

БРАТЕРСТВО, АЛЕ НЕ ВАЖКЕ

У центральній точці заходів, організованих Посольством Республіки Польської в Україні і Центральним Музеєм Збройних сил України була виставка «Важке братерство», яку урочисто відкрив Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Польської в Україні Марек Зюлковський (на фото).

Подякувавши українським співорганізаторам виставки, для якої польська сторона надала всі документальні матеріали та експонати, пан Посол нагадав присутнім про міцні історичні корені співдружності українських і польських вояків з часів гетьманів, коли разом виступали проти спільного ворога і потім, коли головний отаман Симон Петлюра і маршалець Юзеф Пілсудський на чолі українсько-польського війська, після ряду перемог над більшовиками під гаслом «За нашу і вашу свободу» триумфально увійшли до визволеного Києва.

Вдячними словами пригадав і той час, коли українські і польські солдати пліч-о-пліч боролися проти фашистської навали, звільняючи від неї Європу. Серед них — присутні на виставці: легендарний майор Вихор — Євген Березняк, який зірвав наміри гітлерівців зруйнувати Краків, генерал Василь Бакушин — голова міжнародної спілки учасників війни, Марко Рохлін — заступник голови Спілки комбатантів (ветеранів польського війська).

Сторінки історії бойового братерства було перегорнуто з 1995 року, коли почав діяти військовий підрозділ нового покоління — українсько-польський миротворчий

батальйон, який упродовж короткого часу набув не лише досвіду, а й високого міжнародного авторитету, беручи участь у виконанні складних операцій, зокрема в республіках колишньої Югославії.

Ця унікальна бойова структура, яка функціонує на найвищому рівні якості професійних, військово-тактичних, оперативних вимог, виконуючи відповідальні миротворчі місії, є, по суті, прообразом армії майбутнього.

Досить нагадати, що всі 754 бійці і командири батальйону вільно володіють англійською, всіма видами сучасної зброї, мають відповідну фізичну і морально-психологічну підготовку; багато воїнів батальйону нагороджено орденами і медалями України і Польщі. Про це — цікавий відеофільм, що демонструється на виставці.

Виставка справила велике враження не тільки на численних представників ЗМІ. Як зазначив у своєму виступі перший заступник начальника Головного Управління

з виховної роботи Міністерства Оборони України ге-

нерал-майор Віктор Алещенко, — «Маю честь підкреслити, що ця виставка яскраво свідчить про вагомий спільний результат українсько-польської співпраці не тільки у військово-миротворчій діяльності, а й, як бачимо, вона поширюється також і в галузь культури».

Заступник начальника Центрального Музею ЗСУ з наукової роботи підполковник Олександр Соколюк розповів редакції про підготовку експозиції.

Генерал бригади Едвард Шваржик — військовий аташе при Посольстві Польщі в Україні: «Як для кожного солдата, для мене цей момент має велике значення. Тут, на виставці, бачимо важливі

фрагменти історії двох наших країн, збагачені видатними поста-
тими С. Петлюри і Ю. Пілсудсько-
го.

Ще не так давно, працюючи у командуванні польських Сухопутних військ і керуючи вишколом танкових і механізованих частин, я брав участь також у підготовці цієї виставки, так само, як і у військових навчаннях «Козацький степ», матеріал про що також знаходимо на цій виставці. Я певен — новітня історія дописуватиме чергові сторінки до плідних наслідків нашої співпраці.

Під час нещодавньої зустрічі міністрів оборони України і Польщі прийнято рішення про розвиток спільного батальйону за рахунок додавання до нього нових підрозділів, створення спільної авіатранспортної частини тощо. Так

що за цими експонатами — наше спільне реальне життя та історія, яку ми спільно творимо сьогодні».

Так, історія не завжди була прихильною до українсько-польського братерства, по-різному і не просто складалася стосунки між нами. Проте навряд чи слід це братерство називати важким нині, коли від першого дня і впродовж понад десять років існування незалежної України, Польща це братерство постійно зміцнює.

Виставку відкрито для відвідувачів до кінця квітня.

Євген ГОЛИБАРД
Фото О. КУТЛАХМЕТОВА

ПРОТИ ФАШИЗМУ

Фото О. Кутлахметова

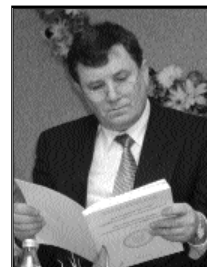
17 квітня 2002 року в Києві відбувся кількатисячний мітинг солідарності, присвячений 54-й річниці незалежності Держави Ізраїль. Єврейські організації Києва та України виступили проти тероризму, фашизму та антисемітизму, засудили акт хуліганства, якого зазнала Центральна Синагога Києва на вулиці Шота Руставелі.

Після мітингу в редакцію «Слова Просвіти» завітав голова київського єврейського культурно-просвітницького товариства імені Шолом-Алейхема поет Григорій Фалькович. Розмову з ним читайте в наступному номері.

Фото О. Кутлахметова

Сьогодні в номері:

Володимир ЄВТУХ:
Європейська Хартія
для нас!

стор. 6—7

Гімн України:
дискусія триває

стор. 8—9

Віктор НЕБОРАК —
гість редакції

стор. 11

Немає на світі двох однакових людей, як немає двох однакових листочків. У своїй суті кожна річ неповторна. Тому будь-яке порівняння хибусь на неточність. Однак з порівняння хочеться почати свою розповідь.

У природі зустрічаються коштовні камені, що справжню цінність здобувають лише після копіткого шліфування. Нові форми і зміст вражають відтак своєю невідомістю, багатством кольорів і тонів, а іноді, розгортаючи породу людських особистостей, осліплюєшся — перед тобою безцінний скарб чаруючої людської обдарованості і таланту. Цей скарб, на відміну від коштовних каменів, людина шліфує сама, залишаючи лише успадковану від природи основу, як і трапилося з людиною, чиє життя було зіткане з чорних і червоних ниток, назва яким музика, поезія, пісня, любов до людей, до народу свого, до своєї сім'ї. По небутті його спливає час. Зайвою окалиною відпали невизнання, невіра в його непересічний талант і зайві емоції. Незалежно від наших побажань виблискують нині і виблискуюватимуть у майбутті грані його геніальної обдарованості, грані творця, новатора і таланту потужної, як сказав би Іван Франко, сили.

Спадає на пам'ять перша зустріч з автором "Червоної руги" Володимиром Івасюком. Це був молодий, міцно збитий хлопець у синій спортивній куртці, з красивими і по-гуцульськи гордими рисами обличчя. Здоровий рум'янець підкреслював весело-спостережливий блиск його очей, а були вони, наче небо після зливи — голубими, очей, на які спадало каштанове сипке волосся. Різьблене підборіддя свідчило про твердий і рішучий характер. Володя невідвратно дивився на поля зеленої Буковини, впливався спостережливим поглядом у зелені вруна свого краю, що миготіли у вікні автобуса. Поля поволі переходили в мрійливі пагорби, віщуючи наближення справжніх синіх гір. Як писала про нього одна канадська газета, Володимир Івасюк — співак синіх гір. Він нестямно любив свої гори. В його піснях вони ставали одухотвореними героями, мріяли, співпереживали і печалилися разом зі своїм автором. У горах він знайшов червону ругу, що полум'янітиме вічно у серцях людських вічним вогнем його щедрої і доброї душі, його зачарованості і любові.

Лише вчора-позавчора я став студентом Чернівецького держуніверситету, а того дня вертав додому, з радістю наспівуючи пісні "Смерічки", де брав участь. На щастя, нагодився знайомий журналіст із місцевого телебачення — Жан Макаренко. На зупинці у Вашківцях він познайомив мене з Володею. То було у серпні 1970 року. На час нашого знайомства Володя уже був автором "Червоної руги", яку запропонував редакції телебачення. Головний режисер В. М. Селезінка, який знав його як здібного скрипалі і співака, був здивований. Хлопець приніс пісню. Селезінка проникся текстом пісні і запропонував "оправити" її у видовий ролик з красвидами Карпат і водограїв. На цей час ми вже в "Смерічці" співали одну з Івасюкових пісень — "Я піду в далекі гори" — надзвичайно імпульсивну й життєрадісну співанку. Виявляється, їхали вони до Косова, де пінуться напрочуд красивий водоспад Гук. Там оператор Дмитро мав зняти той видовий ролик, і Володя із захватом розписував кожен кадр, кожен куплет. Отож знайомство з тим Івасюком закарбувалось у душі і буде зі мною завжди. Зустріч і знайомство, однак, перевершили всі мої сподівання. На все життя вразила його особливість характеру — не викладати себе одразу, не обрушувати на голову співрозмовника масу інформації і лавину інтелектуальних режюмувань. Він вводив мене у свій неповторний людський світ поволі, розкриваючись щоразу несподіваними закрутками залюбленої у гори, в людей душі, ще більше несподіваного і жаданого залишав на потім. До кінця не розкриваючись, він не давав найменшого приводу пізнати себе у всій своїй складності. Могу лише з впевненістю судити, що Володимир Івасюк жив у чотирьох вимірах. Це був Поет, Композитор, Художник, Людина. Віддати перевагу якомуś одному важко, як і нелегко знайти кожному точне формулювання. Залишається крок за кроком відтворювати його будні і свята. Цим короточасним святам,

власне, більше передували будні, мозольні і напружені, для яких напружена праця залишала короткі години перепочинку.

Першими виконавцями "Червоної руги" — критики, музикознавці і звичайні шанувальники естрадного мистецтва вважають мене і Василя Зінкевича. Це твердження пішло гуляти між людей з легкої руки самого Володимира Івасюка, який завжди зичив популярності своїм колегам і друзям, але пальма першості належить не нам, а самому автору популярного твору. Композитор і поет Володимир Івасюк сам володів чудового тембру і краси голосом, який і окрилював "Червону ругу" зі сцени Чернівецької студії телебачення. Цей варіант і слід вважати оригіналом. Наш — просто відомий ширшому загальному слухачів. Свого часу пісня на фоні падаючої бистої води з-під Гука, водограю побіля Косова в Карпатах, обійшла екрани України і надовго заповнила серця людей.

Непомітно ніби, але впевнено і дуже сходилла його зоря. Шкода лише, що була вона серпневою, короточасною на життєдайне світло. Однак на небі творчості залишила вона незгасний світ. Зоря ця горіла тільки для людей.

Екран багато сприяв його популярності. Добре пригадую жовтневий день 1970 року, після третьої пари відкликають мене на Театральну площу, де готувалася передача "Камертон доброго настрою". На вулиці стояв погожий осінній день, день, ко-

— поезія найвищої проби.

Не знаю я, коли сюди
прийду,
Та залишаю замість
себе квіти,
Ті квіти, що знайшов
у саду
Для тебе, для тебе
я...

Не зітреться ніколи у пам'яті найбільш творчий і тому напружений до неможливого період перед зйомками фільму, коли безсонними ночами сиділи ми на телестудії. Запис фонограми робив знайомий вже Василь Стріхович. Репетиції. Оркестри. Апаратура. Сотні дублів. Переспівано стільки ж пісень. Не знали спочинку не тільки режисери фільму, але й Володя, Софія, Левко, Василь і Марійка Ісак. Над ранок буквально валилися з ніг, але, ледь вийшовши на вулицю, почувши щебет негмамовного птаства, ми ніби відроджувалися. Володя наспівував фінальну пісню про поїзд.

На швидких поїздах

НАЗАРІЙ ЯРЕМЧУК: СПОГАДИ ПРО ВОЛОДИМИРА ІВАСЮКА

ли люди вперше почули у Володиному виконанні "Червону ругу" і "Водограй". До самої площі було не пройти. Її обступили сотні людей. З вікон медінституту, де на той час навчався Володя, визирали студенти, сонце сяяло у променях бабиного літа, а над Чернівцями лунали пісні Володимира Івасюка, що сидів на лаві під деревами — смерічками, ялинками (їх недавно викопали і пересадили на інше місце) та розмовляв із дівчиною. Для камери він був недовсяжним. Увага операторів зосереджувалась на безпосередніх учасниках передачі, на Софії Ротару, скажімо. Вона співала пісню "Валентина". Співала натхненно, вражаючи. Подальший злет її тісно пов'язаний з іменем Володимира Івасюка.

Зі сходинки на площі я співав, пригадую, "Юність смерек, мов незрівнянний світ краси...". Оддалік стояли добре знайомі мені Валерій Громцев, Левко Дутківський, Марія Ісак, Софія Ротару, Василь Зінкевич, Василь Селезінка, Василь Стріхович. Останній, тон-режисер місцевої студії телебачення, першим записував на плівку пісні композитора Володимира Івасюка і всіх тих, хто був на площі. Через камеру ми несли глядачам світ не лише краси, але й своїх почувань і мрій. Багато хто з імпровізованої сцени передачі "Камертон доброго настрою" виглядав своє майбутнє. Не один пов'язував його з людиною, що все ще сиділа на лаві під ялинами. Отже, 13 жовтня 1970 року — це день народження "Червоної руги" і "Водограю", що дивно, пісні прозвучали одночасно, а визнання їх людьми було різне. "Червона руга" одразу зацьмурила не лише "Водограй", але й інші пісні.

Після "Камертону доброго настрою" друге життя "Червоної руги" дав однойменний фільм режисера Романа Олексіва. Це своєрідна стрічка з участю цілого сузір'я талантів нашого краю. На чільному місці стояв, звичайно ж, Володя, чимі піснями — "Я піду в далекі гори", "Водограй", "На швидких поїздах" — стали справжньою окрасою стрічки. А чого тільки варта його поезія до пісні Валерія Громцева "Залишені квіти"! Я ніскільки не обмовився

Подолаю свій шлях.
Хай летить до мети,
І легка моя путь —
Здогадалися, мабуть, —
Нових друзів я хочу знайти...

Нарешті, у сінокожному серпні, учасники зйомок зібралися в Яремчі. Володя приїхав з нерозлучною гітарою, разом з якою він перейшов на одну мою фотографію. На композиторові джинси, синій спортивного крою светр. Володя стоїть у колі друзів, перед якими стелиться чарівний світ Карпат. Погляд його ледь замріяний. Голова горділиво відкинута назад...

У Яремчі він часто наспівував одну мінорну французьку пісню. Інтерпретував її напрочуд вдало. Цю пісню співав він в автобусі, коли ми вертались зі зйомок. Співав, задумливо вдвляючись через заплакані від дощу вікна на присмирнілі гори.

Якщо дотримуватися строгої хронології подій, згаданим зйомкам передували наші зустрічі у Вишніці. До гірського райцентру він приїжджав ранковим поїздом, проводив з нами не одну годину. В результаті народилося чимало оркестрових пісень, цікавих задумів. Наприклад, пісня "Відлуння твоїх кроків", котру згадую я у хвилини душевного сум'яття. Заспівати її Володя запропонував Василеві і мені. Після прослуховування зійшлися на думці віддати твір моєму напарникові по сцені. Вона й прижилася в репертуарі Зінкевича.

З вишницьких зустрічей Володю пам'ятаю завжди веселим і переповненим задумами. Він носив при собі нерозлучний кавового кольору портфель, у якому, крім книг, зошитів, білого халата і стетоскопа, завжди лежав чистий нотний папір. Любив Володя свій портфель по-особливому. Завжди з якимось побожним трепетом клацав замком, витягаючи нові твори. Згодом придбав польський чемоданчик, але запам'ятався він чомусь менше, хоч теж вигодував його задуми, супроводжував у дорозі. Не менше од валіз дорозі мені спогади про його появу в Будинку культури, ручкався і сідав за стареньке фортепіано. Починав наспівувати...

Одного разу Володя приїхав до Вишніці як ніколи веселий, викликав нас з Василем з Будинку культури і дорогою мовив: "Ану, хлопці, послухаєте зараз..."

Володя сів на найближчу лавку і заспівав:

Ой зробив хлопчина та й дві красні
скрипки,
Розділив надвоє снів своїх красу...

Я не відривав погляду від обличчя композитора. Воно було одухотвореним і непроникним. За його настроїв більше промовляв голос — напрочуд міцний, сталевий і водночас ніжний та розлогий. Цей голос проникав у всі закопелки серця, оживляв легенду і віддалявся-віддалявся, залишаючи по собі біль і терпкий щем.

Ділося нам зустрічатися, але жодного разу не бачив його за робочим столом у чернівецькій квартирі. Складалося враження, що Володя, вічно рухливий, палкий любитель мандрівок, ніколи не замикає себе у чотирьох стінах. Побувавши перший раз у помешканні, я щиро поспівчував йому. Жила сім'я Івасюків по вулиці Маяковського. У Львові йому теж випала вулиця з такою назвою. Телефонний апарат не переставав дзвонити. Добрі знайомі і люди, яких він часто і в очі не бачив, не давали йому спокою. Де тут було до праці!..

Цього разу Володя запросив мене і Василя Зінкевича. Сім'я Івасюків отримала нову квартиру, приводила її до ладу. Донедавна композитор негмамовно бігав по ґаздівству, шукаючи то замки, то шпаклівку, то фарбу, а тепер чекав нас із таємничою посмішкою.

— Так що, діду, треба їхати до Москви. Викликають на "Пісню-71", всесоюзний фінал. Під оркестр Силантьєва ти, Василь і я повинні заспівати "Червону ругу". Аранжувати пісню доведеться мені особисто. Для великого складу не пробував ніколи, але треба...

Побачивши в наших очах радість і схвалення, Володя сів за свій рояль. Взяв ля-мінорний акорд.

— Отут, я думаю, — сказав він, — краще буде, якщо замість жіночого голосу

прозвучить гобой...

До Володі на квартиру ми приходили кілька днів поспіль. На телефонні дзвінки просто не зважали, поринувши з головою у роботу. На своєрідних репетиціях Зінкевич і я наспівували пісню, а він зв'язав оркестровку.

Майже усі оркестровки, до речі, Володя завжди писав сам. Кожну він сприймав, наче "уберю" людини. Часто любив повторювати: "Від того, як одягнеш пісню, значною мірою залежатиме її звучання". Йому як авторі легко було знаходити найпотрібніші шати. Особливо він полюбляв писати партії "для дерева", тобто для дерев'яних духових інструментів — гобоя, флейти, фагота. Під час наших репетицій на його роялі лежали також томи для оркестрування великих симфонічних творів. Вони ніби виявляли його давні наміри підкріпити свої знання консерваторською освітою.

До Москви вилітали ми грудневим холодним ранком. У літаку, тримаючи ноти на портфелі, Володя дописував оркестровку. До надсадного реву двигунів його пам'ять долучала голос флейти, гобоя, скрипок і... хвилювання, хвилювання...

На Буковині ми залишили справжню золоту осінь. Москва зустрічала снігом. Він збивав нас із ніг на аеродромі в Биково. Ледь дотягнулися до електрички. Впавши у крісла, полегшено зітхнули.

Фінал конкурсу "Пісня-71" зібрав чимало зірок тодішньої естради: Магомаєв, Хіль, Кобзон, Зікіна, початкуючий Лещенко... Десятки відомих імен. До участі у конкурсі допускалися навіть композитори без консерваторських дипломів. Тепер їм чомусь закрито дорогу. Через необдумане, як на мене, обмеження, скільки чудових пісень ми не почули взагалі або ж почули з непростимим запізненням.

Наш вихід на сцену. Ми з Василем з'явилися у білих, стилізованих гуцульських костюмах. Сліпуче сяяли прожектори. Телевізійні камери, наближення хвилюючої хвилини відчутно зв'язували поведінку. Та ще великий симфонічний оркестр. Після заключного голосу гобоя ми взяли перші ноти. Після конкурсу критика назвала наш виступ визначним. Володимир Івасюк було вручено диплом лауреата фестивалю і мініатюрний рояль з написом "Пісня-71". Усім нам ще подарували метрові макети Останкінської вежі, де ми залишили один одному автографи. Це немеркнуча пам'ять про наше перше перебування у столиці.

Не минуло й року після виступу на "Пісні-71", як "Смерічка" на крилах "Водограю" і "Горянки" Левка Дутківського стала лауреатом Всесоюзного телеконкурсу "Алло, ми шукаємо таланти!". Йому передувала, до речі, не менш хвилююча для нас подія — півфінал у Чернівцях. Він проходив у Мармуровій залі університету. З мікрофоном у руках до Володі підійшов ведучий програми Саша Масляков. Композитор від хвилювання почав було червоніти, але швидко опанував себе:

— Вчуся в медінституті. Пишу пісні. Мій улюблений ансамбль "Смерічка"...

Володя говорив повільно, виважуючи кожне слово. Дехто пам'ятає, напевне, його інтерв'ю в телепередачі. Немає сенсу його повторювати. Залишається лише додати, що говорив він чистісіньку правду. Не загравав із глядачем. Дивуватися не доводиться, бо акторства він не терпів, хоч популярність серед шанувальників естрадного мистецтва, специфіка творчості композитора створюють відповідно сприятливий ґрунт.

Виступали ми також на заключному концерті "Пісня-72". Наш "Водограй" здобув популярність. Володі, з-поміж інших маститих композиторів, було вручено знайомий мініатюрний рояль — другу нагороду за участь у фестивалі всесоюзного рангу.

"Смерічка" на якийсь час згорнула свою діяльність. Здавалося б, мало запанувати затишшя, але то тільки здавалося. За ансамблем закріпилася слава першого ВІА України. Пісня і фільм "Червона рута" дали назву колективі Чернівецької філармонії на чолі з Софією Ротару. Через рік у Дніпропетровську виник ансамбль "Водограй", а про любов глядачів вже годі й говорити. "Смерічка" пустила в нашу землю, людські серця глибоке коріння.

З якогось часу обласна філармонія почала вести переговори з окремими учас-

никами ансамблю. Левко, Василь та я приватно з Вишницею не заохотили. На професійну сцену подалася лише Софія Ротару, яка включила до свого репертуару чимало наших пісень. Це, крім "Червоної руті", "Водограю", "Відлуння твоїх кроків", "Залишені квіти", "У Карпатах ходить осінь" Левка Дутківського, згодом надійшла черга і до "Двох перстенів", "Пісні...", "Двох скрипок".

Але спокуса "великої сцени" взяла всім гору. З першого квітня, після довгих "торгів" і обіцянок з боку тодішнього заступника директора філармонії Фаліка, "Смерічка" офіційно почала вважатися колективом філармонії. День сміху обернувся для нас майже плачевно. Жодна з умов не була виконана. Попри все, любов до мистецтва та можливість нести зі сцени кращі твори естради примусили забути про тимчасові труднощі. Ми спалили мости до повернення у Вишницю на самодіяльну сцену. Попереду були нові зустрічі із самотнім і талановитим композитором Володимиром Івасюком.

По довгій перерві Володя зустрівся зі "Смерічкою" у Києві, де ми готувалися до відповідальних концертів. Натхненний, як завжди з гумором, він любив смачно посміятись і своєю веселістю заряджав інших; споряджений ластами і підводною рушницею, затримався з нами, щоб показати кілька нових пісень, хоча його чекали у Бердянську, на батьківщині матері, батьки.

У Київській філармонії є дуже гарний старовинний зал і чудовий рояль, не знаю, який вигляд має той зал після реконструкції зараз, але коли Володя загравав нову пісню "Два перстені", він став у стократ краший. Ця пісня і понині у моєму репертуарі у віночку по-пурі на теми пісень "Смерічки". Там є і "Червона рута", "Водограй", "Золотоволоска", яку він чомусь не любив і завжди просив зняти її, не записувати на платівку, не співати на телебаченні, але на диво, ця пісня завжди подобалася людям, і понині приходять на сцену записки, листи, щоб виконати цю пісню або прислати ноти і слова.

Того ж літа в Криму проводився перший всесоюзний фестиваль "Кримські зорі", який пізніше перетворено у міжнародний, і на закінчення його до Сімферополя засмаглий, чорний як негр, приїхав Володя. Колектив поїхав додому поїздом, а я і Володя летіли літаком. Ми поспішали вулицями полуденного, спекотливого міста до філармонії, у прохолодний затишок залу, де було комфортно. На той час у мене було кілька задумів по вокалу, по манері виконання голосового діапазону, і я вдячний йому, що у скрутний момент одержав потрібну пораду і допомогу.

Раптом він своїми немусичними пальцями зробив стрімкий пасаж на фортепіано і заспівав нову пісню, яку я, на жаль, не заспівав:

Коли між нами не було нічого...

То був уже новий Володя. Відчувалася філософія як у віршах, так і у музиці, тонке відображення високих нюансів любові, переживань пронизувало твір невидимими променями справжньої поезії, поезії-музики.

Володя з сестрою Галиною перевелися на навчання до Львова. Наші зустрічі стали нечастими. Доля залишилася до нас прихильною. І він попросив нас допомогти в організації концерту для студентів Львівського медінституту.

Число 13 мала квартира у Львові, куди Володя невдовзі переїхав, вступивши до тамтешньої консерваторії і заодно закінчуючи медінститут. Незважаючи на свою так звану "нещасливість", воно не принесло студентів-композиторів несподіваних проривів. Навпаки, зі Львовом пов'язаний більш плідний період його творчості. Що могло дати навчання у Чернівцях? Одні неприємності. Його натура не вклада-

ся у звичні рамки вузу, надто вже "випирала" пристрасть до творчості. Нікому не секрет, що навіть до медінституту, крім людей, покликаних до медицини, приймають спортсменів і артистів, на різні необхідні випадки. Володя був приемним винятком, по-справжньому творчою людиною, якій наука давалася також легко. Це зможе підтвердити кожен з викладачів інституту, що зараз живі-здорові. Однак вчитися йому було важко. Вислів "у своєму краї пророків нема" спрацював безвідмовно. Популярність композитора і клопоти звичайного студента зжитися не могли, були добрим підґрунтям для заздрісників. Дехто аж надто ревниво дбав за честь вузу, замість любові і доброзичливості створював йому байдужість, а почасти і відверте глузування з покликання. А у Львові Володя чекали умови, сприятливі для закінчення інституту і вступу до консерваторії. Табличка з цифрою 13 на дверях його квартири вигідно підкреслювала "справжню турботу" про талант.

І ось під вечір ми виїхали у напрямку Галичини. Першою перешкодою на шляху був міст через бурхливий Черемош. Ни-

Володимир Івасюк та Софія Ротару під час концерту. Фото з музею Володимира Івасюка, м. Чернівці

нішнього мосту з Вишниці на Кути ще не було, транспорт, навіть пасажирський, йшов убрід. Ніколи не забути відчуття, коли переповнений автобус натужно долав дикий опір води, перевалювався з каменя на камінь і досить прозоро обіцяв перекинутися. Ще скоріше мав загложити двигун. Не одному з нас, як ми згодом дізнавалися, думалося: "Зупинись техніка посеред течії — прощай, щасливе майбутнє ансамблю". На щастя, все обійшлося гаразд, але шлях "Смерічки" потім був не з легких, схожим на дорогу через оспіваний Черемош.

Древній Львів зустрів ніби трохи похмуро. Згодом ми переконалися, що за його похмурістю, як у людей, ховається не підробна краса і велика щирість. Люди міста Лева зустріли наш виступ, ба ще раніше прибуття, несподівано приязно. Концерт проходив в академічному театрі імені М. Заньковецької. Ставлення львів'ян до ансамблю ми зауважили вже з того, що до зали було ніяк пройти. Перед дверима юрилися сотні людей. На сторожі нашої безпеки стояв наряд міліції. Вдавалися до службових заходів. Любов до улюблених артистів прокладала дорогу ще не через такі "пробки". Ця любов часто супроводжувалася дружніми оплесками. Концерт, що називається, пройшов "на ура". Наприкінці спалахнули справжні овації, особливо після того, коли на сцену вийшов Володя. Вдячність публіки невдовзі змусила взагалі забути про тимчасові наші труднощі. Це

найвища оцінка, яку тільки може бажати собі служитель сцени. Вона не зрівняється навіть з найвищими відзнаками і захвалюваннями преси.

Не можу не пригадати виступ "Смерічки" після присвоєння їй обласної комсомольської премії ім. Героя Радянського Союзу Кузьми Галкіна. 1972 рік. Звітний концерт з нагоди знаменної події. Проведення його пропонувалося в актовому залі університету. Ще задовго до концерту п'ятачок по сусідству був заповнений ушент. Найбільш енергійні шанувальники "Смерічки" рвуться у двері. Чергові з обкому комсомолу розгублені. Зал не може вмістити навіть п'ятої частини бажаючих. Якись спритники почали дертися на другий поверх, аби проникнути всередину через розбите вікно по водостічній ринві. Досі не пам'ятаю яким чином, все-таки мені вдалося пройти крізь двері. Найкраще було, звичайно, сховатися у тиші роздягальні. Відносний, звичайно, бо зовсім поруч інструктор обкому комсомолу викликав наряд міліції, а наша чергова адміністратор ще не приїхала, та чи допомогла б і вона навести порядок. Відсутність квитків і малі розміри залу — навряд чи такі аргументи подіяли б на бажаючих потрапити на концерт.

Невдовзі у засклені двері службового входу постукав розпашілий Володя Івасюк. Не знаючи його в обличчя, чергова навідріз відмовилася його впускати. Довелося все пояснити. Композитор зайшов до середини без жодного гудзика на пласці. Сестра Галя стукала йому крок у крок. "Що ж то діється, діду — запитав він зі своїм традиційним зверненням, — так, чого доброго, солістів навіть не пропустять. Ви всі у зборі?".

Невдоволення у голосі не було. Володя радів прихильності глядачів, але не тією радістю, яка заважає людині бачити різницю між прихильником "за переконаннями" і "за модою".

Володимир Івасюк був переконаний, що справжня цінність ансамблю перебуває у прямій залежності від тривалості глядацької любові. Ділив публіку на секундних і справжніх, котрі не відкидаються від улюбленого колективу навіть тоді, коли загаль скидає його з п'єдесталу, на який сам же і зніс. До творців сценічного дива прихильники часто ставляться сліпо. Ці прихильники приходять і пропадають, до зали веде кожного менше потяг, більше — мода, тотальне визнання або ж випадковість. Вмостившись зручніше у кріслі, вони хочуть — і край тут! — чути лише те, що їм до вподоби, не роблячи знихжок, але Володя ніколи не йшов і не радив нам іти на компроміс із глядачем. Передусім — мистецтво. А воно — річ примхлива, виключає з себе "золоту серединку", названу кимось рятівною.

Володимира Івасюка визнавали як талановитого композитора і водночас любими. Не кожному дано поєднувати в собі часто діаметральні поняття. Йому вдавалося. Його оголошували "улюбленим", але він особисто такого підходу не сприймав. Шануючи любов і похвалу людей, яких цінував, автор "Червоної руті" досить поблажливо ставився до ажіотажу збоку. Володя добре знав про жорстокість глядача. Застілля, зустрічі, компліменти і часте зловживання спиртними напоями позначаються неодмінно на вимогливості до себе, призводять до переоцінки власних можливостей. Поволі ідея втрачає непересічні якості і прописується в межах досяжності. Непростимо боляче, коли поблажливості і вино взаємозв'язані.

...Що ж то робиться, діду? — промовив Володя, потираючи синець під лівим оком. Обернувшись до сестри, він додав, — ось тобі, Галя, і "Смерічка"! Ти коли-небудь сподівалася на подібне?!...". Це був не тільки успіх "Смерічки". Можливо, лише на третину. Дві частини його Володя міг приписати собі, своїм пісням, за які часом одержуєш синці і втрачаєш гудзики...

ХТО НА СПІКЕРА?

Малюнок І. Павчака

Вибори нового спікера нової Верховної Ради ще не розпочалися, але всі вже впевнені, що це буде довго і зовсім не нудно. Хоч би тому, що в сьогоднішньому парламенті про більшість не може бути й мови, а голову обрати все одно доведеться.

Те, що від персони у спікерському кріслі залежить не лише дотримання регламенту, знають навіть непосвячені. Посвячені ж усвідомлюють, що манев-

ри на тему голови Верховної Ради варто розглядати не лише як перше випробування сил у новому парламенті, але і як своєрідну репетицію майбутніх змагань за престижніші крісла — прем'єрське і президентське.

Серед тих, хто на відповідалній посаді вже встиг побувати, найкомпроміснішою фігурою найчастіше називають Івана Плюща ("За ЄдУ"). По-перше — майже ветеранський досвід роботи на згаданій посаді,

по-друге, його кандидатура поки що викликає різкий спротив лише у Блоку Юлії Тимошенко. Його лідер висловилися в тому дусі, що коли спікером знову оберуть Плюща, це означає, що жодних змін у діяльності парламенту не буде. По-третє, всім відомо про підкреслено лояльне ставлення до Івана Степановича лідера другої за величиною парламентської фракції "Наша Україна". Нарешті, незабутні перлини спікерського гумору на

кшталт "депутат у піджаці" чи "Засєць, не стрибайте по залу!" справедливо вважаються народними хітами. Іншими словами — Плюща на посаді голови парламенту сприймається майже так само органічно, як статуя українки на майдані Незалежності — люди вже звикли.

Віктор Медведчук, чий спікерство завершилося відставкою, тепер може знову про нього мріяти — хіба що. Пропрезидентську складову парламенту його кандидатура давно не влаштує. А заяву Юрія Луценка (СПУ) про те, що соціалісти готові співпрацювати з есдеками, можна трактувати і так, що ймовірно сватання Олександра Мороза в спікери цього разу відбудеться і за соціал-демократичної підтримки. Серед есдеківських висуванців на голову парламенту називають і Олександра Зінченка, почесного президента каналу "Інтер".

Варіант "темної конячки", коли спікером оберуть людину, що досі особливо

не "світлася", теж з рахунку скидати не варто. Тим паче, що жодна з фракцій, зрозуміло, не поспішає наразі називати свого кандидата, обмежуючись заявами про те, що "ведуться консультації".

Юлія Тимошенко:

— Після повернення з відпустки Віктора Ющенка будемо вести переговори і приймати певні рішення, що не суперечили б його або нашим поглядам. Поки що ми не узгоджували спільної кандидатури з "Нашою Україною", такої ще немає.

Петро Симоненко (КПУ):

— Ми вирішили брати участь у консультаціях і, виходячи з переговорів, які відбудуться, приймати рішення стосовно найбільш вигідних варіантів організації роботи нашої фракції у Верховній Раді. Ці переговори тільки почалися — з блоком "За ЄдУ!" відбулися попередні розмови, з "Нашою Україною" незабаром розпочнемо діалог. Хочу підкреслити, що фракція комуністів не буде вступа-

ти до більшості, якою б вона не була. А в парламенті ми претендуватимемо на керівні посади в комітетах з економічних, бюджетних, гуманітарних питань.

Тим часом політолог **Володимир Полохало** не вважає, що спікер стане ключовою фігурою в парламенті:

— Сьогоднішнє обговорення спікерської посади ставить зовсім інші вимоги, ніж 4 роки тому. Інша палітра політичних сил, тому спікер — це швидше функція, він не зможе впливати на реальну розстановку сил. Нового спікера обиратиме тільки компромісна більшість, дуже залежна від президентського блоку. Врешті, це вже мало місця — після "оксамитової революції" Іван Плющ втратив політичну самостійність як спікер, він просто виконував обов'язки. З одного боку, така ситуація є ознакою демократії, з іншого — в українських умовах вона означає, що є дві ключові фігури, які визначають інтереси тих чи інших політичних груп — Президент і прем'єр, третій — спікер — стає декоративною фігурою. Зараз у його посаді крісло зацікавлених есдеків "єда".

ЇМ — ПЛОДИ, А НАМ — НАУКА

Звичайно, в демократичних країнах, де вироблено чіткі правила політичної гри і де боротьба за владу справедлива, прозора і чесна, такого не може бути: тут — хто переміг на виборах, той і на коні реальної політики. В Україні, на жаль, часто відбувається навпаки. Партія влади — адміністратори, прем'єри, міністри та інша челядь — ганебно програли у загальнодержавному багатомандатному окрузі, набравши неймовірними зусиллями, з адмінресурсом включно, якихось 11% відсотків голосів. Але стоп... Вони програли, та, схоже, не в програші...

Поясню цю, на перший погляд, парадоксальну думку.

Стратегія влади, схоже, була розроблена заздалегідь і полягала в тому, щоб самозберегтися, незважаючи ні на що. Для цього треба було будь-якою ціною і будь-якими засобами забезпечити пропрезидентську більшість у Верховній Раді — вищому законодавчому органі, який єдиний нині із вищих владно-державних структур обирається народом. Оскільки в підтримці свого народу влада не була впевнена, бо її авторитет упав до мінімуму, що й підтвердили результати голосування у загальнодержавному багатомандатному окрузі, було придумано різні "маленькі хитрощі", щоб надурити його.

Найперше, провал влади у багатомандатному окрузі, де набагато важче вплинути на виборців і сфальшувати результати, був цілком передбачуваним. Тому й із такою впертою послідовністю Президент Л. Кучма протривав перехід повністю на пропорційну виборчу систему — кілька разів накладав вето на розроблений парламентом законопроект, подолати яке склад минулої Верховної Ради, звичайно, був неспроможний. І добився свого: депутати, щоб хоч якось вря-

тувати ліпший від існуючого закону проект, змушені були піти на компроміс — ухвалили змішану виборчу систему — 50 на 50. Цього якраз і треба було владі...

По-друге, зробивши ставку на "мажоритарку", пропрезидентські стратеги, не маскуючись, створили пропрезидентський блок, зігнавши до купи півдесятка вірогідних партій. Об'єднані в єдину партію влади, вони підпорядкували собі весь адмінресурс та весь пропагандистський апарат, основою якого став хор залежних засобів масової інформації. У цьому виявився суто український феномен: *партія влади — це не партія, яка здобула владу, як це заведено в демократичних суспільствах, а влада, яка створює партію "під себе"*.

По-третє, щоб полегшити успіх своєму блоку, заплутати виборця та відтягнути голоси від найнебезпечнішого для влади блоку Віктора Ющенка та опозиційних блоків Юлії Тимошенко й Олександра Мороза, було стимульовано створення трьох десятків виборчих суб'єктів. На щастя, на цю вудочку, як і на наживку у вигляді блоку "За єдину Україну!" Володимира Литвина, виборець не "купився".

По-четверте, на розрахунково прохідні позиції у партійні списки блоку "За нашу Україну" владі різними способами вдалося просунути своїх людей. Це для того, щоб, в'їхавши на чужому хребті — популярності Віктора Ющенка — до Верховної Ради, "висмикнути" цих, фактично запроданців, з його фракції і залучити до пропрезидентської більшості. Один із них, наприклад, який пройшов за списком "Нашої України", коли його після виборів запитали, до складу якої фракції він увійде, з безсоромною відвертістю відповів: до якої накаже Президент.

По-п'яте, незважаючи на всі передбачені ходи, головну надію влада все-таки плекала на мажоритарні округи, де відповідальність за потрібні результати голосування покладалася на місцевих адміністраторів, призначених на посади Президентом, і де легше впливати на електорат. І не помилилася — блок "За єдину Україну!", з тріском провалившись у багатомандатному окрузі, взяв реванш у мажоритарних, провівши найбільше — або безпосередньо своїх, або прихованих своїх під личиною кандидатів-самовисуванців.

Тепер ідуть консультації між лідерами сил, які будуть представлені у парламенті, щодо конфігурації майбутньої більшості. За логікою основою для такої більшості мав би стати блок-переможець Віктора Ющенка. Та в нинішній Україні логіка інша — суспільну думку через засоби масової інформації готують до того, що партія влади буде грати першу скрипку в політичному оркестрі, бо, мовляв, її фракція матиме як мінімум 180 мандатів, стягнутих різними способами.

Ситуація склалася справді досить складна: 120 мандатів блоку Віктора Ющенка, які він зможе згуртувати, не досить для більшості — для цього потрібно щонайменше 226. Замало буде, якби навіть приєдналися до нього 43 депутати блоків Юлії Тимошенко та Олександра Мороза. Об'єднання ж із комуністами принципово неможливе. Думаю, що так само — з олігархічною фракцією соціал-демократів Віктора Медведчука. У свою чергу ні фракція Юлії Тимошенко, ні фракція Олександра Мороза не приєднаються до фракції Володимира Литвина. Мандатів соціал-демократів об'єднаних, які практично можуть підтримати "єдунів", схоже, також забракне

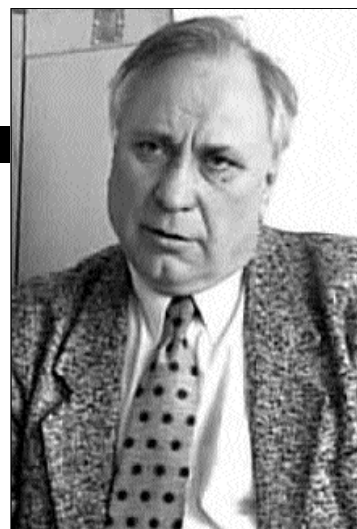
ПОГЛЯД ВІТАЛІЯ КАРПЕНКА

для створення більшості. Комуністи навряд чи захочуть публічно "засвітити" свою підтримку влади, до якої вони нібито перебувають в опозиції.

Дехто, наприклад, спікер ВР минулого скликання Іван Плющ бачить вихід у тому, щоб створити більшість з двох блоків — "За нашу Україну" та "За єдину Україну!". Якби це сталося, то здійснилася би мета Президента Кучми — мати свою конституційну (не менше 300 мандатів) більшість. Однак це малоймовірно. Адже стати під штандарти діючого Президента блоку Віктора Ющенка не дозволить сильне національно-демократичне ядро — в такому разі його фракція розпалася би. А якби, всупереч логіці та реальній розстановці сил, блоки Ющенка і Литвина спряглися, це означало б нищівну поразку української націонал-демократії і глибоке розчарування українського народу, який проголосував за "Нашу Україну". А заодно — політичну смерть Віктора Ющенка як визнаного загальнонаціонального лідера.

Тому, вочевидь, найбільше, що матиме майбутній український парламент, — це ситуативну більшість при голосуванні з тих окремих питань, які влаштовуватимуть різні політичні угруповання. Однак не виключено, що пропрезидентським силам, які не гребуватимуть жодними засобами, вдасться спакувати свою більшість. Це буде *зубним для українського народу*, бо за сім попередніх років нічого доброго від тих, хто правив державою, він не бачив, і *ганебним для демократії*, оскільки підтвердиться абсурд, коли *перемагають одні, а плоди перемоги пожинають інші*.

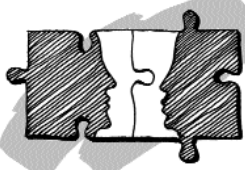
Щоправда, нинішні консульта-

ції представників різних блоків і торги щодо розподілу керівних портфелів у Верховній Раді та уряді можуть призвести до несподіваних компромісів. Але навряд чи поступки Віктора Ющенка при формуванні керівництва Верховної Ради задля портфеля прем'єра для нього самого будуть корисними — все одно йому не дадуть можливості ні сформувати уряд на свій розсуд, ні ефективно керувати ним. Якщо ж "Нашій Україні" не вдасться сформувати більшість, то краще вже на базі її ідеології створити широку некомуністичну опозицію з блоків Ющенка, Тимошенко і, можливо, Мороза. Тоді є чітка перспектива отримати вирішальну перемогу на президентських 2004 року та наступних парламентських виборах.

14.04.02

Віталій Карпенко

БГІШМА-АПАГЕЯ І СВЯЩЕННА ГАНГА

श्रीम की प्रतिमा

РІЧКОВА БОГІНЯ І ВОСЬМИЙ СИН ЦАРЯ ШАНТАНУ

Цар Пратіпа усамітвився біля священної Гангі для ревного подвижництва. І якось річка в подібності богині підійшла до відлюдника й сіла на його праве стегно. Здивований Пратіпа мовив до чарівної гості:

— Що привело тебе до мене, красуне? Чим можу прислужитися?

— Я покохала тебе, царю, — мовила юна дівчина. — Покохай і ти мене. Адже кажуть мудрі: закохану жінку не слід відштовхувати.

— Я не можу покохати чужу дружину або жінку не свого стану. Така моя свята обітниця, — відповів Пратіпа.

— Я не заміню і не з іншого стану. То невже відштовхнеш мене?

— Не можу я пристати на таке. Ти сіла мені на праве стегно, а воно лише для дочок і невісток. Закохана жінка сідає на ліве стегно. Тому й відмовляю тобі, красуне! Будь краще моєю невісткою. Я вибираю тебе для свого сина.

— Що ж, нехай так, — погодилася дівчина, — я одружусь з ним. Але він не мусить знати, хто я і що я. Що б я не чинила, нехай він не перешкоджає і ні про що не розпитує. Тільки тоді доля пошле нам щастя, а тобі — внука.

Дівчина зникла. А згодом у Пратіпи та його дружини народився син. А що народився він тоді, коли Пратіпа перебував у смиренному відлюдництві, то й назвали його Шантану — *Супокійний*.

Коли Шантану виріс, цар-батько закликав його до себе:

— Колись, сину, провідала мене невимовно чарівна дівчина. Якщо раптом вона прийде до тебе, візьми її заміж, але не розпитуй — ні хто вона, ні звідки. І що б не робила, ти на те не зважай.

Посадовив сина на царський престол й подався в ліс доживати віку. Шантану ж, ставши царем, часто вирушав на полювання. І якось на березі Гангі помітив юну дівчину, наче богиню краси на лотосі.

Дівчина зашарілася під його захопленим поглядом. А Шантану лагідно мовив до неї:

— Хто б ти не була, стань мені любобо дружиною!

Дівчина підійшла ближче:

— Але з однією умовою: не стримуй і не картай мене, що б я не чинила. Приймаєш цю умову, і я — твоя дружина.

— Авжеж! Авжеж! Звичайно, приймаю! — палко запевнив її цар.

І богиня Ганга стала дружиною Шантану. Та що вона богиня, молодий цар тоді ще не знав. Обоє нестямно кохали одне одного й не помічали, як летять дні, тижні, місяці й роки. У них народилося семеро синів, і кожного дружина бігцем відносила до річки й кидала в бурхливі хвилі. Шантану бачив те, але мовчав, боячися втратити кохану. Та коли народився восьмий син, а дружина і з ним кинулася до річки, Шантану не витримав.

— Не губи безневинної дитини! — заблагав він. — Хто ти й звідки, що так безжально позбавляєш життя моїх синів? Зупинися, не бери на душу ще одного неспокутного гріха!

Тоді дружина прибрала подобу богині й мовила:

— Ти хочеш знати, хто я? Втілення Небесної Гангі, мати вось-

ми напівбогів, які через прокльон мали жити на землі. З тобою я жила, щоб сповнити божий замір — зняти той прокльон. А для цього їхніми батьками могли бути тільки я і ти. Я позбавляла дітей земного життя і вже врятувала сімох наших синів. Але восьмого не встигла, тож він залишиться при тобі. Назви його на мою честь. Дбай про нього, і він стане могутнім воїном, неподоланим у битві. А я полишаю тебе, бо ти порушив дане слово.

Мовила так Ганга й зникла. А невимовно засмучений цар повернувся до столиці, де назвав сина *Гангадатта* — «Даний Ганго».

Йшли роки. Одного разу Шантану, вже вдівець, знову зустрів біля річки юну вродливицю. І запитав:

— Хто ти й звідки, красуне?

— Дочка рибалки, достославний царю, — чомно відповіла незнайомка. — Човном перевозжу людей через ріку. А батько мій — рибальський ватажок.

Шантану закохався в красуню-перевізницю. І пішов до її батька, просити руки дівчини.

— Ти можеш одружитися з нею, але за однієї умови, — відповів той.

— І що ж то за умова? — поспитав цар.

— Умова така: син, який у вас народиться, посяде царський трон.

Пообіцяти цього Шантану не міг, хоч і палав коханням до Сат'яваті — так звали дівчину. Невеселий повернувся цар до палацу: він не міг калічити життя єдиного сина заради власного щастя.

Гангадатта невдовзі дізнався, чому батько засмучений. Він сам пішов до рибалки і заявив, що зрікається свого права на престол. Але батько Сат'яваті поставив нову вимогу: щоб він ніколи не одружувався і не мав дітей. Заради батька Гангадатта пристав і на це.

На своїй колісниці він одвіз Сат'яваті до царського палацу. Шантану вразив самовідданий вчинок сина. Розчулений батько прорік йому бути неперевершеним воїном. А Гангадатту після його страхітливої клятви стали називати *Бгішма* — «Грізний».

У Шантану й Сат'яваті народився син, котрий виріс і посів престол, але невдовзі помер. Дві його дружини, яких викрав йому Бгішма, народили двох синів — Панду й Дгітараштру. Перший мав п'ятьох синів, другий — сто синів і одну дочку. Нащадки Панду називалися *пандави*, а Дгітараштри — *каураві*. Битві двоюрідних братів пандавів та кауравів і присвячена «Махабгарата». Бгішма в цій війні був полководцем, він очолював військо кауравів. На 10-й день 18-денної битви Бгішму смертельно поранив Арджун, теж могутній воїн, одружений із сестрою Крішні. Він підступно пустив у нього стрілу з-за спини дівчини, в яку Бгішма відмовився стріляти. Бгішма прожив іще 58 днів і вклав Юдіштхірі, найстаршому з пандавів, настанови про те, як керувати державою. Ці настанови склали «Шанті-парву», «Книгу миру» — 12-ту книгу «Махабгарати» (всіх книг — 18). Тоді ж Бгішма вклав і воїнський кодекс честі, особливо властивий раджпутам, багато чим схожим на запорозьких козаків.

БГІШМА-МГІШМАКА, БУШМА-БУШМАКА

У міфі про Бгішму чимало точок дотикання з Україною. Зокрема, суто воїнське ім'я *Бгішма* відповідає українському прізвищу *Бушма* й означає «Грізний», «Кого бояться вороги». Компонент *bhish* (синоніми *bhi*, *bhaya*) — «страх», «побоювання», «ляк» (СРС, 475, 482) споріднений з укр. *боятися*, *безбоязний*, *боязкий*, *боягуз*.

Імені *Бгішма* відповідає інше воїнське ім'я — *Бгішмака*, що й собі тотожне українському прізвищу *Бушмака*. Його мав цар Бгішмака, батько Рукміні, дружини Крішні, ім'я якої, в свою чергу, споріднене з латиським прізвищем *Рукмане*.

Інше ім'я Пратіпи, діда Бгішми — *Пар'яшравас*. Воно тотожне імені *Переяслав*, досить рясно відбитому в давній і сучасній слов'янській топонімії: Переяслав на Київщині, Переяслав-Заліський і Переяслав-Рязанський у Росії, Преслав у Болгарії, Бреслау в Німеччині тощо. Санскр. *para* означає «багато», «дуже», «винятково» й тотожне українським префіксам *пере* й *пре*. Тобто імена *Пар'яшравас* і *Переяслав* означають «Багатославний», «Преславний».

У Шантану був старший брат *Бахліка*, а внука Бахліки звали *Бгурішравас* — «Багатославний». Це воїнське ім'я тотожне україн-

пустив у Бгурішраваса стрілу й відтяв праву руку (сам Арджун — лівша). Лише тоді Сат'які здолав Бгурішраваса.

Бахліка й назва країни (інші назви її — *Бактрія*, *Балх*) на південь від ріки Окс (нинішня Аму-дар'я), батьківщина царів-кеїв. Територія на північ по Оксу називалася *Согдіана* (пор. *Сугдею* і *сугдейців-кравенців* у Криму, про яких пише «Влесова книга»). Окс — грецький варіант назви *Вахи*, «Бик», а *Биком* у давнину називався й Дніпро.

Бахліки-бактрійці разом із шаками (скіфами), парфянами й сіндами-сувірами воювали на боці кауравів, тобто проти Арджуні й Крішні. Хоча саме плем'я Крішні і його старший брат Баладева підтримували кауравів. Зазначимо, що імена воїнського й пастушницького божества Крішні рясно відбиті в українських прізвищах (*Кришень*, *Кришненко*, *Гупал*, *Гупало*, *Гупалюк*, *Гупаленко*), як і його старшого брата, землеробського божества (*Болудей*, *Білдей*, *Бальвір*, *Бальвір*, *Балбир*, *Балбиренко*). Якщо врахувати, що сінди-сувіри жили на теренах Давньої України, що вони споріднені з українськими сіверами-кімерами (ТРС, 10 — 17), то виходить, що на боці кауравів воювали й кімери-сівери. А *каурави* — це *кравенці*, тобто *коровичі* «Влесової книги». *Кравенці* ж — давня форма сучасного терміну *українці*.

ГІДРОНІМНІ Й ТОПОНІМНІ ПАРАЛЕЛІ

Бгішма — син Гангі, тому зоветься *Гангадатта* — «Даний Ганго», «Гангодан». Але Ганга має і назву *Апага*, тому інше ім'я Бгішми — *Апагея*, тобто «Апажин», «Син Апаги-Гангі». А також *Апагасута* — «Народжений Апагою». У «Махабгараті» річка *Апага* пов'язується з Араттою, а *Аратта* — давня назва Пенджабу, з яким Україна виявляє багато зв'язків на різних рівнях.

Арага в санскриті — «ріка», «потік», досл. «Водоплинна» або «Плинновода» (санскр. *ара* «вода» + *га* «текти», «плинути»; SED, 82).

У ведах *ара* означує найперший із п'яти елементів світу — воду. Різновидами *ара* є *арах*, *арат*, *арас*, *арсу*. *Арас*, *арсу* — «вода» міститься санскр. *apsara*; так називаються водні діви, згадувані ще у ведах, слов'янські русалки. Як і русалки, апсари зваблюють і зачаровують людей. Вони й небесні танцівниці, розважають небожителів і полеглих воїнів у сварзі-раю — небесному царстві Індри (про Індру й сваргу мовить «Влесова книга»). На його прохання апсари-русалки іноді сходять на землю і спокушають праведників, щоб ті нечужим подвижництвом не похитнули могутності богів (див. статтю «Бгарата — Калідаса — Україна», № 25 за минулий рік).

Імена *Apadeva* — «Бог вод», *Arampati*, *Arapati*, *Apara* — «Владика вод» (санскр. *pati* тотожне укр. *батько*, рос. *батя*) має ведійський Варуна, тотожний грецькому Посейдонові, скіфському Тагимасадові й слов'янському

Клятва Бгішми

Дажбогові (ТРС, 68 — 81). У ведах атмосферні води-апас звуться матерями й дарують зцілення, довгий вік, а то й безсмертя. Води — дружини Соми-Чандри, тобто Місяця (на Київщині є річка *Шандра*, у басейні Дністра — річки *Шандрова*, *Шандровець* та інші, а в Пенджабі — *Чандра* й *Чандрабгага*).

Річка *Апака* є в басейні Сейму, *Апажа* — в басейні Десни. У басейні Сіверського Дінця фіксується яр *Опаківський* (*Апоков колодязь* — XVII ст.). *Апока* — назва річки в Криму. Там же в Криму — гора *Опук* (с. Тарасівка Нижньогірського р-ну), де збереглися руїни античного міста Кімеріка. *Опочна* (Опічна) — притока Синюхи (бас. Південного Бугу, Кіровоградщина). Сюди ж річка й село *Опішня* на Полтавщині (СГУ, 399).

Особливо промовисті прикарпатські й закарпатські факти:

Опака (варіант — *Опока*) — притока Бистриці-Тисменицької (бас. Дністра); витік у лісі *Опачка*, населений пункт *Опака*, гірло Залокоть (Дрогобицький р-н на Львівщині). У верхів'ях — *Опачка*.

У басейні Дунаю річка *Апшиця* (притока Тиси) тече з-під гори *Алецький Плаєць* північніше с. *Водиця* (Рахівський р-н Закарпатської обл.). У тому ж Рахівському районі були села *Апшиця* (суч. *Водиця*), *Вишня Апша* (суч. *Верхнє Водяне*), *Середня Апша* (суч. *Середнє Водяне*), *Нижня Апша* (суч. *Діброва*) — в Тячівському районі. Варіанти їх: *Апса*, *Апсиця*, *Апсавиця*. Там же — потічок *Апшинець* (л. Чорної Тиси п. Тиси л. Дунаю). Пор. також — гребля *Апшинець*, гора *Апшенеска* тощо (СГУ, 23).

Як бачимо, тут *Апшиця* = *Водиця*, *Апша* = *Водяне*. Отже, пов'язування закарпатських назв *Апса-Апша*, *Апсиця-Апшиця* з санскр. *арас*, *арсу* — «вода» цілком слушне й умотивоване.

Ці дані ще раз засвідчують існування третього, західного ареалу індоарійської мови (інші два — Індія і держава Мітанні на Близькому Сході, II тис. до н.е.), який простягається від Північного Кавказу до Закарпаття і охоплює всю Україну.

СГУ — Словник гідронімів України. К., 1979.

CPC — Санскритско-русский словарь. М., 1978.

ТРС — *Наливайко С.І.* Таємниці розкриває санскрит. К., 2000.

SED — Sanskrit-English Dictionary. New Delhi, 1993.

Пригадуєте, в Еклезіасті: “Для всього свій час, і година своя кожній справі під небом: час родитись і час помирати, час садити і час виривати посаджене, час руйнувати і час будувати, час ридати і час танцювати, час розкидати каміння і час каміння громадити, час обіймати і час ухили-тись від обіймів, час знаходити і час губити, час мовчати і час говорити, час любити і час ненави-діти, час війни і час миру...” “Я бачив роботу, що Бог дав лю-дським синам, щоб трудилися над нею, — усе Він прегарним зробив свого часу; і вічність поклав їм у серце, хоч не розуміє людина тих справ, що Бог учинив, від початку та аж до кінця...”

Що тут мене особисто вражає, окрім симетричності впорядкованості світу: якщо є одне, то мусить бути й інше (наприклад, якщо тіло тлінне, то душа — жива), а ота сентенція, що **“вічність поклав їм у серце”**, без якої гармонізація ані життя окремого індивідуума неможливі, ані збалансованості родової, національної, суспільної... Оту вічність чують серцем люди в піснях, у музиці, у поезії, у ритах танцю, в обрядових діях, у сплесках хвилі, у гуркоті грому, в шумовинні дощів, у завиваннях завірюх...

Людина зором своїм занурюється в сонячну блакить неба, в зоряне роїння нічного неба, в безмежну позаобрійну далечину... "Усе Він прегарним зробив свого часу"... Так, світобудова вражаюча за своєю довершеністю, різноманітністю та незбагненністю. Ось у великому, що у малому. Ось звичайнісінький лопух чи кропива. Розглядаючи листок лопушаний, яким можна в спеку прикрити голову, зробити з нього корець і зачерпнути з кринички води, прикласти до свіжих синців чи закапати соком свіжий поріз, — неозброєним оком можна побачити симетрію прожилок на ньому, дивовижний неповторний візерунок, почути різкий чадливий запах, і відчутти гіркуватий неповторний смак разом із ковтком криничної води. А яка прегарна кропива, яку нещадно викорінюють, починаючи від вискубування ранньовесняного до рішучого витинання під корінь косяю вже в травні місяці. Але глянь: вона прокралася між кущиком порічок, вона притулилася до стовбура вишні, вона шукає шпаринки поміж штахетником, вона широко розсучується на погребіщі. Кропива. Їй можна присвячувати оду за її життєстійкість, не кажучи вже про її оздоровчі властивості. "Усе він прегарним зробив..."

І чи ми замислюємося над цим творчим актом, який колись-таки відбувся: творення всього з нічого... Так само, чи ми осмислюємо акт творення мови, зокрема нашої рідної, української, яку позбавляли і громадянських прав, і права на свою власну історію. Історію української мови. І на сам акт її творення. Якщо в почині всього було Слово, а "Слово в Бога було, і Бог було Слово", то і в акті творення мови моєї рідної брав участь саме Бог. Адже у Святих Євангелії від Івана сказано: "Вона (Слово) — П. М.) в Бога було споконвіку. Усе через

Нього повстало і ніщо, що повстало, не повстало без Нього". І той, хто споневажає нашу мову, споневажає Бога-Творця і відмовляє нам усім у божественній природі нашого Слова, що, зрозуміла річ, творилося, формувалося в душах наших предків. Цей космічний акт творення мови є актом вивищення людини над тварністю. А наша мова творилася протягом надзвичайно тривалого часу, про що свідчить як її фонетика, синтаксис, так і граматики. У ній і наша історія, і наша програма на всі поточні часи. "І життя було в Нім (тобто в Слові — П. М.), а життя було Світлом людей. А Світло у темряві світило, і темрява не обгорнула його".

Покладаємо надію на нього: не обгорне. Бо — Світло. І світить воно не лише в один бік, світло падає і назад, у глибину віків, і є нашими витоками. Звідси

Не буду заперечувати цього твердження.

Професор М. Суслопаров, дешифрувавши написи на трипільському пряселці та інші — на гончарних виробах — підтвердив теорію згадуваного нами Мара про давність протоукраїнськості. «Працюючи над трипільським алфавітом, він розв'язав, — зазначає О. Знойко, — важливу проблему хронології етрусської і пеласького алфавітів», який ще до зруйнування Трої пеласги (протоукраїнці) привезли на землі теперішньої Італії і запровадили там писемність...

Мені мало цікаві наукові висновки про міграційні процеси, окрім одного: "Дешифрування й дослідження М. З. Суслопарова виявили: трипільці — предки народів Київської Русі, були пеласгами-лелегами, традиції яких зберігалися в зоні розселення поміж Дніпром-Дністром та Дунаєм

підкурів, вирізати складаним ножиком з верболозу свисток і далі вже гуртом брести під гору до глинища. Воно відстрашувало своїми роззявленими пащеками, крізь які потрібно було заповзти в темне черево глинища і надовбати лопатою глейкуватої глини. Тут, кажуть, можна було почути голоси стогнів — це волали душі тих, кого в різні часи привалило глиною... Страшно. Але мусиш подолати цей страх, адже поруч твої ровесники, які пошепки звертаються до тебе:

— Чуєш, чуєш-ш-ш... О-о...
СТОГНЕ...

Від чого ти починаєш орудувати лопаткою ще швидше і, нагрибши того сирого добра в лантушок, виповзаєш із глинища, волочачи за собою добутий скарб. Ось тут випростовуєшся під сонцем, склавши ще один іспит на мужність. І, переділивши ув'язаному лантушку глину по-

няна худоба, навіть сизуватий дим, що снується з літньої кухні, здається глиняним... Трипілля... Ось воно в моєму дворі в середині двадцятого сторіччя. Яка відстань? Віків немає. Є один протяжний Час, Час того народу, що мисив глину сотнями, тисячами поколінь... І співає пісню: "Летіла зозуля через нашу хату... Сіла на калині та й стала кувати..." А потім перекидається на жартовливу: "Копачівські дівчата... ой які ж ви багаті... Губи сині, груди в глині..."

Що цим людям, які весело і дружно зводять житло на кілька поколінь, серед яких і мої родичі, але насправді всі рідні, споріднені одним Часом, одним життям, у якому були трагічні дні Голодо-вок, революцій, воєн, — що цим людям да Великої історії, до леле-лів та пеласів, до гіперборей-ців, скіфів та фракійців, до данай-ців та росів? Якщо вони навіть від ближчого в часові слова “україн-ці” були відлучені, але й не навик-лі до образливого “хохла”... За-раз “час будувати”... І вони, під-впалні Великому космічному цик-

самі Іс-
ови, іс-
робуту,
музики.
в люд-
сь над
зробив
в їм у

серце” (Еклезіаст).

І я переконаний, що ця незбагненна категорія “вічність” буде супроводжувати нас. Завжди.

Внутрішній простір житла — священний. І перше — що в хаті мурують — піч, потім ставлять стіл, лави, вішають в красному кутку або на покуті — ікони, вішають мисник, біля печі кладуть прилавок, мостять підлогу, в ко-
мору заносять скрині, діжу і це-
берки та мірки. У пещурці разом
із силничею стоятиме ковганка,
а ще нижче — салатовка. У за-
пічку — дерев'яні ложки. Біля
причілку — висітиме жердка.
Усе доцільно. У хатинці — пряд-
ка, веретена, верстат для ткац-
тва, діжки та коновки і барильця.
Усьому своє місце. Нічого зайво-
го. Все під рукою і все наприх-
ватці. Чи то рогачі, чи кочерга,
чи віник. Під пічку — завжди за-
пашна солома. За сволюком —
засохлі пучечки квітів, на полиці
— книги, серед яких — неодмін-
но "Кобзар" і Святе Письмо. У
миснику — полив'яні миски, та-
рілки, куманці, череватий гра-
финчик, із синюватого скла —
поставець — єдина чарка, якою
обносили всіх гостей за столом:
на всіх вистачало питва, так са-
мо як і радощів, коли хата ви-
повнювалася родиною за праз-
никовим столом...

Ніколи не бачив нічого зайвого і нікого зайвого. Навіть коли забрівдав жебрак-старець до хати, знаходилася йому і зайва ложка, і миска. Якщо було на столі, то було в кожного і в мисці. Чи топтанка, чи куліш, чи юшка із затертим насінням конопель або маку, чи вареники, чи капусняк, чи голубці, чи просто затірка... Українська кухня багата. І мені немає потреби перелічувати національні страви. Для цього варто взяти до рук "Енеїду" І. П. Котляревського, хоча б однієї урочки: "Був борщ до шпундрів з буряками, А в ющі потрух з галушками, Потім до соку каплуни, З отрібка баба-шарпанина, печена з часником свинина, крохмаль, який їдять панни..."

Далі буде.

Павло МОВЧАН
ВИТОКИ

фото О. Целури

й Гоголівська сентенція: у кожному слові безмежжя простору, і кожне слово — неохопне.

На кожному слові є відбиток певної події, в кожного слова своя біографія, і не існує нічого у світі, що б не було поєменовано. Певною, але лише певною, мірою мав рацію М. Горький, коли стверджував, що "слово — одяг усіх фактів та думок..." Тому що саме слово є згустком енергетичним, у ньому закладено відповідну інтонацію. І якби воно не було наділене цими властивостями, жодному філологу ні, мовознавцю, досліднику не вдалося б дешифрувати жодного тексту, жодного знаку. Відомо, що слова породжують слова, але мусить бути першооснова будь-якої мови. Мусить бути ота "альфа" всіх наступних змістів. І дехто з учених називає першословом "кам", що означає твердість і саму речовину, тобто суть предмета і одночасно його властивість... Цей мовний першоелемент присутній у глиняних табличках багатьох писемностей. Він приймає назви в нашій мові, як і багато інших першокоренів. У зв'язку з чим відомий російський дослідник Роман Подольний вважає, що українська мова належить до найдавніших мов світу. І стверджує, що той, хто володіє українською мовою, володіє ключем не лише до мов сучасного слов'янського погніздов'я, а й до мов давніх і забутих.

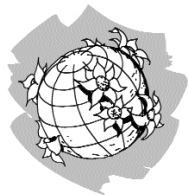
з IV – II тис. до н. е. не лише до княжого періоду, а й донині”.

У згадуваних уже обрядах, звичаях, побуті та мистецтві архітектура забудівель майже однотипна. Будівельний матеріал традиційний: дерев'яний каркас, глиняне валькування, обмазування, печі з цегли-сирцю, допіка глиняна, зовнішня побілка з жовтими руді та жовтій глини. Домінуючими були та й залишаються подосі — червоні та чорні кольори. Форма гончарного посуду та сама. І все це дає нам підстави стверджувати про безперервний широкий і довготривалий етнокультурний процес у межиріччі трьох вищезгаданих річок...

Загадується, як мати перед Великоднем загадувала принести з Малої Вільшанки, аж з-під Заячого кутка, білої та червоної, або — як казали у нас — рудої, глини... Треба було перейти оболоню, далі пройти понад річкую, попід старими осоками та вербами, де вічно гніздилися в дуплах ідоли, сорокопуди та ремези, і перш ніж перейти місток через Раківку, мусили понишпорити попід обалопами, аби видерти тепленькі ще перші горобині рябенючі яєчка, розгледіти крізь струмкуючу воду ледачкуватих

полам, можна твердо ступати протоптаною задовго до тебе не одним поколінням стежкою. Вербові свистки чути далеко. Хата буде побілена, комора й призьба підведена, навколо вікон можуть спалахнути глиняні квіти, піч буде підсинена, а на коминку розгалузяться невідома рослина, вирощена вмілою материнською рукою.

І це дійство тривало тисячі років. Мінялися лише дати: то Калита, то Купала, то Великдень, то Спаса... Хати, вибілені до свята, віддзеркалюватимуть весняне сонце. Весело. Радісно. А якщо згадати толоку, коли всім миром зводять житло, то нічого світлішого і дружнішого в житті не було. Радість від праці, праці спільної, заохочувальної, праці в супроводі пісень та жартів. Глина возами завозиться в двір, соломом золотіє проти сонця, вода водовозами доставляється зі ставу, кінські кізьяки наспані гіркою, відра дзеленчать, лопати виблискують. Підкашавши подоли спідиць, молодіці ритмічно вимішують заміс, на стелю кладеться заготовлений з осені колінчатий очерет, глину вилами подають на майбутнє горіще... Глина всюди: глина на стінах, глина на долівках, глина на чоловічих і жіночих литках, вона запеклася вже на літках, вона на людських обличчях... Глиняна хата, глиняні люди, гли-

Говорячи про поширення українського сценічного мистецтва за рубежом, слід мати на увазі, на наш погляд, три основні фактори. Чим вони характерні? Насамперед тим, що нині дещо налагоджуються наші зв'язки з такими митцями, колективами, хоч вони давно пройшли стадію свого розвитку чи становлення, мають прекрасні відгуки зарубіжної іншомовної критики, але позбавлені можливостей на обопільне відвідування через різноманітне політичне та економічне сум'яття в Україні, а в ХХІ ст. ще й дуже послабшало забезпечення цих колективів сучасною драматургією саме з України. Решті, зовсім загубленій, давня добра українська мистецька традиція: акторами-виконавцями тотожних виставах, зрешення режисерів для тановок, невеликі театральні виїзди на один-два спектаклі, або просто запросини на зустріч.

Україна полишила нині без уваги, наприклад, чудовий український Народний Театр у Прешові (УНТ), і тепер він перетворився на Діалектальний театр у Словаччині, п'єси перекладаються на місцеву говірку і вистави іноді йдуть незрозумілою мовою. І це дуже вплинуло на відвідування, а спектаклі цього театру у 60—80-і рр. ХХ ст. відзначалися високим європейським рівнем. Свідченням стали його відвідини Львова, Ужгорода, Тернополя, Івано-Франківська і успіх показаних вистав.

Які ж українські театральні колективи існували чи побутують тепер за рубежом? Першими стали колективи у США, коли в 1891 році масова еміграція з України досягла свого апогею. Тут почали працювати театри, які обслуговували прибулих та вгамовували ностальгію. Це була "Нова сцена" (Чикаго), а потім єврейсько-український театр Давида Медова (Нью-Йорк). Згодом до них щільно прилучилися Ансамбль пісні і драматичного слова під художнім керівництвом прекрасного майстра Юрія Кононева (США), Український театр під проводом Володимира Блавацького (Філадельфія), що про нього дізналися в Україні тільки наприкінці ХХ ст. Як відлуння сцени на протилежному боці земної кулі виникає й прекрасний професійний колектив — Український театр Малих форм в Аделаїді (Південна Австралія), якому в 1955 році присвоєно ім'я В. Блавацького. Доброї слави зажили й театр імені В. Шашаровського (Відень, Австрія), Театр українського фольклору (Бразилія), Театр "Боян" (Вінніпег, Канада).

Уперше в історії український народ разом зі своєю державністю та незалежністю дістав можливість пропагувати свої мистецькі досягнення за рубежом або знати про тих, хто там береже ці святині. Але впродовж понад сімдесяти літ багато театральних колективів, невідомих для нас, функціонували в Європі, Америці, Австралії, несучи зі сцени слово правди про рідний край, народ в далекій стороні. Про такі колективи майже ніхто в Україні довгі десятиліття не знав, їх замовчували, та й тепер у Міністерстві культури і мистецтв України вони поки що невідомі, їх мистецькі сторінки ще не прочитані. Та колективи існують і досі, пропагують український театр і тепер у межах високої світової культури, обслуговують понад п'ять мільйонів українців у діаспорі.

ст. відкрилася ще одна цікава деталь з трудів української сцени за рубежом. З'ясувалося, що митці кращих українських колективів за рубежом дуже багато роблять в царині перекладів п'єс української драматургії ХІХ—ХХ століть іноземними мовами, пропагують досягнення кращих вітчизняних майстрів діалогу. Так з їхньої легкої руки пішли в широкий світ драми і комедії С. Черкасенка, О. Олеса, Л. Старицької-Черняхівської, В. О'Коннор-Вілінської, І. Кочерги, В. Пачовського та інших. Завдяки їм тепер побачили світ твори й молодих сучасних драматургів, зокрема Олександра Іваницького, Ігоря Кочерги, Дмитра

ВІДЛУННЯ НЕВІДОМІ СТОРІНКИ УКРАЇНСЬКОГО ТЕАТРУ ЗА РУБЕЖЕМ

Чимало світових, європейських та регіональних премій за постановки п'єс справді багатонаціональної драматургії одержав дуже відомий і значущий Український Музично-драматичний театр ім. Т. Г. Шевченка в Буенос-Айресі (Аргентина), на сцені якого виступав навіть відомий актор Іван Шведів (Шведов), який у роки Другої світової війни емігрував з Києва до південної Америки і зажив там доброї слави як драматично-оперовий співак. І таких прикладів безліч.

В історію світової сценічної культури вписали власні яскраві художні сторінки такі театри як Український драматичний театр "Заграда" (Торонто, Канада), "Спектаклярна студія" (Прага, Чехія), Українське мистецько-драматичне товариство (Сідней, Австралія), у 20—30-і рр. ХХ ст. набув популярності театр "Емігрант" (Краків, Польща), який пізніше узяв назву Театр ім. М. Старицького, працювали і працюють двомовні колективи: Драматичний театр ім. М. Садовського (Фюссен, ФРН), Український студентський театр (Мюнхен, ФРН), пересувний театр "Камерна сцена" (ФРН), Театр у п'ятницю (Філадельфія, США). Поставлені ними оригінальні самобутні спектаклі у своїй більшості відзначилися подихом свого часу, натхненні тими проблемами, якими постійно жило людство у тривожно-бурхливому двадцятому столітті. Ідейна точність, метафоричність, мистецьке узагальнення образів — найсуттєвіші риси кожної створеної ними вистави. І жодна з країн не

відмовляється од їх мистецької частки в розвиток своєї національної культури.

А хіба можна обійти мовчанкою високотрагедійну актрису Ніну Горленко (1898—1964), яка до останнього подиху прославляла українську жінку, її доброчесність, талановитість, мудрість у віднайденні нею оптимальних рішень у найекстремальніших соціальних ситуаціях. Свій шлях вона почала в Першому професійному театрі імені М. Садовського у Києві, велично зігравши перші ролі в п'єсах "Сукета" І. Тобілевича та "Молода кров" В. Винниченка, вона ж — перша виконавиця ролі Оксани у "Боярині" Лесі Українки (Національний театр УНР, Кам'янець-Подільський, 1919). Про Ніну Горленко багато говорила і писала німецька, американська критика, вона й похована у Філадельфії (США), але світ її побачив у неперевершених ролях за п'єсами Г. Гауптмана, В. Винниченка, Г. Зудермана, У. Шекспіра, Г. Ібсена, Д. Б. Прістлі, Л. Андрєєва. Її Домаха — жінку з совєтської України ("Домаха" Любові Коваленко, США) пам'ятали довго в Америці, бо в ній віддзеркалилося усе трудне життя українки 30-х років у складі СРСР, жінки, яка вдень і вночі трудилася на землі, а колгоспний трудовдень приводив її до злиднів.

Звичайно, були в цих театральних колективах, а значить, і в акторів та режисерів, неабиякі труднощі, недоладності, повно їх і в сьогоденному прямуванні, нелегкому трудовому акторському і режисерському ритмі, але визначилися й досягнення, і складають вони помітне кільце в репрезентації української драматургії та сцени перед світом, їх кращі вистави за рубежом удостоєні високих тамтешніх нагород, почесних дипломів та премій.

Так, Драматичний театр "Заграда" (Торонто) удостоюється Почесної відзнаки в галузі культури Канади за постановку драми "Жайворонок" Ж. Ануїя, присвяченої безсмертному подвигу Жанни д'Арк. Театральну премію (найвищу) одержав і спектакль цього театрального колективу за драмою Г. Фігейредо "Ксантипа" (в Україні вона більше відома під назвою "Езоп"), у якій гуманістичні ідеї, голос за свободу людської душі зазвучали особливо виразно й психологічно переконливо, логічно доказово. Це під силу тільки високообдарованим митцям. А гігантська праця, увінчана славою, В. Блавацького — у Німеччині він поставив "На полі крові" Лесі Українки, "Землю" за В. Стефаником, "Провулок святого Духа" Іларіона Чолгана з відмінною оцінкою критиків і преміями ФРН, а у США — "Батурин" за Б. Лепким, "Отаман Пісця" М. Чирського, "Невідомий воїн" П. Ренайля — і кожна з них була часточкою-внеском у світове театральне мистецтво і в американське зокрема. Театр "Камерна сцена" став лауреатом Театральної премії Німеччини (ФРН) за інтерпретацію драматичних новел "Вечір на селі", куди ввійшли одноактні драми С. Васильченка "Не співайте, півні" та "На перші гулі". Критика відзначала націо-

нальний колорит у передачі людських почуттів й відкриття у світлі рампи цікавих драматичних колізій з історії України.

Багато щедрих та об'єктивних слів було висловлено на сторінках зарубіжних періодичних видань за високохудожні постановки "Боярині" Лесі Українки (Український драматичний ансамбль Бориса Дніпрового та Євгенії Чайки в Північній Америці), а на рідній землі вона стала відомою лише наприкінці ХХ ст., "Меді" Ж. Ануїя (Театр у п'ятницю, Філадельфія), "Землі" за В. Стефаником (Театр Малих форм, Аделаїда), "Назара Стодоли" Т. Шевченка (Театр в Лос-Анджелесі); "Чорна Пантера та Білий Ведмідь" В. Винниченка (Театр у Мюнхені), "Краєвид з мосту" А. Міллера (Театр у Сідней), "Батурин" Б. Лепкого (Новий театр у Філадельфії), "Червона калина" В. Сокола (Театр у Ванкувері, Канада), "Я" М. Хвильового (Театр у Франції). Майже у всіх згаданих виставах метафорично, за сценічною алегорією чи типізацією певних людських характерів виструнчувалося немеркнуче почуття любові до своєї Вітчизни та гордість за її багатство як духовне, так і матеріальне. Та й премії були одержані заслужено. Цю ж думку в 90-і рр. ХХ ст. по-мистецькому особливо чітко ніс та й зараз тримає театр "Слово" у США. На американському континенті цей театр відкрив драматургію Миколи Куліша, Івана Кочерги, Костя Буревія, Івана Дніпровського.

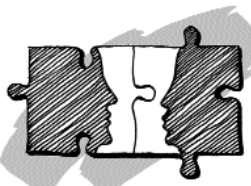
Наприкінці 90-х рр. ХХ

ст. працювати й таким давно побутуючим театральним українським колективом у Сучаві (Румунія), Нови Сад (Сербія), Мюнхені (Німеччина) — тут проблеми матеріальні нерідко сполучаються ще й з ідейними, політичними, а особливо бракує творів сучасної української драматургії, яка у 80—90-і рр. була за своєю тематикою, образністю, ідейно-тематичною спрямованістю вторинною, ідеологічно зашореною, не розробляла загальнолюдських гуманістичних колізій, не відкривала цікавих суспільних думок, а особливо характерів — і тому театри не могли з неї скористатися, а друковані п'єси як не доходили, так і зараз не доходять.

І все ж, попри всі вади, існує сценічне українське мистецтво та перекладена драматургія за рубежом — переконливий доказ зростання професіоналізму й авторитету української театральної культури, всього нашого сучасного письменництва, визнання та утвердження їх авторитету.

Леонід БАРАБАН,
м. Київ

На фото: "Циганка Аза" М. Старицького. 1918—1919 рр., м. Кам'янець-Подільський. Національний український театр (із архіву Праги).

ГЛИБИНКА

КОРІННЯ

На півночі Житомирщини, серед широкої рівнини Полісся, височить Словечансько-Овруцький кряж. Прилеглий до кордону з Білорусією Овруцький район є унікальним не лише ландшафтом, а й історією, а особливо цікавий людьми. Подейкують, що з краю овруцького зачалася слов'янська раса. Для підтвердження цієї версії називалося побутування на півночі Житомирщини овруцького діалекту (синтезу української, білоруської та російської мов). Про глибину історичного коріння овруцької землі свідчать також топонімічно важко пояснювані назви багатьох сіл району, як-от: Покалів, Лучанки, Тхорин, Хлупляни, Фосня тощо. Вік того чи іншого села часто визначається за віком церкви у ньому. Другою за віком після собору св. Василя в Овручі (одна з найстаріших церков України, вік якої близько 1000 років) є церква у селі Левковичі (близько 400 років). Левковичі — село з цікавими традиціями. Жителі сусідніх сіл звуть тих, хто з Левковичів, лямчіками і знають, що лямчіки — народ корисливий і балакучий. Яка б влада не була, однак лямчіки заможні живуть, однак з голоду не помруть, бо й у війну щось собі, хоча б і в землю, прикопають. Як і в багатьох селах району, у Левковичах популярні плітки. Як і в багатьох селах України, у Левковичах люди працюють в основному на себе. А колиш там і цих ткацьких діяв, і птахофабрика, і будівельна організація нову школу споруджувала (за розпорядженням колишнього прем'єра В. Ющенка).

Але життя села все одно не в тім тільки, а в тім, що діти ростуть, рушники вишиваються, кури несуться, свята не щезають...

Більше того — множаться. Кілька років тому в Левковичах відбулося свято рушників. Просто домовилися між собою місцеві майстрині в одну з хат рушники позносити, людей покликати. На славу свято вишло і без підтримки з боку влади і без спонсорів. Згодом про левковичське свято рушників у "Правді України" репортаж з'явився. А чому те свято традиційним не стало? Не здогадується? А от на такі свята як Покрова та Миколай, у Левковичах традиційно гостей приймають. В інших селах — на інші свята. Так повелось. А коли два села поруч, як-от Левковичі з Можарами, то, хочете вірте, хочете ні, — левківці можарівців майже не знають, а можарівці — левківців. Про односельців годі й говорити (хоча мало не до тисячі мешканців село, бува, доходить). Та й прізвища у більшості левківців — Левківські, можарівців — Можарівські, верпівців — Верпівські, нагорців — Нагорці... З того й прізвиська пішли. Дивно незвичному чути:

— Мотю, ти Дюкала не бачила?
— Здаєц бачила, — вон бі то з Бомбіком до Завмана поїшов, а там ще бі то Маша Свісткова має бут і вони разом до Куцого з Копанічкою мале хрестіт поїду-у-т.

Багатий край поліщуків. Не так корисними копалинами багатий (що є теж відомим фактом), як життєвою людською силою. А сила, тільки коли множитьсь, змісту набуває. Й, певне, у таких, на перший погляд, законсервованих, землях, як овруцько-древлянська, ховається коріння дерева під назвою Україна.

Олександр КУПЕШ

Колись мій чоловік був одружений зі мною, а тепер його дружина — горілка, — гірко каже 27-річна Оксана Ю., сімейне щастя якої тривало недовго...

"МАМО, КУПИ МЕНІ "РОМ-КОЛИ"!"

На березі Десни серед охайних одноповерхових будиночків сіріє непривітна хата: обшарпані брудні стіни, недобудована веранда з розбитим склом, дірявий дах.

— Тут живе мій чоловік Андрій, — тяжко зітхає Оксана. — Формально ми не розлучені, але останні два роки живемо, як чужі.

— Чому?

— Горілка... — сумно пояснює Оксана. — Коли одружилися, він випивав, потроху, але регулярно. Потім, після народження сина, почав пити все більше і більше. А тепер допився до того, що йому вже ні дружина не потрібна, ні син — тільки пляшка!

Шестирічний Василько, побачивши батькову хату, сіпає маму за руки і просить: — Мамо, зайдемо до тата! Спи-таємо, чи купив він мені самоката?

— Та він тобі вже два роки обіцяє самокат! — зневажливо махнула рукою Оксана. — Де в нього гроші, якщо він не працює, а все, що побачить, одразу пропиває?

Заходимо до хати Андрія: холодна, темна, запущена... В сінях валяються зо два десятки порожніх горілчанних пляшок. А на каналі біля печі хропе напіводягнений неголений чоловік років 30. На столі пляшка з недопитим самогоном та шматок черствого хліба.

— Андрію, вставай!

СІМЕЙНА ДРАМА

Сина хочеш побачити? — будить чоловіка Оксана.

— Відчепись! Що тобі треба? Га? — сонно відмахується Андрій і повертається на інший бік.

— Ось тобі, сину, і самокат! — докірливо хитає головою Оксана. — Якби не самогон, то був би й самокат. Ходімо звідси!

Проходячи повз сільську крамницю, купуємо хлопчику льодяників.

— Мамо, купи мені "Ром-Коли"! — просить

— У нас практично все село п'є, — пояснює Оксана. — П'ють усі, від малого до старого! Якщо хтось не п'є, то до такої людини ставляться з підозрою. На три тисячі мешканців — 15 гондєликів, де і вдень і вночі наливвають. Клуб не працює, бібліотека завжди зачинена, а горілки — море, пий, хоч залийся! У кожній третій хаті женуть самогона, продадуть його і сивому дідугану, і хлопчику-школяру, аби тільки

бити на сполох, бо ми втрачаємо найдорожче — людей, молодих, енергійних, які спиваються, втрачають здоров'я, волю, розум, безславно гине у річках і озерах, або просто пропивають майно і стають бомжами. Статистичні дані про кількість алкоголіків в Україні влада приховує, тому що саме вона несе відповідальність за тотальну алкоголізацію України, яка вигідна продажному егоїстичному чиновництву, всім ворогам України. Хто врятує країну від океану алкогольного безумства, що затоплює наші міста і села? Влада, корумпована, продажна? Ні! Їй вигідно, щоб народ спивався, бо у п'яній країні легше красти, зручніше брехати. Україну може врятувати тільки інтелігенція: вчителі, письменники, журналісти, композитори, художники, бібліотекари — вони остання надія нації...

Олег ЛІТКО

він.

— Не можна! Вона з горілкою! — суворо відповідає Оксана.

— А тато мене пригощав "Ром-Колою": вона смачна, — каже Василько і, мало не плачучи, просить: — Купи "Ром-Коли"!

— Ти хочеш стати, як твій батько, алкоголіком?!

гроші платив.

— А сільська влада куди дивиться? А дільничний інспектор міліції чим займається?

— Дільничний у нас один на три села. А сільський голова сам любить випити, тому й дивиться крізь пальці на всі ці неподобства. А село спивається, гине: наприклад, лише в січні у нас від горілки загинуло 8 чоловік. А настане літо — як мінімум, чоловік 10—15 алкоголіків втопить у Десні. Але кого це хвилює?

З-за рогу виїхав дядько на велосипеді і, не впоравшись із керуванням, врізався в дерево. Підбігаємо, допомагаємо йому підвестися з колін.

— Спасибі, землячки мої дорогі! — дихнувши перегаром, подякував він і поїхав далі, хитаючись по дорозі вліво вправо.

— Бачиш синку, скільки горя через цю клятву горілку? — каже Оксана.

— Мамо, я горілку пити не буду, бо вона смердюча, — пообіцяв Ва-

силько. — Я питиму тільки "Ром-Колу", бо вона солодка, смачна.

— Ех, ти, дурнику! — сумно похитала головою мати. — Ті, що нас труять, для того і придумали "Ром-Колу", для того і зробили її смачною, солодкою, щоб ти змалку почав звикати до алкоголю! Твій батько теж колись пив тільки "Ром-Колу"...

АЛКОГОЛІЗАЦІЯ СЕЛА ВИГІДНА ВЛАДІ

Коментар психолога Наталі Кримоваї:

— З етичних міркувань журналіст не називає село, де сталася ця сімейна драма. Але ситуація типова для сучасної України, де алкоголізація населення досягла нечуваних масштабів, а антиалкогольна пропаганда практично відсутня. Скрізь ми бачимо рекламу алкогольних напоїв, легкі алкогольні напої типу "Ром-Коли", недорогі, доступні, їх охоче купує молодь, швидко звикаючи до алкоголю. Це страшна ситуація, яка загрожує майбутньому України! Треба негайно

ОЗОВИСЯ, МАТРОСЕ КОСТЕНКО!

БУВАЛЬЩИНА

Не можу не оповісти колоритну бувальщину, що трапилася на чемпіонаті 1959 року у Прибалтійському військовому окрузі. Наш гарнізон, до складу якого входили летунський та радіотехнічний полки, розташовувався на околиці затишного латвійського містечка Тукумс.

Командир нашого радіотехнічного полку полковник Щеглов зробився чемпіоном округу із шахів. З такої нагоди в гарнізонному клубі відбулися гучні урочистості, переможця вітали від кожного підрозділу передовики з військової та політичної підготовки, жінки, що працювали в гарнізоні, дарували квіти.

Розпашілий від несподіваного шквалу почесней чемпіон зробив легковажний жест: запропонував бажаним сеанс одночасної гри на кількох заводно дошках. Таких зголосилося 18. Сеанс був блискучим. Невдахи вилітали чи не кожні 5 хвилин. Щоправда, була одна непередбачувана

несподіванка: Костенко виграв раз за разом і бурякове обличчя полковника вже не віщувало нічого втішного підлеглим, що так необачно підсунули йому цього зухвальця.

Матрос Костенко належав до гарнізонної боцманської команди й мав особливі привілеї. Він не знав нарядів на камбузі, не ходив на вахти, не бував на гауптвахті, навіть на мову його "непаложенну", твердолобо-українську, уваги не звертали. Річ у тім, що при господарчій частині гарнізону існувала славна на весь округ свиноферма. Поважні "Победи" контр-адміралів, віце-адміралів, генералів і маршалів, черкаючи черевом по землі, немов свячену паску вивозили звідси от таке українське сало!

Чому українське? Зав. свинофермою був матрос Костенко. Він же був і ветеринаром-зоотехніком. Він і гній вигрібав. Фуражиром-кормовозом, свинарем і сторожем був той самий Костенко.

Своїх підопічних рядовий знав поіменно, ласкаво розмов-

ляв з ними. Вони були в нього завжди чисті, доглянуті й ситі (до камбуза — рукою подати).

— Мене мати так не холіла, — захоплювався боцман, мічман Макаров, згадуючи при цьому, ще раз, вже чужу "мать", а командир підрозділу капітан-лейтенант Решетов дивився крізь пальці на далеко не стройову виправку Костенка.

І ось на тобі, як несподівано свинар проявився! Повний крах чемпіона!

Ніхто до цього не звертав уваги на безвинну забавку дивакуватого "хохла": він скрізь, у кубрику й на камбузі, у лазні й навіть на ранкових та вечірніх перевірках не розлучався зі своїми кишеньковими шахами. Грав сам із собою, повертаючи щораз мініатюрну дошку з магнітними фігурками. До цього всі настільки звикли, що й забули про це.

Отримавши з десяток чесно заслужених матів, наш "чемпіон" безпорадно обвів очима присутніх і запитав замполіта підполковника Шевченка:

— Откуда он?..

— Наш, товарищ полковник, рядовой Костенко (були часи хрущовських реформ і в морських частинах, переведених у ранг сухопутних, у званнях побутовувала суцільна каша), — відповів замполіт.

— Р-рядовой Кастенка, да каких пор свині візжать будуть?! — прийшов на виручку винахідливий боцман Макаров.

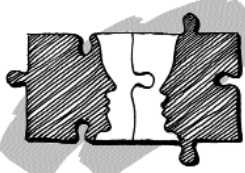
Полковник Щеглов полегшено зітхнув і зверхньо простягнув матросові руку. Той повагом устав, пильно подивився переможеному в очі й... руки не потиснув.

Усі присутні вмить змаліли й опустили очі, — мовляв, я нічого не бачив.

Минуло чимало років, але автор — свідок тих подій, як бачите, ще живий, імен не підминів; гляди, і матрос Костенко прочитає оці рядки й відгукнеться:

— Агов, українці, де ви, скільки вас!? Будьмо!

Володимир ПЕТРЕНКО,

«ЯКБИ ПОЧАТИ ЖИТТЯ СПОЧАТКУ...»

36 років життя віддала сільській школі Віра Василівна Гайдак із Літочок Київської області, а тепер змушена торгувати на базарі, бо на пенсію прожити неможливо...

Віру Василівну ми зустріли на базарі: у чорній куфайці і сірій хустці вона продавала картоплю, моркву та молоко.

— 36 років відпрацювала в школі, а тепер життя змусило торгувати на базарі, бо хіба проживеш зараз на пенсію? — пояснює Віра Василівна. — А ще ж треба допомогти синові та онукам. От і тримаю корову, городину продаю. Бо інакше в селі не проживеш.

— **Віро Василівно, погодьтеся, що є більш грошовиті професії, ніж професія педагога. З висоти прожитих років ви, мабуть, по-іншому сприймаєте своє минуле?**

— Так. Але якби почати життя спочатку, я б знову пішла працювати у школу. Вчитель відкриває дітям світ, формує ставлення до інших людей, життєві інтереси. Це надзвичайно важлива професія! На жаль, наші можновладці не розуміють цього: інакше більше уваги приділяли б сільській школі.

“ЗАРАЗ УСЯ НАДІЯ НА НАС”

— Боляче мені бачити, як сільська молодь

РЕАЛІЇ ЖИТТЯ

звикає до горілки, співаєється, — признається Віра Василівна. — Генделики у селі ростуть, наче білі поганки після дощу, самогонниці заробляють шалені гроші, одурманюючи людей. Важко протистояти цьому злу: воно знає, кого залякати, кого підкупити. Воно, мов павутина, обплутує село, висмоктує з людей розум, наче павук. І в селі зараз уся надія на вчителя, на його вміння переконувати дітей, прищеплювати їм любов до праці, привчати вести здоровий спосіб життя. Роль сільського вчителя у нашому суспільстві значно зросла, чого не скажеш про зарплату...

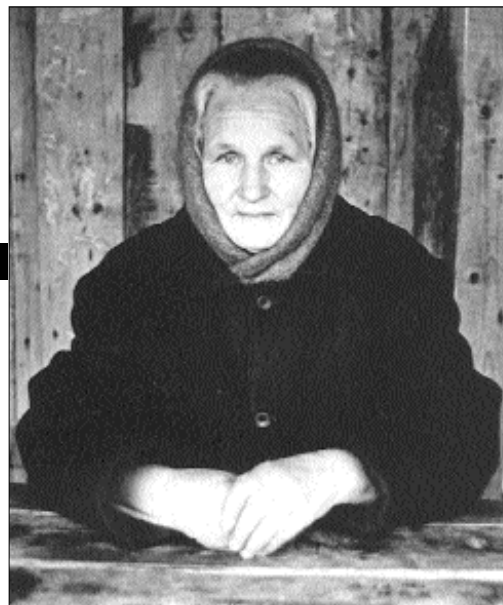
“НЕ ТРЕБА ЦУРАТИСЯ НІЯКОЇ ПРАЦІ”

— Пишаюся тим, що багато моїх учнів теж стали педагогами, — каже Віра Василівна. — Важкий, невдячний, гіркий хліб вчителя, але кращої професії немає!

Дивлюсь на мозолісті, натружені руки Віри Василівни, питаю:

— **Якби сільському вчителю збільшили пенсію, ви б не працювали на присадибній ділянці?**

— Я б не змогла жити без роботи, — хитає сивою головою Віра Василівна. — Той, хто тривалий час працював у школі, не зможе й години просидіти, склавши руки! Справжній учитель працює, поки дихає. Будь-яка чесна праця хороша: пишеш ти книгу, малюєш картину, вик-

Гайдак Віра Василівна

ладаєш мову в школі чи вирощуєш картоплю на городі. Не треба цуратися ніякої праці і ділити роботи на престижні та непрестижні. Усяка справа престижна, якщо вона чесна і потрібна людям.

Біля нас зупиняються білі “жигулі”.

— Віро Василівно, ми знову до вас по картоплю, — привітно посміхається власник машини, високий чоловік в окулярах. Він купує відро картоплі, дякує і каже: — Наступної неділі знову приїдемо до вас, бо у вас найсмачніша в Літочках картопля!

— Це мій постійний покупець, — пояснює Віра Василівна, коли “жигулі” поїхали. І дивлячись на її важкі руки, я раптом зрозумів: справжній педагог до останнього подиху залишається Вчите-

ЗАМАЛЬОВКИ З НАТУРИ

ЧОМ ВИ ЦЕ РОБИТЕ?

Багатьом відомий американський письменник-фантаст Толкієн. Магія його уявних світів діє у багатьох місцях Землі. Фанати книжкових сюжетів Толкієна тусуються і в Україні, в Києві.

Девіз толкієністів: “За мир у всьому світі”. На їхню думку, сучасний світ є занадто переобтяжений вогнепальною зброєю. Вразливим людям важко виживати, особливо підліткам. Молоді українці ховаються від капіталізму сьогоднішнього у позачасовому капіталізмі, капіталізмі позасвідомого. Весело відповіди один з толкієністів на питання: “Чом ви це робите?”

— Як чому?! Тому, що можна бути і драконом, і хоббітом!..

Чим же ж займаються гобліни та Радміри? Збираються у якомусь людному місці Києва мало не щодня

ЗАШМОРГ ДЛЯ ВЧИТЕЛЬКИ

В одному із сіл Київської області покінчила життя самогубством учителька...

ЖУРНАЛІСТСЬКЕ РОЗСЛІДУВАННЯ

“ВОНА ЗАВЖДИ СМІЯЛАСЯ...”

Оксана Р.*, учениця потерпілої, згадує:

— Тетяна Іванівна викладала у нашому класі німецьку мову та літературу. Ми любили її уроки: вона цікаво розповідала, була дуже ерудована. Любила жартувати, часто усміхалася. Посмішка у неї була приємна. І коли мені сказали, що Тетяна Іванівна заповділа собі смерть, я спочатку не повірила. А потім, коли побачила, як її ховають, — для мене це був просто шок! Я не могла зрозуміти, чому така людина — життєрадісна, закохана у свою професію — добровільно пішла із життя? Чому?! Для мене це і досі таємниця...

“ЇЇ ВБИЛА НЕСПРАВЕДЛИВІСТЬ...”

Ганна Омелянівна, сусідка потерпілої, розповідає:

— Таню дуже боляче вразила оця афера із заощадженнями, коли усі гроші, що були на ощадних книжках, “згоріли”. Пригадую, якось розмовляли про життя, і Таня мені каже з болем: “Нема справедливості у світі! Я усе життя чесно відпрацювала у школі, ночами зошити перевіряла, сліпла за копійки. Двох дітей виховала сама, без чоловіка. Сподівалася,

що вийду на пенсію та трохи спокійно поживу, відпочину. Відкладала собі на старість потроху, назбирала три з половиною тисячі карбованців, поклала на ощаднижку. І де ті гроші зараз? Інфляція з’їла! І не я одна така: нас, ошуканих, пограбованих, мільйони! А гроші нашими хтось же користується! Оті розкішні дачі триповерхові, оті “мерседеси” і “джипи” — от куди пішли гроші з наших ощадних книжок! А ми, як були бідняки, так і залишилися ні з чим.

І кого покарали за ту аферу з ощадних книжками? Кого у тюрму посадили? Вони й зараз керують нами... Отака “справедливість”!

— Пенсію Тетяні нарахували невелику, — продовжує розповідь Ганна Омелянівна. — Не вистачало їй на життя. І пішла вона знову працювати у школу. Викладала, отримувала зарплату і пенсію. А потім приїхала якась комісія з району і заявили їй: “Пенсію ви отримували незаконно, тому що ви працюєте!” І вирахували з неї пенсію, яку раніше виплатили. Тетяну це образило до глибини душі. Не хотіла вона нікому скаржитись, але по її заплаканих очах я зрозуміла: дуже переживає, бідолаша. А потім ще ті клятві дрова... Привезли їй по субсидії машину дров. А дрова поганенькі. Тетяна дуже ображалася за ті дрова, казала мені: “Ганю, подивись, які гідкі дрова мені привезли! Сама труха. А оті колодки гнілі, сирі — як оцим усім топтити? Нікому ми, пенсіонери, не потрібні: влада тільки робить вигляд, що піклується про нас. А насправді ми, як бездомні собаки, нікому в цій країні не потрібні...”

ОСТАННІЙ ДЕНЬ ІЗ ЖИТТЯ ВЧИТЕЛЬКИ

— Ганно Омелянівно, коли востаннє ви бачили Тетяну Іванівну?

— Я розмовляла з нею за годину до її смерті. Тетяна, дуже бліда, із заплаканими очима, рубала дрова у дворі.

“Таню, а чого це ти сама дрова рубаєш? — здивувалася я. — А син чому не допоможе? Живе за дві вулиці од матері і не прийде дрова порубати?” “Обіцяв прийти, та не прийшов, — змахнувши сльозу, із гіркотою відповіла вона. — Ганю, нікому ми, старі люди, не потрібні! Ні державі, ні дітям — нікому!”

Поговорили ще трохи, і пішла я гриби смажити. А десь через годину чуло: хтось верещить у сусідньому дворі. Вискочила з хати, бачу: по Тетяниному подвір’ю бігає її невістка, кричить, руки ламає. “Що таке?! — питаю. — Що сталося?!” “Тетяна Іванівна повісилася!”

Зазирнула я у вікно і перехрестилася, побачивши її, бідолашну, у зашморзі на дверях... Ви хочете знати мою думку, хто її довів до цього? Усі ті, хто керує нами, хто довів нас до такого жебрацького життя, хто вкрав наші гроші, хто зробив таку несправедливість! Вони і є вбивці Тетяни. Не витримала вона несправедливості, яка панує скрізь у нашій країні.

ТАЄМНИЦЯ СМЕРТІ

Коментар психолога Наталі Кривої:

— У смерті кожної людини є величезна таємниця, яку нам, живим, у цьому світі не дано збагнути. Деякі філософи стверджують, що тільки у пограничному стані, між життям та смертю, людині від-

кривається сенс буття, але розповісти про це людина вже нікому не встигає... Та спробуємо все-таки збагнути, чому освічена, інтелегентна жінка власними руками затягла на шиї зашморг? Це була дуже вразлива, емоційна людина, а зараз таким людям неймовірно важко. Несправедливість, жорстокість життя, лицемірство влади боляче травмували душу Тетяни Іванівни. Жалюгідна, принижена, втрачала пенсію, на яку неможливо прожити, трухляві дрова, які привезли на субсидію, образливе вираження пенсії за те, що змусшена була працювати, неуха з боку сина — усе це наповнювало душу жінки відчаєм. Вона відчувала себе непотрібною у цьому світі. Так виникло рішення піти в небуття. Можливо, вона своїм самогубством підсвідомо хотіла кинути виклик суспільству, жорсткому і байдужому до чужих страждань? Можливо, хотіла привернути увагу до сумної долі сільської інтелігенції та пенсіонерів? Цього ми ніколи вже не дізнаємось. А можливо, трагедія Тетяни Іванівни в тому, що вона втомилася боротися із життям, втратила здатність захищати своє “я” від гострих пазурів долі? Не знайшла відповіді, які підтримали б її у важку хвилину? Вона не могла змінити світ, і не знайшла в собі сил пристосуватися до нього, її життя було нестерпним настільки, що зашморг став для неї рятівником...

* З етичних міркувань усі імена змінені.

Олег ГУМЕНЮК

рах (полігонах на околицях Києва), зводять там патерни (укріплення), таверни і часто влаштовують бійки з толкієністами-конкурентами. Є історичні, казкові, магічні толкієністи. Незважаючи на дещо неестетичний зовнішній вигляд, недбалий хіпівський одяг, булавки у вухах і тому подібне, толкієністи все ж творчі, розвинуті люди, що цікавляться психологією, іноземними мовами, музикою... Від них немов інтелігентністю віє. А те, що назовні яскравіше проявляється, пізніше вважається набутих традиційно.

Чимало громадян навіть прогулятися ввечері бояться. Жінки собак заводять, чоловіки м’язи нарощують... Набагато менш особистостей, що викликає страхів кидають, як зробила та мандрівниця автостопом з Білорусії. Зараз у Києві. На Хрещатику у підземному переході гроші заробляє з другом — він на гітарі грає, а вона за концерт платню з перехожих бере.

— **Чом ви це робите?**

Відповідь суперечлива:

— Я почала мандрувати, щоби знайти свободу та свою долю: хочу когось полюбити і не важливо, щоби любили мене. Але зараз я розумію, що свобода — це залежність.

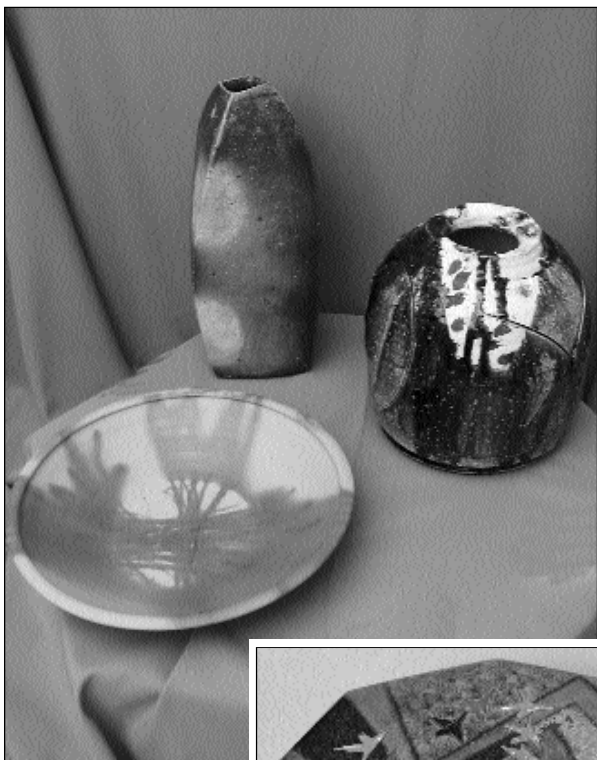
Сашко ПЕРЕСМІШНИК

ДРЕВНІ НАЗИВАЛИ ЦЕ «ТЮЙО»...

Тільки невіглас наполягатиме, що культура й політика не перетинаються. Культурні герої по-маркітантськи безсоромно прислужуються політикам, ті у свою чергу відбуваються не менш розтлінно... Цуценята "повійної" породи. Кожен є рабом один одного. І однаково жалюгідні... "Служить бы рад, прислуживаться тошно", — збунтувався російський архетипний "паж". Його трохи поносило Європою, набрався інакомислія... Є ще й така закономірність: чим благородніша і традиційніша культура, тим досконаліша політична надбудова. Менше крадуть... "Орнаментальна" преамбула стосується десятиліття дипломатичних стосунків між Україною, Індією та Японією. Десять років тому не було нічого. Індійський інкрустований метал, японські журавки та "дипломатія" з СРСР. Наразі гості зі Сходу, Радник Посольства Японії в Україні пан Шусуке Ватанабе та посол Індії Від'я Бгущан Соні. Кожен по-своєму запропонував відзначити цю дату.

У Національному музеї Тараса Шевченка відкрилася виставка "Японське сучасне декоративно-прикладне мистецтво". Його історія дуже давня. Налічує сотні років, позначена впливами Китаю та Кореї. Певні риси культур цих країн "переплітались"

покроку, зрештою органічно влились у японську художню манеру. Така специфічна переплавка чужорідної ментальності відбулась і з поширенням західної та штатівської суспільної моделі. Японське прикладне мистецтво зберегло унікальних майстрів, традиційну форму, високохудожній стиль. Дехто будує свою роботу на традиції, хтось втілює запозичені "західні" ідеї, зокрема "арт-деко" та конструктивізм.

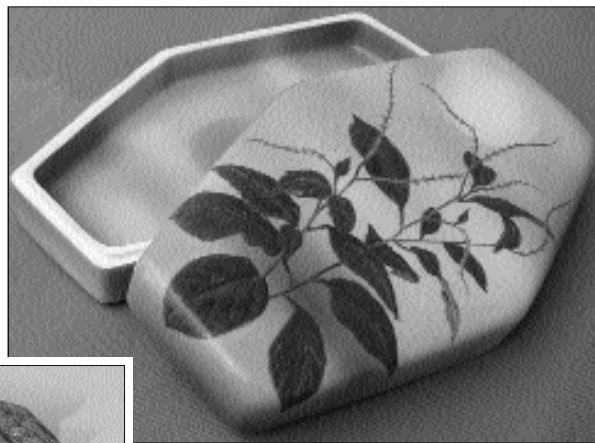
Однією з характерних

ознак японської експозиції є використання яскравих кольорів та інкрустація золотом і сріблом. Виникає неповторна гама: відтінки червоного, оранжевого, зеленого. Первісна сила дорогоцінного металу від-

творює глибинну м'якість та спокій. Іншою "стильною" рисою є експресія скромної вишуканості. Кераміка, шорстка, як глина, дерев'яні вироби природної текстури, металеві чайнички, вкриті патиною, м'які й теплі на дотик лаковані вироби. В усіх цих

ського декоративно-прикладного мистецтва є навмисне спотворення форми. Порушуючи правильну форму, скажімо, кола або квадрата, автор розкриває дещо іншу красу. Шарм прекрасного, не спотвореного "ідеалом-кліше". Проникливий пог-

речах досягається естетичний ефект, протилежний блиску й пишності. Спокій, суворість, приглушені кольори, плавність ліній. Древні орнаменти квітів і птахів.

У наш час їх зображують у модерний спосіб. Це означає, що замість концептуальних мотивів глядач побачить креативний ескіз, лише символічно пов'язаний з натурою. Іншою важливою рисою япон-

ляд Сходу, не завжди зрозумілій Заходу.

Японці послідовні: прагнуть гармонії. "Не тільки свобода волі і фатум, але Бог і Люцифер, краса і потворність, мужність і боягузтво, розум і віра — усе має врівноважуватись, як терези. Древні називали це "тюйо". Золота середина. Без неї неможливо відчувати частя". Важко не погодитись з Рюноске Акутагавою, "беладоною" японської літератури.

● Уляна ГЛІБЧУК
Фото
О. КУТЛАХМЕТОВА

НОСТАЛЬГІЯ, МОВ ГИКАВКА. І ЧАЙ ГІРЧИТЬ, І КАШЕМІР НЕ ГРІЄ...

Ностальгія за Індією. За тим майже цнотливим станом землі, коли люди були дитинні, з подивом обмацували чужоземця, із зачудуванням дивилися на світ. Все було чудом. Величезні тварини з двома хвостами... Мирно поскубують чагарник, ледь помітним порухом звальють дерево. Ненароком. На те воно й слон. Казкові скарби, фактурно виписані естетамі середньовіччя. Покинуті мертві міста, миттєво завойовані джунглями. Зотлілі скрині раджі, анкаси з кришавим рубіном. Рупії та діаманти, змішані часом в одну хаотичну купу... "Ми однієї крові — ти і я", — паролі джунглей за Кіплінгом. Сьогодні індійці час від часу ховають у риштування свою перлину, усипальницю кохання "Тадж Махал" від бомбових "сюрпрайзів" Пакистану. Сусіди і терор — буденне диво... Для Британської імперії Індія була суцільним "таджмахом". Безумно її полюбила. Надовго і без взаємності. О великодушні наміри облагородити варварів... Варварів незайманої праці-

вілізації. Застебнута на всі "мундирні" гудзички англійська душа потерпіла фіаско. Бо "Захід є Захід, а Схід є Схід. Їм не перетнутися ніколи". Ностальгія — мов гикавка. І чай гірчить, і кашемір не гріє...

Україна мала свій сентимент. Індійське кіно. Статистики про кількість сліз, пролитих у кінозалах "Орбіт" та "Космосів", немає. Маю підозру, що діжка була б чималенькою. Туга за феєрією, катарсис... На тлі вбивчої передбачуваності життєвого "дао", тихих буднів і "буїнопомішаних" свят, безкінечних "халандр" у чергах за "осельодкою". Великодержавної неромантики... Штамп у паспорті "брачующіхся", стіл "буквою пе", шампанське, горілка, "музика"... "Жінки втомилась бути некресивими". "Індійська любов" для них — вірада. Дарма, що уся "камасутра" лишилася за кадром. Достатньо повітряної траєкторії поцілунку та грайливих песотців. Під акомпанемент цнотливо-пристрасного "дитячого" сопрано обов'язко-

вих пісеньних "розборок". У танці індійські красуні не соромились розкручувати традиційне сарі, оголювати пухленьку талію. Танець живота якийсь Бобі давав фори будь-яким "неумовним" обіймам. Разом із піснями "тягнув" на левову частку фільму. Чоловіків це відлякувало. Як і неправдоподібність "маскулінних" герців, коли удар кулака, ледь торкнувшись щелепи, супроводжувався фатальним луском. Вдячних глядачок бойові тонкощі не обходили.

Київ. Початок нового тисячоліття. Фестиваль індійського кіно. Глядацький зал "Будинку кіно" переповнений. "Красива", — реакція на "тро-яндну" естетику. Жодних сентиментів, тим більше ридань. Дитинство минуло, душа зашкарубла. Ностальгія за Індією здиміла...

Уляна ГЛІБЧУК

ІНШИЙ СПОСІБ БУТ-

Припустимо, що доля Іоана Хрестителя не є доконаним історичним фактом. Тим не менше він — суб'єкт історії, ба, навіть творець її. Не кажучи вже про Ісуса Христа, Магомета, Будду, сила яких незмірно більша. Ймовірна біологічна фіктивність останніх ані на йоту не одбирає їх реальної і вічної присутності. Просто — це інший спосіб буття, інший спосіб народження, який незвиклому до чуда оку смертного видається чудом. На протилежному боці барикад фраза "живеє всіх живих" працює з не меншою силою, і передбачає відповідний стиль буття у контексті відповідних цінностей: дача, машина, дівка з голлівудським сайзом, та Анна на шию, як Еверест визнання подвижництва на убогій канцелярській ниві. Смерть чеховського чиновника є фактом одвічної цінності, оскільки розглядається як спосіб життя. Зміна декорацій, надиктована часом, передбачає хіба що паралельну зміну гриму. Суть лишається попередньою, бо з Гоголівської шинелі якщо хтось і вийшов, то це тарган на тоненьких і зовсім не еротичних ніжках. Свого часу з мімікою черепа та манікюрним набором завчених фраз він докоряв поетові, повчав його, спокушав теплою ніркою та добротним сукном так бажаної шинелі. Поет дратував його своєю непрактичністю та тягою до неба, навіть якщо воно, з — тих чи інших причин — було в клітинку. Попихкуючи папіроскою та міряючи кроками камеру, він почувався не так уже й погано. Настільки непогано, що приручені гімнотворці заздрили йому. Заздрили тій Кіплінгівській мужності, твердості духу та нахабно-хазяйському погляду на світ широкий. Тому погляду, який не підозрює про існування так традиційної для України оборонної позиції "лежачого не б'ють". Її наші писателі та любомудри сповідають досі, називаючи тактикою, стратегією та особливою гуманністю. Подвиг Христа, яким він нині явився, вони потрактували б як ідіотизм, непрактичність, відсутність стратегічного мислення. На цьому все б і скінчилось, оскільки на розпинателів ці слимаки не витягують. Гуманізм не дозволяє. Ну і на завершення — уривок з оригінального вірша Караванської: "Совість віку! Породу хама Роздивися з лиця і збоку. Чи це справді прекрасна дама, Чи це вбивця з підбитим оком? Вирок виречи, совість людства, І що чорне — зови тільки чорним, А не то це гідке паскудство Цілий світ, мов павук, огорне. То ж гляди, бережи свій череп, Вільний розуме — Совість віку, по тобі у космічну еру Кулеметний вогонь відкрито!"

Андрій ОХРИМОВИЧ

БАТЬКИ І ДІТИ

— Свого часу “бубабісти” та інші представники Вашого покоління сприймалися як бунтарі проти консервативного середовища Спілки письменників України, втім, не лише її. Сьогодні Ви — член Асоціації українських письменників. Протистояння обох організацій продовжується?

— Ні. Це було протистояння, яке може бути між плодом і утробою матері — щоб народитися, дитині треба вийти. Це ж не утворилася нова письменницька організація з людей, які ніколи не були членами спілки. Навпаки, вони були — і Федюк, і Покальчук, і Андрухович. Тому спілка ображалася “чому ви нас покинули?” А покинули тому, що дитина хоче жити своїм життям. Зараз усе нормально — немає жодного протистояння.

— Раптом в асоціації теж хтось вирішить “жити своїм життям”?

— Цілком може бути. Думаю, тут ідеться про речі, які зараз частіше окреслюються постколоніальним станом України. Нове народжується на рівні самоусвідомлення, а колоніальний стан витворював систему, за якої більшість населення була в становищі найманої робочої сили і сподівалася більшої зарплатні. Тобто — службове кар’єра — це здобуття посади, що дає більше дивідендів. Це тяглося аж до найвищих державних посад. Тепер, коли задекларовано державну самостійність, ця штука закінчилася. Зрозуміло, що будуть виконавці, але ж існує величезний попит на людей, які самі собі можуть створювати роботу і втілювати свої ідеї, не чекаючи — заплатять за це чи ні.

Спілка все ще інерційно чекає бюджетного пирога, є цей пиріг — спілки добре. Але ця організація через свою інерційність не робить навіть того, що можливо робити. Можливо піти домовитися про вечір, презентувати новий випуск журналу і не чекати, поки тебе про це попросять на колінах.

Асоціація у цьому відношенні має більшу динаміку обертання. Відокремлення було необхідністю — у нас різні швидкості. Хоча 60 % членів асоціації — це одночасно члени спілки. Але якщо хочеш швидше обертатися, ти звертаєшся саме в асоціацію. Можливо, коли з’явиться структура, що потребуватиме ще більшої швидкості, вона від’єднається від асоціації. Це цілком нормально.

— Останнім часом здається, що знизилася швидкість “Бу-ба-бу” — принаймні, про вас тепер чути менше, ніж раніше.

— Наш останній вечір відбувся два роки тому. Далі нічого не було. Чому? Я не можу відповісти. Спільних книжок не виходило, вийшла моя книжка, яка називається “Введення в “Бу-бабу”, це есеїстика. Ідеться про “Бу-ба-бу” не як про групу, а як про час, у якому живемо — час еклектики, балаганів, хаосу. Звичайно, там багато пов’язано з моїми колегами, але не тільки з ними — там чи не найбільше Герасим’юк присутній, дуже багато Римарука, трохи Покальчука.

“Бу-ба-бу” як група існувала у двох вимірах — один атракційний, тобто наші концептуальні вечори з елементами театралізації, за участю музикантів — деколи рокових, деколи класичних. Ми ніби декларували відкритість до інших жанрів.

Другий вимір — це дві спільних книги. Перша з’явилася в 1995-му. Книжка вийшла тільки тому, що ми так захотіли, а не видавництво “Каменяр”. Тоді, до речі, ніхто майже книжок не видавав, то була велика чорна діра — 1993 — 1995 рр. Збірка називалася “Т.В.О.(...)”ПІ”. Це розшифровувалося як “тимчасово виконуючі обов’язки (магістрів) р

Поет Віктор Неборак, прокуратор відомого літературного тріо “Бу-Ба-Бу”, крім того, є батьком двох доньок і науковим співробітником Інституту літератури НАНУ. Минулого року видав три книжки, одна з них — збірка віршів “Літостротон”.

Слава “Бу-ба-бу”, яка не вмере, не загине, тим не менш, вже не та, що років 5-7 тому — в сьогоднішніх 20–25 річних інші герої нашого часу. Прокуратор “Бу-ба-бу”, здається, теж змінився — став статечнішим, а в його думках вголос з’явилося більше мінору. Але інакше, мабуть, просто не могло бути.

«БУ-БА-БУ»

НІКОЛИ НЕ БУЛИ ХУЛІГАНАМИ»

ри”. Тобто назвою ми підкреслювали, що ми тимчасові, що це певна школа, яка ніким не керувалася. Потім Рябчук у своїй книзі сказав, що саме це був перший зародок громадянського суспільства в нових умовах. Воно народжується лише тоді, коли зсередини є бажання зробити щось, а не коли процесом керують згори.

— У процесі інтелектуальні хулігани-бубабісти встигли споважнити і набути рис класиків — так і хочеться сумно зітхнути.

— Ні, ну а скільки ж можна? Андруховичу 13 березня 42 роки виповнилося, ще п’ять років — і вік Шевченка.

Ми ніколи не претендували на те, щоб бути хуліганями. Є таке поняття — рецепція, хтось саме так нас хотів сприймати. Треба відокремлювати сприймання читачів од сприймання публіки — публічно книжку читати не можна, це ж не колишні часи, коли хтось освічений читав групи неграмотних селян. З моїми творами проблем не виникало, я думаю, що їх мали Забужко чи Покальчук, коли люди їх читали — це якщо ідеться про певне хуліганство чи скандальність. Мені читачі не писали листи, в яких би чимось обурювалися. Моя аудиторія завжди була високоосвічена, мила, переважно приваблива. Більше пошти надходило від читачок — жінки завжди більше читають, ніж чоловіки. Нездарма ж Шевченко своїх “Гайдамаків” адресував дівчатам, сподіваючись, що вони “сльозу зронять”.

— Вам відомо про подібну реакцію на Вашу поезію?

— Ну, сльозу, думаю, над нею не зронювали. Швидше вона викликала захоплення, радісне бажання повнокровно жити, любити, дружити. Мені це дуже приємно — я не хочу, щоб над мою поезію чийсь очі проливали сльози, в українській літературі є над чим плакати. Я хочу, щоб мої вірші творили з людей активним, динамічним європейців, які володіють однією з найпотужніших мов у світі.

І ВСЕ Ж ТАКИ ІСТИНА — У ВИНІ

— Свого часу “Бу-ба-бу” відзначала кращі вірші інших авторів власною літературною премією — пляшкою алкогольного напою, яку потім розпивали разом з переможцем. Традиція продовжується?

— Ні. Вона припинилася теж два роки тому — 7 травня 2000-го року ми вручили останню премію. Ми до цього дуже серйозно ставилися, хоч у декого це викликає усміх. Деколи ми навіть ризикували

розсваритися, присуджуючи цю премію — ми ж були журі, а висунути кандидата на здобуття премії міг будь-хто — згідно з положенням. Рішення приймалося простою більшістю, матеріальною частиною премії була пляшка найдорожчого алкогольного напою. Його ми купували, вперше зустрівшись після Нового року в найближчому від центру міста гастрономі. Це мала бути найдорожча пляшка вітчизняного виробництва — поправку стосовно виробника ми внесли трохи згодом. Чому саме така премія? Початок задуму збігся з 1988-им роком — Горбачов саме боровся з алкоголізмом. Тож з нашого боку це був виклик тогочасній державній політиці, а по-друге — пляшку було дуже нелегко купити, стояли величезні черги — чоловік по 500. Коли ми вручали премію поетові з Закарпаття Мідянці, пляшку ми купили у київському гастрономі навпроти Головної — пляшка коштувала третину Шевченківської премії, майже 40 доларів. Шевченківська премія тоді була десь 110 доларів, а середня зарплата в країні — 8.

То була гарна нагода завести нових друзів, поспілкуватися, з читанням віршів тощо. Ми ніколи не напивалися.

Премія “згоріла”, бо ми порушили статут. За статутом до 2000-го року мало бути 12 лауреатів. Ми не передбачили, що один вірш можуть написати двоє авторів. А “Сонет про Париж” написали Герасим’юк і Римарук, за цей вірш отримали нашу премію. Зараз Римарук став лауреатом Шевченківської премії, відбувся дуже цікавий місток.

— 12 віршів, 13 поетів — майже біблійний сюжет.

— Атож, магія чисел. Є така двомовна антологія “Сто років юності”, сто українських поетів ХХ століття, українські вірші, англійські переклади. Я не полінувався і порахував — скільки там лауреатів Шевченківської премії, а скільки — “Бу-ба-бу”. Виявилось порівну. Ми обирали такі добрих поетів.

— Серед них були жінки? І що ви робили, коли лауреат виявлявся непитущим?

— Жінки були. А таких, щоб узгаї не вживали алкоголь — ні.

Жіноцтво ми не дискримінували.

— Тим не менш, жінки нерідко ображалися на нецензурну лексику у ваших творах.

Ненормативні вкраплення теж були викликом?

— Коли падає на ногу батарея, може вирватися якесь спонтанне слово. У нас, коли на ногу падало навіть щось більше від батареї, це слово переважно не ви-

ривалося. Якщо поррахувати скільки разів це слово вживається навіть не пролетарем, а людиною з філологічною освітою, то в наших творах це звучить разів у 10 менше. Найчастіше — у прозі Андруховича, в поезії дуже рідко. У мене було кілька матюків на 1000 віршів — не знаю, чи це багато. В Шевченка більше ненормативної лексики, ніж у нас. Наприклад, царів він називає не найліпшими словами як-от “сука кліщева”. Вже не говорю про Котляревського. У контексті української літератури ми були супер-цнотливими.

Хіба матюком можна залучити читача? Швидше відштовхнути. У нас це було пов’язано із синдромом батареї — у якийсь момент життя забембувало. Це проблема реалізму — були проблеми прозової мови в 60–80-х роках, коли герої книжок говорили якоюсь неприродною мовою. Хоч Хвильовий не боявся вживати суржик — адже у Харкові тоді так говорили, що зробиш. Стефаник не боявся писати діалектом, якщо почитаєте новелу “Побожна”, там чоловік свариться з жінкою зовсім не нормативними словами. Там, де Стефаник пише від себе, він не вживає нецензурних слів. Це не проблема нашої творчості — це проблема загального бажання української літератури бути дзеркалом сучасності. До питання про згадану лексику — на фестивалі “Золотий годин” в Канаді поет Ярс Баллан записав нашу нічну розмову за пляшкою, викликав нас на відвертість, там ще Цибулько був. Через два роки в Канаді я знайшов ті касети, зробив собі копії, дещо викинув, сколажував — там справді багато поганих слів, але це не є художній твір. А хорвати зараз це перекладають, бо вважають, що це п’єса, яку можна ставити на театральній сцені.

— На якій “Бу-ба-бу” вже побували, граючи самих себе в “Крайслері Імперіалі”.

— Ми тоді якось вписалися у фестиваль студентської творчості “Вивих”, під час якого ставили “Крайслер” — ідея була частково моя, частково Сергія Проскурні. Я тоді носився з думкою, що можна зробити щось на кшталт бродвейських мюзиклів. Тоді була ця тема — американізації, суспільство диференціювалося. Насправді це була вистава про наближення Америки, технократичної цивілізації. Хоча публіка у все це не дуже “в’їжджала”, більше сприймаючи побачене як певний атракціон. Певною мірою ми тоді пророкували — що матимемо проблеми, що суспільство розчарується в американізації. Хоча що таке американізація? Ми можемо вважати це чимось зовсім іншим, не тим, чим є насправді Америка. Наприклад,

американські громадяни неймовірно законослухняні. Це те, про що в 1992-му ми найменше думали — для нас була важливою свобода висловлювання, зібрань, мітингів-криків. На цьому не побудуєш нічого. А законослухняність — це якраз тоді, коли слово відповідає ділу. В Америці це спрацьовує. Ми ж трохи інакше це трактували колись — як можливість швидко розбагатіти, але відмовившись од чогось рідного. Тобто — переходиш на англійську і швидко багатієш — ніби продаж душі американському дідькові. Наші рецепції помінялися.

Дай Боже такої американізації — щоб наша влада хотіла, аби нам жилося добре.

— Коли Ви говорили про відповідність слова і діла, одразу згадалось відоме передвиборче гасло.

— Тут якраз дуже погане протиставлення — “не словом, а ділом”. Якщо точно прочитати те, що на плакатах, то виходить дурниця. Мало би бути “словом і ділом”. Як можна зробити діло, коли слова нема?

Якщо ж говорити про вибори, то Гоголь усе описав — як на Січі обирали кошового. Цей же сценарій зберігся і досі. Приходить Тарас Бульба із синами на Січ, йому треба їх “обкатати” в бою, а кошовий каже: “Ні, ми з турками маємо договір, з татарами — мир, з поляками — мир”. Що робить Бульба? Споює козаків, тобто те, що роблять деякі наші кандидати, а потім примушує обрати того, кого йому треба. Тарас Бульба не хоче, щоб його вибрали, він воліє залишатися в тіні. Чим швидше таємні диригенти вийдуть з тіні, тим краще буде для українського суспільства.

— Юрій Андрухович якось сказав, що для нього творча депресія — це найбільш плідний період. А для Вас?

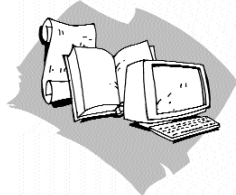
— Очевидно, він шукав виходу з цієї депресії. Спосіб не залізти у неї глибше — це сказати, що це добре. Криза — це добре. Ось криза зими — це весна. Я не знаю... Не думаю, що у мене бувають якісь депресії. У мене є проблема часу. Я можу писати до 12–13-ої години, усі мої речі написані переважно зранку. Я не можу писати, коли я хмільний, коли був хмільний тиждень тому. Зараз узагалі не вживаю алкоголю.

Мені потрібно дві-три години щодня, щоб раз на три роки випустити нову книжку.

— Масовим тиражем?

— В Україні немає масової літератури. Єдиний наш масовий автор — це Тарас Шевченко. Масова література — це та, що продається протягом року тиражем 100 000. У нас немає жодного такого автора. Коли хтось каже, що продає 15 000–20 000, я дуже сумніваюся — для цього просто не існує реальної дистриб’юційної мережі. Добре, якщо вдається продати 2000–3000. Я знаю, що маю 200 певних покупців у Львові, приблизно стільки ж — у Києві. За теперішньої цінової політики я можу розраховувати на тиражі 500–1000 примірників. Мої книжки продаються за ціною собівартості, вони не є спонсоровані ані з фонду Кучми, ані з фонду Сороса чи інших — я дуже тішуся з цього.

Людмила ПУСТЕЛЬНИК
Львів — Київ

ЄВРОПЕЙСЬКА ХАРТІЯ ЗМІЦНЮЄ СТАТУС УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Спекуляції навколо ратифікації Європейської мовної Хартії, особливо характерні для російськомовних ЗМІ, не вщухають. Отож ми звернулися з проханням прояснити проблему до колишнього дипло-

мата, професора факультету соціології та психології КНУ ім. Т. Шевченка, керівника Центру етносоціологічних та етнополітичних досліджень Інституту соціології НАН В. Б. Євтуха.

— **Володимире Борисовичу, мабуть, увиразнюючи статус європейських мов, Хартія все ж має на меті підвищення рівня культури спілкування у цій сфері?**

— Як на мене, визначальним для дискусій про становище мов в Україні, зокрема української та російської, є несвідоме чи чітко усвідомлене перенесення акценту з питань суто мовних на становище національних меншин, передовсім російської. А оскільки часто-густо як аргумент використовується «Європейська хартія регіональних мов або мов меншин» (такий переклад документа запропонувало Міністерство закордонних справ України), то вважаю, що є підстави детальніше проаналізувати цей документ, оскільки він був затверджений підписом тодішнього начальника юридичного управління МЗС Олександром Чалим (нині він є першим заступником Міністра закордонних справ України) і скріплений відповідно (гербовою) печаткою. Підкреслю, що хибний переклад великою мірою заплутав ситуацію як з визначенням мов, котрі потребують підтримки і, зрештою, захисту в умовах України, так і з вибором способів реалізації положень Хартії. Я цілком погоджуюся з авторами книги «Рада Європи: політико-правовий механізм інтерпретації» В. Є. Мармазовим та І. С. Піляєвим, що більш адекватним перекладом українською мовою з офіційних мов Ради Європи (англійська, французька) є такий: «Європейська хартія регіональних або міноритарних (меншинних) мов. На користь такого перекладу та можливого введення у юридичну практику терміна «міноритарний» додаю ще й суто лінгвістичний аргумент: англійське слово «minority» може перекладатися як «меншина», так і «меншинний» (у випадку з мовами, менш вживаний або менш поширений на території усієї країни чи її частин). Варіант англійською мовою «European Charter for Regional or Minority Languages» (а тим більше французькою мовою — «Charte europeenne des langues regionales ou minoritaires») однозначно вказує на те, що слова «minority», «minoritaires» вживаються тут як означення, але аж ніяк не підмет. У цьому випадку доводиться жалкувати, що німецька мова не є офіційною мовою Ради Європи, бо там підмет завжди пишеться з великої літери, а означення — з малої (навіть у назвах документів чи то у заголовках), на відміну від англійської та французької, де усі слова, крім першого, пишуться з маленької літери. (До речі, у книзі «Проблеми етнонаціонального розвитку: український і світовий контексти» я докладно аналізую ситуацію, що склалася.)

Приймаючи Хартію, Рада Європи виходила із кількох принципів засад, зафіксованих у Прембулі. Зокрема, враховували прагнення Ради Європи до досягнення більшої єдності між її членами, до збереження та реалізації ідеалів і принципів, які є їхньою

спільною спадщиною; значення взаємного збагачення культур та мовного розмаїття; а також і те, що захист і розвиток регіональних або міноритарних мов не повинні здійснюватися на шкоду офіційним мовам і необхідності їхнього вивчення.

— **Але ж проімперські сили ніби й не помічають цих уточнень, або ж нічого про них не знають...**

— У Хартії до того ж не тільки чітко визначається поняття «регіональні або міноритарні мови», але й кожна країна-учасник зобов'язується застосовувати положення Частини II до всіх регіональних чи то міноритарних мов, які відповідають узгодженим визначенням. У відповідності з вимогами Хартії у відношенні до кожної мови, яка вказується у ратифікації тією чи тією державою, учасник зобов'язується застосовувати мінімум тридцять п'ять пунктів чи підпунктів, які відібрані із положень Частини III. До речі, держави самі визначають мови, на котрі поширюються її вимоги.

— **Сьогодні виповнюється десять літ од прийняття Європейської мовної Хартії. Чи можна сподіватися, що її вимоги, нарешті, стануть набутком і нашого суспільства?**

— Так, Хартію було прийнято Комітетом Міністрів Ради Європи 25 червня 1992 року і було відкрито для підписання членами РЕ 5 листопада 1992 року. Підписали її 23 країни, а ратифікували тільки 11. І Франція — ще пізніше, ніж Німеччина. До того ж у позиціях цих країн щодо застосування Хартії на їхніх теренах — особливий підхід, про що варто сказати докладніше. Тоді, можливо, розвидниться ситуація і з нашим суспільством.

Німеччина, з властивою їй законодавству прискіпливістю, враховуючи адміністративно-територіальну структуру країни та її етнічний склад, розписує свої зобов'язання щодо тих чи тих мов. Завважу, якщо документи, котрі засвідчують ратифікацію Хартії, складаються із однієї-двох сторінок, то Німеччина своє бачення реалізації положень Хартії виклала на восьми сторінках. А Франція, підписуючи Хартію, підкреслила такий момент: «Оскільки мета Хартії — не стільки визнати чи то захистити меншини, а сприяти збереженню європейської мовної спадщини, та оскільки вживання терміна «групи» тих носіїв мови, які нею розмовляють, не гарантує колективні права носіїв регіональних або міноритарних мов, то французький уряд... визнає лише французький народ, який складається з усіх громадян, незалежно від походження, раси чи релігії». Тим самим Франція вважає, що права громадян іноетнічного походження забезпечуються основним законом країни і це виключає додаткові інституціоналізовані заходи реалізації їхніх прав як особливого компонента французького суспільства.

Далі, з посиланням на деякі статті та параграфи Хартії, підкреслюється, що «використання фран-

цузької мови є обов'язковим для усіх юридично зафіксованих суб'єктів та окремих громадян при виконанні ними функцій, пов'язаних із громадським життям, як також для окремих громадян у їхньому спілкуванні з державною адміністрацією і комунальними службами». Разом із тим, французький уряд вважає, що статті Хартії справді закликають до «вивчення регіональних або міноритарних мов та навчання цими мовами», а також вивчення історії й культури меншин, представлених цими мовами».

До речі, досі Франція так і не ратифікувала Хартію.

— **Отже, Володимире Борисовичу, ми не самотні у своїх воланнях щодо ратифікації Хартії?**

— Ні, у нас ситуація складніша. Хартія була ратифікована Верховною Радою України 24 грудня 1999 року, а 30 грудня цього ж року Закон «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин 1992 року» набув чинності. Однак ратифікаційні документи не потрапили до Ради Європи, а отже Хартія для європейського співтовариства не вважається ратифікованою. До речі, дві обставини зумовили ситуацію невизначеності з долею ратифікації Хартії:

1) аналіз Закону «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» Міністерством закордонних справ, Міністерством юстиції, тодішнім Державним комітетом України у справах національностей та міграції засвідчив, що його текст не повною мірою відповідає інтересам нашої держави і певні його положення суперечать чинному законодавству або його інтерпретації. Скажімо, вони не узгоджуються з Рішенням Конституційного Суду України (14 грудня 1999 року) про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, місцевого самоврядування та її використання у навчальному процесі;

2) 152 депутати Верховної Ради України 20 січня 2000 року зробили подання до Конституційного Суду України щодо відповідності Конституції України згаданого Закону. У цьому поданні зверталася увага, зокрема, на такі моменти: Закон не направляє Президенту України на підпис, не був ним підписаний та офіційно оприлюднений; голосування за деяких народних депутатів України здійснено іншими особами; за прийняття Закону проголосувало менше народних депутатів, ніж більшість від конституційного складу; інші відповідні законопроекти, внесені Президентом України та народними депутатами, як суб'єктами права законодавчої ініціативи, на пленарному засіданні Верховної Ради України 24 грудня 1999 р. не розглядалися й жодного рішення щодо них не приймалося; проект Закону не розглядався комітетами Верховної Ради, до компетенції яких безпосередньо входять пи-

В. Б. Євтух та директор Українського гуманітарного ліцею Г. С. Сизоненко

тання, що регулюються Законом; Закон «запроваджує режим застосування мов національних меншин, який дискримінує державну мову в Україні»; Закон «запроваджує режим застосування мов лише окремих національних меншин, що дискримінує інші мови національних меншин».

У конституційному поданні було наведено також цілу низку порушень положень Регламенту Верховної Ради України при розгляді та ухваленні Закону. Розглянувши його, Конституційний Суд України рішенням від 12 липня 2000 року визнав Закон «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин 1992 року» неконституційним і він втратив чинність. Роз'яснюючи таку позицію Конституційного Суду України журналістам, його суддя Петро Мартиненко нагадав, що Хартія стосується «особистих прав громадян» і що питання про мови й права національних меншин, права людини «вирішуються виключно законами України».

— **Чи бачите Ви можливість уникнути спекуляцій довкола цієї проблеми? Адже є сили, які прагнуть дискримінувати становлення демократії в Україні за будь-яку ціну.**

— За усіх обставин, дискусійності питання про рівень українського законодавства й аргументованості чи бездоказовості апологетів підписання і його противників, на мою думку, ситуацію не слід драматизувати. Перш ніж викласти свої пропозиції до пошуків компромісу й виходу із колізії, пропоную звернути увагу на кілька моментів, що стосуються як самого змісту Хартії, так і наслідків її застосування. Отже, цими моментами є такі:

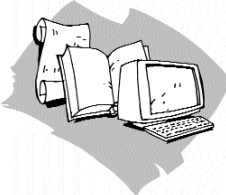
1) «Європейська хартія регіональних або міноритарних мов» не ставить за мету окреслити рамки національного законодавства та політики, вона пропонує заходи, спрямовані на підтримання, збереження і розвиток цих мов. Це, зокрема, підкреслюється у першій доповіді про застосування Хартії (згідно зі статтею 16.5 Генеральний секретар Ради Європи готує для Парламентської Асамблеї Ради Європи кожні два роки детальну доповідь про реалізацію положень Хартії);

2) Хартія має на меті забезпечити стабільність лінгвістичного і культурного розмаїття у Європі,

визначаючи його як складову частину спадщини континенту;

3) унікальною властивістю Хартії є те, що вона концентрує увагу на мові, а не на національній (етнічній) меншині. Цей момент є дуже важливим у дискусіях, які мають місце на українських теренах: представники національних меншин часто-густо використовують Хартію (точніше сказати, інформацію про неї) як аргумент на захист існуючих прав та розширення правового поля функціонування самих меншин. Таку ситуацію, повторюю, певною мірою спричинив неадекватний переклад документа українською мовою. До того ж Хартія концентрує увагу на чітко визначених маркерах (показниках) ідентичності — у даному разі на мові й мірилом ставлення до регіональних або міноритарних мов є їхнє використання. Із цього випливає, що частіше вживані мови, мови, яким не загрожує зникнення (скажімо, російська), не обов'язково мають бути предметом розгляду з позиції положень Хартії. Як також і мови, котрі втратили своїх носіїв. Зрештою, експертами свого часу пропонувалося ввести у назву Хартії термін «менш поширені мови». Та сьогодні маємо констатувати, що український політиком не усвідомив змісту «Європейської хартії регіональних або міноритарних мов» такою мірою, щоб приймати доленосні рішення. На таку думку нашої передовсім бездумне вживання перекладу самої назви Хартії, про що йшлося ще на початку нашої розмови. Крім того, не найретельнішим чином відібрано мови, які, згідно з положеннями Хартії, потребують особливої опіки. Відзначу, що і в Європі серед політиків, фахівців немає однозначної думки про можливість застосування Хартії у конкретних умовах національних рамок (окремих державах).

Нагадаю: Франція, підписавши Хартію, зробила з цього приводу особливу заяву, а значна частина країн не поспішає навіть із підписанням, не говорячи вже про ратифікацію. Бельгійські фахівці вважають, що в умовах Бельгії немає сенсу підписувати Хартію, оскільки вона, за словами професора Каса Делпре із Лювєнського університету, ускладнить і до того непросту ситуацію у міжетнічній взаємодії. До речі, фа-

хівці з колишнього Держкомнацміграції у своїх висновках щодо застосування Закону "Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, 1992 р." також висловлювали думку про те, що це може загострити ситуацію навколо мовного питання. Зарубіжні дослідники етномовної ситуації й становища національних меншин у країнах колишнього Радянського Союзу вказують на те, що присутність багаточисельної російської спільноти й, додам, позиція деяких лідерів російського етнічного руху та самої Росії, ускладнює імплементацію положень Хартії. Крім того, у багатьох із цих країн державні мови більшою мірою, ніж російська, потребують офіційної підтримки.

На мою думку (підтвердження її можна знайти у практиці застосування, наслідках соціологічних досліджень, у шкільній статистиці та статистиці про засоби масової інформації), в Україні в цілому, а у деяких регіонах особливо (наприклад, Автономна Республіка Крим), українська (державна) мова потребує вагомшої підтримки, повністю підпадаючи під положення Хартії, оскільки тут вона є менш вживаною, ніж російська, і має слабшу базу для свого розвитку. (Нагадаю, що Швейцарія із чотирьох офіційних мов, ратифікуючи Хартію, взяла під особливу опіку тільки дві.) Актуальним для України у цьому контексті є і роз'яснення підходів Франції до можливої ратифікації Хартії: французька мова є обов'язковою до використання й у тих випадках, коли особа спілкується з адміністрацією та представниками громадських служб, а не лише з боку останніх.

— **Можливо, й справді немає жодної потреби драматизувати ситуацію?**

— Так, але за будь-яких обставин Україні як члену Ради Європи необхідно серйозніше підходити до ратифікації "Європейської хартії регіональних або міноритарних мов". Актуальним у цьому контексті є визначення таких понять, як "регіон", "регіональна мова", "національна меншина", "мова національної меншини", "міноритарна мова", "سوبівартість функціонування мови", "взаємодія мов на всеукраїнському, регіональному та місцевому рівнях". Я вважаю: неодмінно варто внести до Закону України "Про національну меншину в Україні" зміни, чітко визначивши (перелічивши), які етнічні спільноти підпадають під це поняття. На мою думку, у відповідності з тими критеріями, які пропонуються міжнародно-правовим полем для визначення поняття "національна меншина", таких в Україні може бути 15–20. Це сприятиме також і розмежуванню понять "мова меншини" та "міноритарна мова".

— **Спасибі за змістовну розмову, Володимире Борисовичу!**

Записав
Віктор ГРАБОВСЬКИЙ

Найбільш повно людиною розкривається в екстремальних ситуаціях — у них проявляється справжня суть людини, її думки та помисли.

З Євгеном Вардою доля мене звела на роботі у системі профтехосвіти. Наступала епоха Горбачовської перебудови. Трохи легше стало дихати. Однак у державних структурах, особливо в освіті, ще панувала атмосфера тотального слідкування, доносів та прислужництва. Якось у справах мені довелося бути у Київському профтехучилищі будівельників, що на Сирці. Від знайомих, особливо недругів, з якими доводилося працювати, чув, що вихователем у одному із гуртожитків працює досить оригінальний чоловік. У нього батько ассірієць, а він махровий націоналіст. Оскільки сам мав такого самого ярлика, то мені дуже хотілося з ним якось познайомитися.

Стояв теплий літній день. Від учнів легко довідався, де можна побачити Євгена Варду. Піднявся на другий поверх і побачив вивіску "Червоний куточок". Влада все робила, щоб все й усі були червоні. Постукав у двері. На зустріч мені піднявся кремезний молодий чоловік міцної статури і твердо назвався:

— Євген Варда!

Слово по слову ми розговорилися. Порозумілися одразу. Він був цікавим співрозмовником і надзвичайно ерудованим. Мав ґрунтовні знання з літератури та історії України.

Він із захопленням розповідав мені про те, як ним організовувались та проводились різноманітні заходи, присвячені Тарасові Шевченку, Лесі Українці, Іванові Франку, вчорі на теми сучасної української поезії. Діти майже всі із села. Серед них є дуже допитливі та обдаровані молоді люди.

— Мені хочеться, — продовжував Євген, — щоб вони пам'ятали, звідки вони і чий вони діти! У мене посада вихователя, це, знаєте, — сказав він, — звичайний черговий, щоб учні в гуртожитку не

Верховна Рада тодішньої Української РСР ухвалила Закон "Про мови", саме той, що діє і тепер.

Через деякий час наші дороги зійшлися у "Просвіті".

Саме "Просвіта" перебувала і тепер перебуває у центрі суспільно-політичних загальноукраїнських справ. Працювати з Євгеном було легко і просто. У всіх справах він був надійним і загартованим бійцем.

ПАМ'ЯТЬ

ГОРНУЛИСЯ ДО НЬОГО ЛЮДИ

вчиняли глуму та бешкету. Але робимо ми значно більше.

У нього було особливе ставлення до рідної мови.

— Наша мова — це ж чудо Боже! У неї надзвичайно багата лексика.

Справді, — продовжив він, — можна перекласти найтонші почуття і рух думки. Наша мова — це ж наш український народ, його світогляд, це наша історія і культура, це наш духовний світ.

Євген мені розповідав, що у його жилах тече ассірійська й українська кров, бо батько — ассірієць, а мати — українка, але він — переконаний у своїй стовідсотковій українськості.

— Я не можу змиритися із приниженням владою нашої мови, зневажанням українців. Ситуація мусить змінитися на користь української мови, на користь рідної України. Я вірю, що так буде!

А потім розповів мені про свої перекладацькі спроби — батьківське, ассірійське слово із його вуст зазвучало українською.

На закінчення розмови була і автентична поезія.

Кожне слово, кожний поетичний образ був пройнятий болями за свій народ і його долю. Мені відкрився талановитий і своєрідний український поет.

Після цього ми багато зустрічалися, постійно підтримували контакти. Доводилося багато разом працювати з людьми над створенням осередків рідної мови, зміц-

фото О. Кутляхметова

ненням цих структур на підприємствах, в установах, за місцем проживання людей. Йшла роз'яснювальна робота серед народу задля утвердження української мови як державної. Під тиском громадськості в 1989 році

Скажімо, в 1991 р. проводилася акція "Останнім шляхом Кобзаря", а "Просвіта" забезпечувала цей захід в Україні. Відповідальними від Центрального правління були ми з Євгеном. Зустрічали учасників походу в районі м. Глухова на Сумщині, де проходить кордон України з Росією. На людей з національними прапорами ще кругом "сичали". Місцева влада ставилася до нас вороже. І так було на всьому шляху цієї акції.

ві, а російському шовінізму. Ситуація була просто вибухонебезпечна. Будь-якої миті могло статися зіткнення. Людей — величезна кількість. Євген був у центрі подій. Він заспокоював людей, переконував, що це спланована провокація. Всім гуртом нам удалося утримати ситуацію під контролем. Колотнечі на могилі Тараса в День переполовання праху нашого Пророка 22 травня 1991 року вдалося уникнути. Це лише один штрих із діяльності справжнього патріота України Євгена Варди.

Його присутність і важелі дії завжди створювали атмосферу доброзичливості та спокою. З ним легко і приємно було працювати. Якщо він дав слово, то завжди його дотримувався. До нього завжди горнулися люди. Люди це відчували і цінували такі якості. А тому він мав повагу і справжній авторитет серед людей, аж до свого останнього січневого дня 1992 року. Помер він "на льоту", і смерть його була важкою втратою: відлетів той, хто невтомно працював і боровся за нашу справді українську Україну...

Нині Євгену Варді виповнилося б 60 років. До цієї дати одесельчани з м. Клавдієв, де жив і учився Євген, де живе його мати і родина, зібрали по копійчині та виголовили меморіальну дошку, як пам'ять про славного земляка, великого патріота України. Встановлено її на школі, де вчився Євген. Урочисте відкриття відбулося 11 квітня — в день його народження. Говорилося багато добрих слів друзями, колегами, представниками місцевої та районної влади, і за це їм спасибі.

Як відомо, ім'я Євген перекладається як "благородний". Він саме таким і був, наш Євген Варда. Вічна тобі пам'ять, друже!

Микола НЕСТЕРЧУК

На фото: (зліва направо) просвітяни Володимир Кувейда, Євген Варда, Микола Нестерчук 22 травня 1991 року на Тарасовій горі. Від-

ПЕРЕЖИВ СВОЮ СМЕРТЬ

Так звана "Хрущовська відлига" була короткочасною. 1963 року знов ударили морози — компартійні, неблаганні. Саме того року Хрущов розпочав шалений наступ проти різних "ізмів" у творчості відомих діячів радянської літератури і мистецтва. Із високої московської трибуни "цар Микита", засудивши творчі пошуки московських літераторів, згадав недобрим словом геніального українця Івана Петровича Кавалерідзе. Не володіючи інформацією всюдисущого КГБ, Хрущов тоді бовкнув: "Був колись такий от скульптор, що творив жажливі речі..."

"Живий я чи вмер?" — питав себе, своїх родичів і друзів наш великий Майстер, який за довгий компартійний вік почав звикати до подібних "похорон". Однак він зайшов тоді до чиновників із Київської міськради із бажанням спростувати не "жажливі речі", а жажливу вигадку: "Дивіться: я живий! Дайте довідку, бо люди на вулиці сахаються від мене. Як це я раптом жив?"

І смішно і гіршно. Це не єдиний епізод із довголітнього життя славетної людини, яка своїм веселим, невмирущим словом розмовляє і сьогодні з нами зі сторінок пречудової книги Ростислава Синька "На зламаних епох". Книжка ця вийшла до 115 річниці від дня народження видатного кінорежисера, скульптора і драматурга Івана Кавалерідзе. До цієї ж дати, яку ми святкуємо у ці дні, у Музей-майстерні Кавалерідзе відкрилася багата виставка його художньої творчості, а в Будинку кіно відбувся громадський перегляд перших історичних кінофільмів "Штурмові ночі" та "Прометей". Приємно відзначити, що цього року (диво-дивне) навіть українська телевізія показала глядачам кінофільми І. Кавалерідзе "Коліївщина" та "Прометей". "Образ українського Прометей (говорили глядачі кінострічки) — це вічний присуд російській триклятій агресії, її двоголовому кровожерному орлу.

У програмі днів Кавалерідзе на кіностудії імені О. Довженка

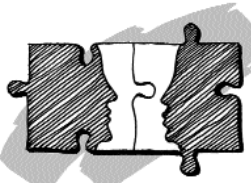
відбулося також урочисте свято: відкриття меморіальної дошки на честь великого митця, основоположника українського історичного кіно. Серед гарячих промовців: заступник міністра культури і мистецтв Ганна Чміль, народна артистка України (знімалася у фільмі І. Кавалерідзе "Повія"); директор кіностудії ім. О. Довженка Микола Машенко, перший заступник голови Національної Спілки письменників Петро Осадчук, актриса Марічка Миколайчук, директор музею імені М. Рильського Ніла Підпала та її колега Ростислав Синько із Музею-майстерні Кавалерідзе та інші поважні особи. Виступаючи на святі народний депутат України Іван Драч сказав: "Іван Пет-

На відкритті меморіальної дошки

рович Кавалерідзе був і є! Ще за життя його називали Мікеланджело ХХ століття. Безперечно, він досяг найвищих злетів у трьох іпостасях: кіно, скульптурі і драматургії. Та найбільше у скульптурі. Нас довіку будуть хвилювати і княгиня Ольга, і Григорій Сковорода, і Тарас Шевченко. Він думав про велике..."

Микола СОМ, зав. відділу лекційно-просвітницької роботи ВУТ "Просвіта"

АКТУАЛЬНЕ ІНТЕРВ'Ю

— **Дмитре Сергійовичу, із чим у Вас асоціюється поняття геологія України і чим нині можуть пишатися українські геологи?**

— Українські геологи можуть пишатися тим, що, старанно працюючи впродовж усього періоду пошукових робіт (а це понад 300 років), вони, за оцінкою вітчизняних фахівців, відкрили і визначили для народу України на сьогоднішній день корисних копалин загальною корисною вартістю 7 500 000 000 000 доларів США, а за оцінкою зарубіжних експертів з Канадської геологічної служби, відповідних служб США, Австралії, ПАР сума вартості визначених покладів корисних копалин в Україні становить 11,5 трильйонів доларів США.

Бачите, виходить 220 тисяч доларів США на кожного мешканця України, включаючи немовлят.

— **Скажіть, Дмитре Сергійовичу, а що конкретно стоїть за цими "моїми" сотнями тисяч доларів?**

— Це 97 видів корисних копалин, запаси по яких вже підготовлено геологами для експлуатації і експлуатуються, а також ті 23 види корисних копалин, які вже дорозвідано і ми невдовзі почнемо видобувати в Україні, відмовившись од імпорту.

— **Що цікавого відбулося в геології впродовж останніх років?**

— Хай говорять цифри. У 1990 році мінерально-сировинний комплекс України дав продукції на 20,1 млрд. доларів (зауважте, що бюджет цього року виходить по доходах десь на 8,5 млрд. доларів), у тому числі: експорт — 9,7 млрд. доларів, імпорт — 6,7 млрд. доларів. У тощій падіння (після кількох років, умовно кажучи, романтизму), тобто 1998 року, мінерально-сировинного продукту було видано на 8,7 млрд. доларів (у два з половиною рази менше, ніж у 1990 році), експорт — близько 2 млрд. доларів, імпорт — 7,6 млрд. доларів. А тепер погляньмо на два останні роки за статистикою геологічною, яка будується згідно з вартістю кожного камінчика із 120 видів корисних копалин. Отже, 2000 рік: видобуто — на 17,5 млрд. доларів, експорт — на 5,4 млрд. доларів, імпорт, на жаль, збільшився до 8,3 млрд. доларів. Загалом частка мінерально-сировинного продукту у ВВП збільшилася за останні два роки порівняно з 1990 роком з 23 % до 40 %, частка в наповненні бюджету — з 35 % до 63 %.

— **Але чи варто цим пишатися?**

— Звичайно, особливо пишатися цими показниками не варто. Бо, як бачимо, вони свідчать, що Україна продає сировину, а треба виводити на ринок кінцевий продукт.

— **Пане Голово, якби Вам довелося формувати бюджет України, тоді на розробку яких родовищ передусім спрямували б гроші і скільки?**

— Грошей ніколи не вистачає (сміється). Але спочатку — до арифметики. Виходячи із нинішнього еквівалента гривні, ми

пишуть. І наша газета також. Але уточніть, будь ласка, наскільки Україна себе забезпечує цим дефіцитом?

— Округлюючи деякі цифри, наведу близькі до реальності: по нафті ми себе забезпечуємо на 10 %, по газу — на 20 %.

— **А які перспективи?**

— Перспективи у нас просто грандіозні. Упродовж минулих років, починаючи з розквіту родовищ нафти Борислава і газу Шебелинки (видобували тоді до 68,3 млрд. куб. м газу на рік; якраз стільки сьогодні потрібно Україні для задоволення своїх

копалин — не викликають у нас жодних сумнівів, бо геофізичні методи пошуку в Україні — на дуже високому рівні, а наша спеціалізована компанія "Укр-геофізика" посідає п'яте місце у світовому рейтингу подібних організацій.

— **Є інформація, що земля України на всю її глибину — є багатством: від родючих ґрунтів на поверхні до рідкісних металів і дорогоцінного каміння в глибинах. У скільки б приблизно Ви оцінили вартість одного гектара землі України?**

— Із наших з Вами розрахунків виходить у

наші, про які ми так часто згадуємо, — до 20 %; води наші екологічно чисті — 11 %; ліси наші — 7 %... Ну, а найбільший відсоток — це ми з вами, народ України. Так що не все можна охопити цифрами.

— **Зараз стало практично можливим купувати землю. Як вважаєте, що треба зробити, щоб захистити інтереси України від пограбування її надр?**

— Ми вже це робимо. Зокрема готується нова редакція Кодексу України про надра, яка враховує наш попередній досвід, у тому числі й сумний (адже ми виробили, крім іншого, наприклад, 26,6 млрд. тонн відвалів-відходів гірничодобувної і гірничопереробної промисловості). Мені випало знайомитися з нормативно-правовою літературою на цю тему інших держав (наприклад, 250 томів гірничого законодавства Канади), близько 200 томів цього жанру США, а також Австралії, ПАР, інших країн Африки, Європи... До речі, дуже близькою до нас є законодавча база Франції.

У роботі з удосконалення законодавства не повинно бути поспіху і революцій. Головне — це поставити бар'єри перед вузьковідомчими і бандитсько-олігархічними інтересами.

— **З Вами цікаво розмовляти. Мабуть, і кар'єра Ваша була цікавою, працювали у багатьох країнах...**

— Різні покоління моєї родини були пов'язані з гірничою галуззю, а тепер уже й діти. Кар'єра почалася від того, що на п'ятнадцятому році життя я залишився наодинці з собою і, звичайно, самостійно вибирав для себе шлях.

Геологорозвідувальний технікум, Іркутський держуніверситет, експедиції, уранове родовище Срецьковське, поліметали Забайкалля, алмази і золото Якутії, золото Коліми, Чукотка і Красноярський край, Марокко, Алжир, Туніс, Малі, Нігер, Сахара, Калахарі, ПАР, Намібія...

Довелося поїздити і показати, на що ми здатні. Тепер ось відроджується геологічна служба України, в апараті якої до 60 чоловік, котрі управляють величезним геологічним господарством держави, в якому зайнято 37 000 працівників близько 100 спеціалізацій і 46 підприємств різних форм власності.

Зрештою, деякі фрагменти моєї біографії відображено в книжці "Світи між чорних сухарів", яку я дарую вашій редакції.

— **Приймаємо із**

ПОЛЬОВІ ОПОВІДКИ

ПРО ГЕОЛОГА

Ще античні розумники говорили, що пастух — завжди поет. І дійсно, вони влучно зауважили, що залишаючись наодинці з її величністю Природою, її багатолітністю, Людина душою і помислами своїми стає чистішою, повертається в її материнське лоно, знову відчуваючи себе її улюбленим дитям.

А геологи!... Тим більш особливий вид Хомо Сапієнс. З особливим філософським осмисленням тайни народження, життя і смерті, як планет, планетарних систем, галактик..., гірських порід і мінералів, так і біологічного життя. Якщо "середньовіжний" мешканець Землі мислить, скажімо, категоріями часу максимум у мільйони років, то ми починаємо відлік "зеро" від кількох мільйонів років до теоретичної, але осмисленої безкінечності. Так само і з формами життя, із живою і "неживою" природою.

Тому мало хто нас розуміє, навіть з касты поетів і філософів. Ми абстраговані від щоденних проблем, дрібних клопотів, політиканства тощо, вважаючи їх фекаліями існування цивілізації.

БУДІВНИЧИЙ МАЙБУТНЬОГО

О другій годині ночі виходимо з літака в африканській мусульманській країні. Нестерпна спека і специфічний коктейль запахів у будинку порожнього аеропорту.

Чіпляю на плече напівпорожній рюкзак і чимчикую на паспортний контроль. Навперейми мені — сонний, вчорай, з глибокого запохмеління, огрядний парубочко у плащі:

— Слюшай, кацо, де ми?

— В Африці, — відповідаю.

— Та я розумію, що не на Арараті. Ти на їхньому боташ?

— Трохи. Але у них друга держава — французька. Порозуміємось.

— Та я не про тебе. Менє з вечера не впускают. Допоможи.

Підходжу до прикордонників, які при бар'єрі нудяться разом із митниками. Пояснюю ситуацію. Ввічливо ставлять в'їзду візу, навіть не спитавши про вміст рюкзачка. Прошу їх про колегу з Кавказу. Мовляв, чоловік приїхав допомагати вашій країні будувати світле майбутнє.

Вони регочуть, вказуючи на вісім величезних валіз "будівничого". Просять відкрити одну. Знехотя кавказець відкриває і... — о, Аллах! Валіза щільно напхана пляшками коньяку. Зрозуміло, що й інші валізи були із тим самим, як і підшиті зсередини кишені плаща.

"Будівничого" все-таки оформили, але тільки після того, як усі ми довго порушували постулати Корана, із задоволенням дегустуючи кращі сорти кавказьких коньяків, заїдаючи місцевими помаранчаними.

З книги Дмитра Гурського "Світи між чорних сухарів"

фото О. Кутляметова

Дмитро Сергійович Гурський — надзвичайно цікава людина. І не тільки тим, що як професіонал, вмів бачити на кілька кілометрів углиб Землі, а й своєю поетичною натурою та юначим романтизмом, що поєднується із чітким, холоднокровним математичним розрахунком. Д. Гурський — голова Державної геологічної служби; по суті — головний геолог України. А водночас цікавий автор коротких, оригінальних за фабулою і літератур-

мали в 1990 році 944 млн. грн. на геологічний розвиток мінерально-сировинної бази по 60 основних видах необхідних тоді корисних копалин. Бюджет цього року передбачає 362 млн. грн., але фактично ми отримали в I кварталі менше половини необхідного.

По-перше, враховуючи реальні можливості нашої економіки і рівень життя народу, а також виходячи з мінімально необхідної заміни імпорту вітчизняною сировиною, я б сьогодні спрямував додатково 200 млн. грн. на розвідку і підготовку родовищ легуючих, рідкісних і рідкісноземельних металів — "вітамінів промисловості". Без цього нам важко конкурувати на ринку металопродукції.

По-друге, таку ж суму я спрямував би на геологічний розвиток паливно-енергетичного комплексу, який треба терміново піднімати з колін.

Ось, бачите, на діаграмі енергетичної сировини — це те, що у нас є і чого нам не вистачає, звичайно, треба розвивати нафту і газ.

— **Про це багато**

потреб), "годували" цим газом не тільки Україну. Досягали річного видобутку нафти і 14,6 млн. тонн.

Так от, за весь попередній період ми використали лише до 30 % від усього того сировинного нафтогазового потенціалу, що його на сьогодні виявлено геологами в Україні! І це ще не все...

— **200 мільйонів гривень на розвиток сировинної бази — це зрозуміло. Проте, чи є технологічна, методична гарантія їх ефективного використання?**

— Сучасні методи геологічного пошуку — від прогнозування до виявлення родовищ і визначення запасів корисних

середньому 19 млн. гривень за гектар. Але тут важливо також враховувати структуру. Якщо виходити з прогнозованого ВВП України на XXI сторіччя, то він, за оцінками експертів Ради з вивчення продуктивних сил, Інституту економіки НАНУ, інституту Разумкова, інших, мінеральний комплекс (а саме його стосуються ці 19 млн. грн. за гектар) становить лише до 60 %, крім того, родючі ґрунти

Жадоба пізнати себе, свій народ і його історію привела Павла Шандрука, що народився 28 лютого 1889 року в селі Борсуки на Волині, у сім'ї Анни й Теофана Шандруків, до Ніжинського історико-філологічного інституту, в якому на той час викладали такі визначні вчені, як Г. Ільїнський, І. Іванов, П. Заболотський, Є. Карський, В. Данилов та інші. У 1911 році Павло Шандрук закінчив інститут і був покликаний на службу до царської армії. Перед допитливим і талановитим юнаком відкривалася блискуча військова кар'єра, тим паче, що в 1913 році він завершує вишкіл в Олексіївській військовій школі у Москві, а під кінець 1916 року вже у рангу капітана командує 3-ім куренем 232-го піхотного полку, що був дислокований у Твері.

Р. Дразньовський пише: "Службу в українській армії почав серед небуденних обставин. Перебуваючи в окупованому більшовиками Харкові, на вістку про визволення Києва й наближення українських частин до Полтави, він при переході фронтів недалеко Солониці, попав у перехресний вогонь наступаючої Запорізької дивізії. Після бою, який закінчився перемогою українців, він на місці вступає до української армії та перебирає команду панцирного авта, яке охрещує "Полуботок"... Під постійними більшовицькими настанами українські частини відступають — у Полтаві він перебирає команду куреня, довідується від Степана Скрипника, теперішнього владика Мстислава (ідеться про Патріарха Київського і Всієї Руси-України Мстислава (10.04.1898, Полтава-11.06.1993, Бавнд-Брук, США)), що Симона Петлюру призначено головним отаманом Армії Української Народної Республіки. ("Вісті комбатанта", 1979, Ч. 3, С. 29).

Учені ще скажуть своє слово про взаємини Симона Петлюри і Павла Шандрука, та вже зараз можна припустити, що саме з ініціативи головного отамана він від 1917 року займав командні пости в армії Української Народної Республіки —

Запорізькому корпусі і Третій Залізній дивізії, одержавши у квітні 1920 року чин генерал-хорунжого. Очолював надніпрянські підрозділи у травневих і черневих боях з більшовиками 1919 року біля Гусятина, Кременця, Почаєва, Тернополя. Саме в цих боях найповніше розкрився військовий хист Шандрука-полковника, а його бойова слава сягнула слави генерала Олександра Удовиченка.

У 30-ті роки Павло Шандрук — керівник ресорту військових справ у екзильному уряді УНР. Незадовго до початку Другої світової війни він закінчив польську школу генерального штабу. Зважаючи на його великий хист, йому запропоновано контракт і звання підполковника польської армії. В березні 1939 р. його підвищено до рангу полковника. Напад фашистів застає його на посаді командира 29-ої

вала в Словаччині, де взяла участь у придушенні інспірованого комуністами Словацького повстання, потім у Югославії і південній Словенії, згодом відступила в глибину Австрії, де вела бої з регулярними радянськими військами, що насувалися з Угорщини. Один із ветеранів цього формування під час відзначення 50-річчя Першої Української дивізії у Києві (у 1993 році) сказав про неї так:

"Вона була фронтовою частиною, яка воювала під українськими прапорами і на всіх видах її військового виряду пишався золотий лев на блакитному щитку. Ніде не воювала з цивільним населенням ані на Україні, ані поза її межами, і її частини не виконували жодної служби при концентраційних таборах..." Звісно, якби в роки війни дивізія скоїла хоч найменший військовий зло-

ну участь у комбатантських і громадських організаціях, виступав зі статтями на сторінках газет і журналів, а згодом видав книгу спогадів "Arms of Valor" (Нью-Йорк, 1959).

Журнал "Вісті", орган управи Братства вояків Першої української дивізії у Німеччині, в одному зі своїх номерів за 1968 рік подає відомості про святкування у всьому світі 25-річчя дивізії "Галичина". З публікації дізнаємося, що 27 квітня 1968 року генерал Павло Шандрук виступив з головною промовою на ювілеї у Нью-Йорку, у залі Українського Народного Дому, а 11 травня — у Філадельфії: "Із його обличчя пробивалася гордість, що він знову може провести дещо час між, як він сказав, "своїми вояками", і відкрили славою українське ім'я й, перемувались на УД УНА, склали присягу на вірність українській державі й народові... Головнокомандувач підкреслив, що багато вояків 1 УД УНА, згодом пішло в ряди Української Повстанської Армії, щоб продовжувати боротьбу за здійснення найвищих українських державно-національних ідеалів. Генерал висловив глибоку віру, що прийде хвилина, коли можна буде відзначувати Ювілеї Дивізії у вільній Україні" ("Вісті". — 1968. — 4.129. — С. 59-60).

Самому генерал-полковникові Павлу Шандруку не судилося дожити до цих радісних хвилин, про які він говорив на зустрічі з дивізійниками у Філадельфії, не судилося стати свідком світового з'їзду дивізійників, який у 1993 році розпочався у Львові, а закінчився у Києві. Наш земляк, як уже зазначалося на початку цієї статті, помер 15 лютого 1979 року.

Олександр АСТАФ'ЄВ,
професор

Фото О. Ващенко

СТЕЖКАМИ ГЕРОІВ УПА

Кінець 30-х, початок 40-х років — від них віє пустельним холодом, пекельним полум'ям; відлунням у душі чуються розпачливі крики, плач, постріли, вибухи, що накинулись на Україну. З попелу, з диму та пилу виходять постаті — народжені вільними вітрами, чистими джерелами, виховані висотою гір, безмежністю лісів та ланів.

Саме такими були воїни-повстанці, що запалили вогонь Свободи — герої Української Повстанської Армії, які піднялися на боротьбу за Незалежність, за Правду; на боротьбу проти фашистської та сталінської експансії.

У квітні 1942 р. було проголошено про "творення і розбудову власних революційно-політичних і військових сил" та остаточно затверджено концепцію **двофронтової** боротьби. Розпочинається повсюдне формування військових відділів. Для організації потужної сили, здатної звільнити всю Україну, ОУН(Б) об'єднує їх в Українську Повстанську Армію.

Офіційною датою народження УПА вважається 14 жовтня 1942 року. Першим командиром УПА був Дмитро Клячківський — Клим Савур. Питання УПА ще й сьогодні не є достатньо розкритим — даються взнаки ретельне замовчування, приховування, перекручування всього, що стосується України. Це тема, трагізм та велич якої ми повинні осягнути та зрозуміти. Ми маємо знати все про себе, про наші помилки та святі справи. Щоб збагнути, хто ми є, на що нам орієнтуватись, що цінувати і як бути далі — щоб розвиватись.

З метою пізнання та вшанування свого минулого, за підтримки Управління у справах сім'ї та молоді КМДА та ВУТ "Просвіта" ім. Т. Шевченка (в рамках програми "Шляхами українського визвольного руху") студентами київських вузів, членами туристичного клубу "Скіфи" КНЕУ, молоддю Тернополя та Рівного з 12 по 14 жовтня торік було здійснено пізнавально-патріотичний похід "Стежками УПА".

Запам'ятався Тернопільський історичний музей з його експозиціями.

Волею долі ми потрапили на виставку світлин, роздрукованих із нещодавно знайдених негативів. У них міститься рідкісна та цікава інформація про побут борців за волю України. Зі слезами в очах глядачі впізнають обличчя своїх батьків, сестер, братів, подруг та друзів. Вдивляючись у них, розумієш, що то були звичайні люди (і не тільки українці), — але як вони вірили, з якою волею прагнули Свободи! Будучи вже вільними — вони боро-

лися за нашу волю та щастя.

Далі відбулося знайомство з молоддю Тернополя. Після щирих привітань та урочистостей ми разом вирушили у подорож. На меті стояло відвідання м. Кременця, сіл Білокриниці, Стіжок та штабу УПА-Південь в Антонівцях.

У Кременці на нас чекала зустріч з учнями місцевого ліцею, організували українську дискотеку, яка сподобалася усім: була ретельно підібрана збірка сучасних творів та хітів різних музичних напрямів. Під час дискотеки проводилися цікаві конкурси. Молодь втомилася від постійного засилля іноземної музики та її плагіатів. Слухаючи та відпочиваючи під власну, — ми відчули себе Українцями в Україні, Людьми на Землі.

Мандруючи селами та містечками Тернопільщини, мали нагоду зустрітись із багатьма цікавими людьми — організували біля могил героїв урочисті вшанування, спілкувалися з ветеранами визвольної боротьби. Ці сивоголові дідуся та бабусі не закликали нас до війни, до переворотів — вони бажали нам любові та натхнення у мирній, свідомій праці.

14 жовтня, у неділю вранці, разом з п. Петром та тернопільським ансамблем української пісні ми від'їхали до Рівного з красивою піснею, яка поєднала наші душі — час не відчувався. День Покрови Пресвятої Богородиці, до якої українці завжди зверталися в молитві у важкі для нас часи. Вона давала сили козакам, до неї молилися і воїни УПА. У цей день у Рівному відбулось освячення Свято-Покровського собору, який споруджено на знак глибокої вдячності до Богоматері. Одночасно з храмом було освячено пам'ятник С. Петлюрі та каплицю, яка увічнює світлу пам'ять про українських героїв, що полягли у боротьбі за Незалежність України в 30—50-ті роки ХХ ст.

До собору в Рівному йтимуть люди, як до своєї святині, йтимуть з особливим душевним трепетом: адже храм цей є ровесником та символом Нової, Незалежної, Соборної України, яка перебуває під захистом Пресвятої Богородиці. Біля собору ми зустріли В. Ющенка, якому розповіли про свою патріотичну подорож. Віктор Андрійович запевнив наших хлопців та дівчат, що майбутнє маємо в своїх руках, і ми гідні кращого.

Привітавши рівнян з Днем міста на присвяченому йому концерті, мали поспішати до вокзалу. З поверненням до Києва відчутнішає єдність душ, думок, цілісність усього світу, духовна сила рідної нашої матері — України.

КОЗАКИ — СУЧАСНИКИ

«РІЗНІ КОЗАЦЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОПІКУЮТЬСЯ РІЗНИМИ ПОЛІТИЧНИМИ СИЛАМИ»

Розпочинаючи в сьомому числі (за 15 лютого 2002 року) «Слова Просвіти» цю рубрику і відіславши анкетні листи п'ятьом зареєстрованим козацьким організаціям в Україні, заздалегідь розуміли складність завдання, поставленого нами. Інакше, мабуть, і не розпочинали б дискусії (чи розмови) навколо сьогоднішніх козаків. З одного боку, козакам поставлено досить прямі запитання, відповідь на які означатиме початок процесу об'єднання чи остаточного роз'єднання сучасних козацьких організацій. З іншого боку, є певні політичні суб'єкти, зацікавлені у відсутності такого діалогу й розвитку козацтва взагалі. Тому не дивно, що маємо поки що лише офіційну міні-відповідь, надіслану Спілкою козацьких організацій України з Донецька та опубліковану нами у тому ж сьомому числі «Слова Просвіти», а також нещодавно одержану відповідь від Спілки козаків України «Військо Запорозьке» (подаємо нижче). Попри це є чимало зацікавлених і активних «козаків — сучасників», котрі бачать доцільність такої міжорганізаційної дискусії і надсилають нам свої пропозиції та коментарі. Редакція вдячна за подібну неспасивність, сподіваючись на її конструктивність (обливати нас брудом, повірте, є кому). Віримо, що робимо спільну добру справу.

Отримали Вашого листа ще в лютому, але нестача часу вимусила відкласти відповідь. Одразу скажемо, що п. Заболотний вже не є Верховним отаманом Спілки козаків України «Військо Запорозьке». Із 20.10.2001 р. Великою Радою обраний О. В. Панченко. Спробуємо відповісти на поставлені запитання.

1. У чому полягає особливість Вашої організації з-поміж шести зареєстрованих мін'юстом «козацьких організацій»?

Нашу організацію побудовано на сучасній основі, але зі збереженням традицій саме Запорозького козацтва. Тому поряд із Великою Радою (разом з керівниками державної влади проводимо цей захід) є ще Коло. Саме там всі козаки мають рівне право і немає керівників та підлеглих. Коло дає Наказ, стверджує або не стверджує рішення Великої Ради.

2. Наскільки розбудована Ваша структура (кількісно й регіонально)?

Маємо 14 обласних Паланок, які поділяються на курені. Курені поділяються на сотні. Вся Спілка має до 20 тис. запорожців.

3. Чи маєте стабільну систему діяльності та яка її спрямованість? (Займаєтесь науковим аспектом козащини, фізично-виховним, пропагандистським, іншим?) Назвіть найбільш іменитих козаків із Вашого коша (низової організації)?

Маємо давно утворену стабільну систему діяльності соціально-корисної спрямованості:

а) Військово-патріотичний вишкіл молоді через систему шкіл Джур, адресна підготовка до служби в ЗС України.

б) Охорона громадського порядку, особливо в селі.

в) Розбудова власної економіки.

г) Пропаганда й агітація Запорозьких традицій та Звичаю. Дванадцятий рік активно і плідно працює на розбудову Війська Генеральний Хорунжий полковник В. І. Наріжний (керівник центральної школи Джур).

4. Чому не увійшли до якоїсь уже існуючої козацької організації, а працюєте самостійно? Чи співпрацюєте з партіями, церквами, громадськими організаціями? Як виховуєте молоду зміну?

Маємо негативний досвід співпраці з Українським козацтвом. При потребі, вирішуючи власні проблеми та загальнокозацькі корпоративні інтереси, тимчасово блокуємося з іншими козацькими структурами. Позапартійні. Православні.

5. Чи не вважаєте, що настав час об'єднатися усім козацьким організаціям?

Не настав. Усі спроби «об'єднати» козацькі структури скінчувалися провалом. Поки І. Г. Білас і далі буде вважати себе «гетьманом усіх козаків України», а не лідером однієї з шести Всеукраїнських структур — не буде під'їздити до конструктивної розмови. До того ж Вибори-2002 показали, що різні козацькі організації опікуються різними політичними силами. Кожен рік збільшує кількість козацьких товариств і віддаляє їх поміж собою. У майбутньому, при справді серйозному ставленні Держави до козацтва, можливе зближення козацьких організацій, яке, в свою чергу, може призвести до об'єднання.

6. Чи маєте якісь стосунки із закордонними організаціями? У чому вони полягають (спільні заходи, традиції)?

Маємо давні і дружні стосунки із сусідами. Це й історія, і традиції, а інколи і спільні заходи.

Генеральна канцелярія Спілки козаків України «Військо Запорозьке»

ХОРТИЦЯ ЗАВИСЛА НА МОСТАХ

«Тихою сапою» ведуться роботи з підготовки будівництва нового мостового переходу через Хортицю, що ніяк не розв'язують транспортну проблему в місті, але напевне загублять Національний заповідник.

Ще у 80-і роки чиновники вперто прагнули прокласти новий мостовий перехід через заповідну Хортицю поруч з існуючими мостами, відмітаючи геть будь-які інші варіанти. Тоді неформали-екологи відстояли Національну Святиню. Досі багато хто нарікає на тих екологів: мовляв, якби вони не виступили проти проекту, не було б тепер у Запоріжжі транспортної проблеми. Як не було б, до речі, й заповідної Хортиці.

Сьогодні спроби миської влади Запоріжжя на чолі з Олександром Поляком прокласти мости через Хортицю викликають, принаймні, подив. Адже саме для того, щоб про подібне й думки не виникало, Хортиці надали статус Національного заповідника. Необхідно згадати і Закон «Про природно-заповідний фонд України», де сьомою статтею визначено: «...На землях природоохоронного та історико-культурного призначення забороняється будь-яка діяльність, яка негативно впливає... на стан природних та історико-культурних комплексів та об'єктів, що перешкоджають їх використанню за цільовим призначенням». І там же, стаття 16-та: «На території природних заповідників забороняється будівництво доріг... та інших об'єктів транспорту і зв'язку, не пов'язаних з діяльністю природних заповідників... та геологорозвідувальні роботи...» А щоб

особливо підкреслити важливість дніпровської перлини, її недоторканність скріпила видана весною 93-го Постановою Кабміну (підписана прем'єр-міністром Кучмою), положення «Про Національний заповідник «Хортиця» та «Про державний геологічний заказник «Дніпровські пороги»...»

Із розмови з головним архітектором Запоріжжя Віктором Трубиным можна зрозуміти, що новий мостовий перехід — справа вирішана. Архітектори та мостобудівники неодмінно бачать новий міст на 800 метрів нижче діючої магістралі над лівим руслом. Це так званий четвертий варіант мостового переходу, який ледь вдалося скасувати захисникам Хортиці наприкінці вісімдесятих. І ось, знову — тільки через Хортицю! Головному архітектору було задано дуже просте запитання: скільки площі заповідного острова планують для дороги, смуги відводу? Віктор Павлович запевнив, що мінімальну...

Ось так. Ніхто цього навіть не прикидав! Такі підрахунки будуть зроблені при техніко-економічному обґрунтуванні, яке сумлінно готує Київський Інститут «Союздорпроект». В архітектурі посилюються на рішення депутатів Запорізької міськради минулого скликання, коли з шести пропонованих варіантів мостів, у тому числі і в обхід острова, вибрали... протизаконний.

У нормальній, вибачте, державі, таке рішення одразу ж опротестував би прокурор і змусив би його скасувати. А тих, хто замахнувся щось будувати проти закону — за тим самим законом притягли б до відповідальності.

Самі архітектори визнають, що поряд із «раціо-

нальним» четвертим варіантом розглядався та був відкладений варіант мостового переходу нижче острова. Такий шлях обійдеться дорожче приблизно удвічі, за прикидкою головного архітектора, стане довшим кілометрів на тридцять. Але ж то як ще глянути та порахувати. Немало людей у місті дотримуються іншої думки (суджу за матеріалами дискусії тринадцятирічної давності): якщо транспорт із траси Москва-Сімферополь пустити не через місто (що, зазначу, дуже неекологічно), а саме через Розумівку, то його шлях може скоротитися і на півсотні кілометрів. Містобудівники визнають, що й залізничний транспорт потрібно пустити в обхід міста саме за цим маршрутом. У такому разі мости Преображенського звільняються від транзитного автомобільного та залізничного транспорту, а, отже, — істотно розвантажаться. Тоді можна пустити й швидкісний трамвай, що суттєво скоротить автопотік на нижньому ярусі. Словом, варіанти компромісних рішень є, але міському голові Олександру Поляку та його команді, наперекір Закону, дуже хочеться будувати мости через унікальний заповідник. Мости будуть теж унікальні — завширшки близько півсотні метрів, з шестирядним рухом автотранспорту, і що зовсім нове для запоріжців — із платним проїздом!..

Тим часом, поки тривають розмови довкола недовільності та злочинності будівництва на заповідній землі, науковці з лабораторії геофізики одного з університетів Києва ретельно, аж до стометрової глибини, вивчають геологічну картину місцевості Хортиці нижче першого мосту Преображен-

ського — саме там, де, за словами головного архітектора міста, і намічено зводити нового моста. Таке вивчення геофізиками не залишає ніяких слідів, як було після протизаконного свердління геологів поруч бази відпочинку феросплавного заводу на мосту на Старому Дніпрі. А що залишиться від Хортиці після 10-річного (як мінімум) будівництва мостових переходів, здогадатися неважко, — прикладів довкола немало. Можна згадати хоча б долю унікального Запорізького дуба...

Запорізька міська громадська асоціація «Захистимо Хортицю!» рішуче вимагає від міської влади найближчим часом провести громадську експертизу проєктного завдання на будівництво мостів та громадські слухання з цього питання. Асоціація прийняла звернення до українців усього світу із закликом долучити свої голоси на захист острова. На землях Національного Хортицького заповідника ніхто нічого не може будувати без дозволу загальнонаціонального референдуму. Та й узагалі, що за розмова може йти про якийсь там дозвіл у заповіднику, коли є Закон, що недвозначно забороняє будь-які дозволи! Національна комісія у справах ЮНЕСКО при міністерстві закордонних справ України занесла дві перлини Запорізького краю — острів Хортицю та Кам'яну Могилу біля Мелітополя — до спеціального ілюстрованого видання «Україна: шедеври культурної спадщини». Адже Хортиця належить не тільки Запоріжжю. Це надбання всього людства, яке мусимо передати нащадкам таким, яким успадкували його від предків.

Василь СЕРГІЄНКО,

«ХТО Ж ВОНИ НАСПРАВДІ, СЬОГОДНІШНІ КОЗАКИ?»

Сам давно гадаю, що ж його відповіді! Я, Іван Лютий, — спадкоємець козацького роду (маю родинну довідку 1910 р.) і краєзнавець Решетилівської козацької громади на Полтавщині. Багаторічний пошук історичних джерел про належність моїх пращурів до козащини і прагнення допомогти землякам відродити козацьке товариство й надихнули мене зайнятися цією надзвичайною темою.

Безпосередніх зв'язків із місцевим Запорізьким козацтвом Дніпропетровщини я не підтримую, з козацьким товариством Полтавщини спілкуюся не часто. Але я маю можливість поділитися досвідом одержання інформації про буденне життя козаків із газетних публікацій. Сподіваюся, ці матеріали допоможуть редакції знайти цікаві відповіді на поставлене запитання.

На початку дев'яностих років Українське козацтво відзначало 500-ту річницю свого існування. У січні 2001 року в спілці письменників відбувся вечір, присвячений річниці українського гетьманства, започаткованого 450 років тому Дмитром Вишневецьким.

Перша козацька Рада по відродженню Українського козацтва проведена 15 вересня 1990 р. в аудиторії Київського держуніверситету.

16 вересня 2000 року в Інституті історії України до 10-ї річниці відродження Українського козацтва відбулася конференція козаків-засновників. Лейтмотивом конференції було гасло «Усю Україну не покозачити».

Про розвиток Українського козацтва, а точніше про його розкол на «чо-

тири уламки — Українське козацтво Білоса, Військо запорозьке низове, Вільне козацтво та Козацтво України Поповича — об'єктивно розповів у «Народній газеті» (№ 42, 2000 р.) старійшина, який відроджував козацтво, Анатолій Зубков. Ішлося і про те, як скандально й ганебно вперше відзначався День Покрови пресвятої Богородиці — офіційне свято Українського козацтва — в Українському домі, коли був запрошений московський піп.

У міській газеті «Днепр вечірний» (№ 16, лютий 2002 р.) надруковано статтю Юрія Кальченка «Об'єднаймося, братя казаки». Відбулася друга окружна велика козацька Рада в м. Запоріжжі, де взяли участь 21 козацька організація (близько 2300 представників Запорізької, Дніпропетровської, Донецької областей та Криму). Головним гаслом Ради було — з'єднання всіх козацьких об'єднань України в єдине Українське козацтво.

Козацькі об'єднання «Козацтво України», «Вільне козацтво Київщини» і «Козацьке військо Запорозьке України», як розповів мені в листі старійшина козацтва Херсонщини, утворилися на уламках козацького товариства Київщини. До речі, верховні отамани Анатолій Попович та Дмитро Сагайдак — вихідці із генканцелярії УК.

У пошуку моїх пращурів серед козацтва я звертався до отаманів і старшин козацьких товариств Київщини, Полтавщини. Мав нагоду відвідати музей гетьманства, що в Києві на Подолі, навіть завітав до генканцелярії УК. У мене склалося дуже неприємне вра-

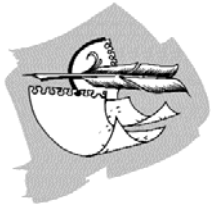

фото Петра Гончара

ження, наче ці осередки козацтва напівлегальні. Неможливо щось правдиве дізнатися від них. Тому й досліджую козацьке питання за періодикою (частину відсилаю для аналізу Вам)...

У міру свого досвіду і свідомості як професійного військового (25 років), ветерана війни з ядерними випробуваннями і військовими навчаннями з використанням ядерної зброї, буду допомагати у відродженні славного Українського козацтва.

Іван ЛЮТИЙ,
м. Дніпропетровськ

Далекого 1961 року відомим тепер українським поетом Василем Симоненком було написано кількадесят віршованих творів, що стали класичною нашою спадщиною в царині красного письменства. Це, зокрема, такі, як "Чую, земле, твоє дихання", "Прощання Федора Кравчука, колгоспного конюха, з рідною хатою", "Варвари", "Прокляття", "Береги в снігу занімілі", "Дотліває холод мій у ватрі", "Моралісти нас довго вчили", цикл творів "Тиша і грім", низка епітафій "Мандрівка по цвинтарю", поема "Червоні конвалії", поема для дітей "Цар Плаксіс та Лоскотон", також чимало ліричних шедеврів про кохання, та де-що інше.

У грудні 1961 він написав кілька творів і серед них 14-го "Скільки в тебе очей..." і 26-го "Україно, п'ю твої зіниці".

Щодо цього останнього вірша, то у, можна сказати, поважному київському видавництві "Наукова думка" у книжці "Ти знаєш, що ти — людина" (упорядник В. А. Гончаренко, наклад 10 тисяч примірників), що вийшла нинішнього року, на сторінці 97 стоїть дата під цим віршем 26.12.1961, а на сторінці 138 під тим-таки твором, лише з назвою "Задивляюся у твої зіниці", дата — 1962. Книжка, очевидно, мала вийти найповніша — це помітно неозброєним оком з перших сторінок, а вийшла лише з претензіями на найповніше видання творів. Немає в ній ні прози, ні публіцистики, ні критичних заміток, ні листів, ні, тим паче, щоденника. Та й примітки, хай вибачать видавці, але примітивні.

Можливо, це просто недогляд чи неувважність видавців, хоча для деяких читачів, мабуть, це не має суттєвого значення, для більшості це байдуже, але на істориків літератури подібне просто справляє прикре враження. Особливо, якщо йдеться про життя поета і його творчість. Адже нині вже написані та оприлюднені на шпальтах часописів спогади знайомих, колег, очевидців про те, що Василя Симоненка було в Черкасах жорстоко побито й це стало, ймовірно, причиною його ранньої смерті у 28-літньому віці у грудні 1963 року. Подейкують, за злочинною змовою тодішніх місцевих владців, а може, була і вказівка з центру. А хто ж про це скаже...? Лише тогочасні свідки... Вони ж не вороги собі...

Підтвердження цьому — самі поетові твори, рядки з поезій того часу, уривки зі спогадів, поетових листів і щоденникових записів.

Згадаймо хоча б отакі віршовані рядки із "Монолог маленького привида" ("Кипатий барометр"): "Моє життя потрошене, мов жито, Ціпами божевілля і злоби", "І кров моя червоно цебеніла У банку із рожевої руки", "І чорна ніч звелась в очах у мене", "Моїм убивцям у голодні вени Влили мою дитинно-чисту кров", "Розтоптаний жорстокістю нікчем". Це помста правдоборцєві за його відстоювання українських інтересів, а на той час за подібне "нагороджували" тортюрами і знущанням, в'язницями і засланням.

Автор закликає в образі малого привида до боротьби з катами. Це не просто кати, а одвічний і підступний ворог, це "відгодована злість, і хитрість, і закута в броню брехня", це вузьколобі й куцоногі, які правлять світом. Хоч, як пише поет, у нього немає

«ОДІЙДІТЕ, НЕДРУГИ ЛУКАВІ... ДРУЗІ, ЗАЧЕКАЙТЕ НА ПУТІ»

страху за плечима, він з докором дивиться на світ і закликає спопеляти байдужі серця, а сліпоту й холопство проклясти. І хоча авторова печаль не має межі, він закликає нас "у відчаї не гнутися, А вибухати, як нові сонця!"

І він вибухає, бореться словом правди і свого синівського обов'язку перед Україною, перед рідною матір'ю. Якими б не були матері, які нас породили, ми їх не вибираємо, ми лише завдячуємо їм своєю появою на світ. Інша річ, які ми вдячні сини і дочки. І рідній землі також.

*Можна вибрать друга і по
духу брата,
Та не можна рідну матір
вибирати.*

Бо то вже буде чужа мати, як і чужа, не рідна Батьківщина. Це не вибирається. Це дано вищим смислом Природи. І від неї нікуди не дінешся. Хіба, відцуравшись рідної матері чи Батьківщини, станеш злочинцем, бандюгою. Прикладів більше, ніж удосталь.

Всі ці роздуми пов'язані у Василя Симоненка з майбутнім: "Щоб квітував на диво всього світу Козацький геніальний родовід!" Хоч:

*Ми винуваті, що міліють рі-
ки
І лисинами світять береги.
Що десь духовні лупляться
калі-*

*ки
І виростають ваші вороги.
Тут на думку спливають ряд-
ки великого поета Олександра
Олеса, написані ним у 1909 році:
Ми останні вже весла лама-
ли
І далекі були береги...*

*А над нами мушкети блищали,
І сміялися з нас вороги.*

Протягом століть та і в нинішні, здавалось би, вільніші часи щодо висловлення власних свободлюбивих думок, над Українським (в Основному Законі з великої літери — прим. М. В.) народом не просто сміялися, а його нищили фізично й духовно будь-якими засобами. Війни і голодомори, терори і переслідування, звичайнісінькі вбивства і постійні здирства, винищення і вигнання тощо — все це та багато іншого застосовувалося і випробовувалося на нас, українцях. Здається, у світі немає такого іншого народу, як наш, котрий витерпів стільки страждань і мук, горя і лиха.

*Уже народ — одна суцільна
рана,
Уже від крові хижіє земля,
І кожного катюгу і тирана
Уже чекає зсувана петля.*

("Пророцтво 17-го року")
Та завжди є застереження, все стверджується через "але":
*Коли б усі одурені прозріли,
Коли б усі убиті ожили...*

Згадуються мені часи закриття літературної студії, точніше, обласного літературного об'єднання імені Василя Симоненка в Черкасах 1972 року.

Для нас, молодих тоді літстудійців, хоча й не всіх — це добре відомо, його ім'я було мало не святом. Літстудійці збиралися на другому поверсі бібліотеки в редакції газети "Молодь Черкащини". Там висів праворуч на стіні портрет поета в рушнику, були книжки, лежали підшивки різноманітних газет. Ми читали кла-

сичні, модернові й свої твори, обговорювали їх у міру свого розуміння й освіти, читали власноруч підготовлені лекції з історії рідного краю, країни, розбирали, аналізували літературні течії, їхні школи чи то в Україні, чи в світі, намагаючись застосовувати тодішні критичні праці зі світової й вітчизняної філософії, філології, літературознавства тощо. Це була, принаймні для мене особисто, велика школа не лише літературознавства, історії чи філософії, а й школа життя...

Пересвідчився: багато добрих, освічених, щирих і працьовитих людей живе і творить як у цьому наддніпрянському місті, так і по всій Україні. Розумні й гарні бібліотекарки, дотепні художники, з широким світоглядом архітектори, веселуни-журналісти, тодішні початківці й "почарківці" поети, прості звичайнісінькі люди давали читати заборонені на той час рукописи, книжки, окремі вірші й щоденникові записи Василя Симоненка, різноманітні народознавчі, літературознавчі, філософські, історичні праці. Хто підтримував морально, порадою, втишенням заспокійливим словом... Усім нині і завжди буду я вдячний...

І от навесні, в одну з літературних п'ятниць нас просто не допустили в приміщення черкаської "молодіжки". Спочатку говорили, що, буцімто, десь немає

тися, одурені, можливо, прозріють, і "одійде в морок підле і лукаве", "пощезнуть всі перевертні й прибуду і орди завойовників-заброд". Хочеться дуже вірити в це пророцтво великого поета.

Пригадуються його вірші й думки про "цвинтар розстріляних ілюзій", "мільярди вір заритих у чорнозем", "міста-ренегати", поетових колег, ровесників, нині відомих людей у політиці і в літературі.

У щоденнику за місяць до відходу у вічність пише, що в Черкасах він став ще самотнішим, що ті, на кого він сподівався, "виявився звичайнісіньким флюгером", стали користюльцями... А скільки їх ("Нікчемна, продажна челядь, Банда кривляк для втіх..."), лакуз і холуїв ще тепер, разом із шовіністами, намагаються донизити наш народ і Україну?!

*Вони прийшли не тільки за
добром,
Прийшли забрати ім'я твоє,
мову.
Пустити твого сина
байстрюком.
З гнобителем не житимеш
у згоді:
Йому "панять", тобі тягну-*

ти

*віз.
("Курдському братові")
Василь Симоненко не зламався. Він дивився прямо правді в очі. І боровся до загибелі. І запівав це нам, якщо для нас нині суціль він щось та означає.*

*Не заколисує ненависті силу,
Тоді привітність візьмеш за
девіз,*

Як упаде в роззявлену моги-

*лу
Останній на планеті
шовініст.*

Для нього, в його думках і творчості понад усе була Україна. Він щогодини, щомиті бився з чортами ("Ходить їх до біса на землі"). Задля України він жив. Окрім неї для нього не існувало авторитетів, нікого, особливо ж держав-монстрів:

*Хай мовчать Америки й Ро-
сії,*

Коли я з тобою говорю.
Мається на увазі США, що на захоплених землях знищеного тубільного населення ("Жиріє з крові змучених народів") сьогодні, під приводом пошуку терористів, бомбить вже іншу державу, при цьому там руйнується все, гинуть невинні люди. І Московщина. Історія завоювань нею інших земель і народів відома. Хоч є в нього і такі студентські вірші як "Завжди ми, Росіє, з тобою", але є й "Брама", де "Сотні літ наруга і тортури Мертвих повертають у гробах...", а сторожа (вже не при мечях) Нову жертву кидє під мури З тряпкою брудною на очах, є й твір "47-й рік" про голод, "Українська мелодія".

Ось тому пише він у поезії "Де зараз ви, кати мого народу?", щоб "кати осатанілі" не забували ніде, що:

*Народ мій є! В його гарячих
ж и -*

лах

Козацька кров пульсує і гуде!
Будучи літературним консультантом, редактором видавництва "Молодь", працюючи над виданням книжки Василя Симоненка "Лебеді материнства", цю строфу, що починається словами "Ради тебе перли в душу сію, Ра-
ди тебе мислю і творю" не вдало-

Миколі С. 46 років. Він працює менеджером в одному з київських видавництв. Нас пов'язує давня дружба, і тому Микола погодився розповісти "Самотньому серцю" про свою життєву драму...

— Я був одружений, прожив у шлюбі два роки, але покинув свою дружину, — зізнався Микола. — Чому? Вона не була ідеальною жінкою, а я так хотів зустріти свій ідеал! Я думав тоді: "Мені лише 36. У Києві стільки красивих молодих жінок, то невже я, талановитий, симпатичний, не зустріну свою другу половину?" І я шукав її скрізь: на дружніх вечірках і дискотеках, у кав'ярнях і ресторанах, на концертах і в клубах знайомств. Жінки стрімко влітали в моє життя і зникали, мов комети, це була казкова феєрія почуттів, але кращої, ніж моя дружина Олена, я так і не знайшов: у кожної жінки бу-

ли якісь недоліки. І на-решті я втомився шукати, зрозумівши, що ідеала у житті не існує. Я вирішив: "Краще бути самотнім, ніж жити із неідеальною жінкою і страждати від її недоліків". І тоді, коли я перестав шукати, у моє життя саме прийшло Кохання. Я покохав дівчину із чарівним ім'ям Маріанна і хоч бачив безліч її недоліків, тепер я вже все вибачав, бо дуже боявся її втратити. І все-таки втратив... У той страшний день, коли ми з нею розлучилися назавжди, я повертався додому спустошений. Мені не хотілося жити. І раптом на ескалаторі метро я побачив свою колишню дружину Олену! Вона йшла вниз, я — вгору.

— Олено! Олено!!! — кричав я, зрадівши нашої випадкової зустрічі, і помахав їй рукою. П'ять років після нашого розлучення я не бачив її, і раптом така несподівана зустріч! (Можливо, це підказка долі?) Але Олена ковзнула по мені похмурим поглядом і

...Розпадаються сім'ї. Усе менше народжується дітей, усе більше серед нас самотніх людей. Як їм допомогти вирватися із пазурів самотності, відчаю, зневіри? Як повернути надію на щастя, бажання жити, кохати? Комусь потрібна розумна порада і моральна підтримка, а декого, треба просто познайомити з людиною, яка стане його другою половиною. Якщо ви самотні, знайте: сторінку "Самотнє серце" створено для вас, і вона — ваш вірний друг, радник, ваш духовний оазис у пустелі відчаю. Читайте цю сторінку, пишіть нам, пропонуйте свої ідеї — разом ми здолаємо усі труднощі і ще будемо щасливими у цьому житті!

НЕВИГАДАНІ ІСТОРІЇ

«ВІД ЧОГО ВТІК. ДО ТОГО ПРИЙДЕШ...»

відвернулася: не змогла простити зради. І, подумки порівнявши Олену з Маріанною, я зрозумів, що більше, ніж Олену, я нікого не любив і ніхто мені так не подобався, як моя дружина. Це була найкраща, найніжніша, найщиріша жінка у моєму житті, але, погнавшись за міражем, за ідеалом, який існує тільки в моїй уяві, я втратив Олену назавжди. Я злякався звичайних труднощів, які виникають при спілкуванні чоловіка та жінки, я втік від проблем, забувши невблаганний закон життя: від чого втік, до того прийдеш... Кілька разів я дзвонив Олені, хотів вибачитися, але вона, почувши мій голос, кладе телефонну трубку...

НЕ ТІКАТИ ВІД ПРОБЛЕМ, А ВИРІШУВАТИ ЇХ

Коментар **Марини Гуцевої**, психолога середньої школи № 75 міста Києва:

— Микола покинув

дружину, недоліки якої він знав, щоб знайти ідеальну жінку, жінку без недоліків. Шукав-шукав і, нарешті, спустошений, втомлений, розчарований, зрозумів: та жінка, яка йому потрібна, була поруч із ним, але він тоді цього не знав. Чи добре знав Микола, хто йому потрібен? Чи розумів себе? Чи добре уявляв, кого і що шукає?

— **Ви хочете сказати, що Микола у 36-річному віці ще не досяг психоемоційної зрілості і саме через це не зміг оцінити свою дружину?**

— Так. Тоді Микола був незрілою людиною, але коли до нього прийшла мудрість, дружина не змогла його вибачити.

— **Отже, висновок: чоловік, який не досяг психоемоційної зрілості, не може дати жінці відчуття стабільності, якого так не виспачає у сьогоденному житті, не може зробити жінку щас-**

ливою?

— Так. Причина цієї миттєвої драми — у неправильному, споживацьки-безвідповідальному ставленні Миколи до шлюбу. Мабуть, він чекав від шлюбу тільки насолоди, задоволення своїх егоїстичних бажань, не розуміючи, що шлюб — це важка, наполеглива, щоденна, а точніше, щосекундна духовна і фізична праця заради спільного щастя і продовження життя. Кохання — це життєва співпраця Чоловіка та Жінки, де треба бути чесним і самовідданим. Чи був готовий до цього Микола? Чи зрозумів він тепер, пройшовши школу страждань і розчарувань, що кожна жінка створює для чоловіка якісь проблеми, і це природно. Немає безпроблемних стосунків між чоловіком та жінкою, так само як не існує ідеальних жінок та чоловіків. І якщо хочеш кохати і бути коханим, треба не боятися проблем, не тікати від них, а вирішувати їх чесно і му-

ВОНА ЧЕКАЄ ЙОГО

А 1 Киянка 33 років, струнка, світловолоса, мати 7-річного хлопчика, серйозна, працююча, енергійна, познайомиться для дружніх стосунків із серйозним неодруженим чоловіком до 45 років.

А 2 Киянка 32 років, у шлюбі не була, без дітей, середньої повноти, білява, познайомиться для створення сім'ї із чоловіком до 42 років, неодруженим, порядним, інтелектуальним.

ВІН ШУКАЄ ЇЇ

А 3 Мені 42 роки. Позаду складне, захоплююче життя, у якому, на жаль, дуже багато помилок. Настав час їх виправляти. Зараз я вже обережний і не поспішаю нічого змінювати в житті, бо переко-наний: нема випадковостей, а випадковість — то закономірність, якої ми не розуміємо. Маю цікаву

жінку, зосереджену. І майже ніхто не здогадується, що глибоко в душі я залишаюся романтиком, а мій ідеал жінки — Ассоль з "Червоних вітрил". Мабуть, дивно таке чути від людини мого віку? Добре розумію, що в наш прагматичний час романтики приречені на вимирання, тому намагаюся гідно пристосуватися до жорстоких реалій нашого напівкриміналізованого суспільства. І живу, як усі. Але, приходячи пізно увечері додому, я знову стаю самим собою, сивим Греєм, який розминувся зі своєю Ассоль...

ЗАПРОШУЄМО НА ЗАНЯТТЯ

Фотоклуб запрошує на заняття усіх, хто захоплюється фотомистецтвом, хоче навчитися професійно фотографувати, спілкуватися з одноподумцями. Контактний телефон: 258-21-67.

Дорогі друзі! Усі оголошення про знайомство у нашій газеті безкоштовні. Якщо ви самотні, напишіть про себе і надішліть в редакцію своє оголошення. Надішліть також конверт зі своєю адресою, щоб ми могли відправити вам відповіді на ваше оголошення. Якщо вас зацікавив якийсь абонент, не забудьте вказати шифр його оголошення (цей шифр складається з літери та цифри).

Вірно, що вам пощастить і завдяки нашій газеті ви зустрінете вірних друзів. Але нагадаємо, що нерідко шлюбні оголошення як привід для знайомства використовують не порядні люди. Тому будьте обережні, розсудливі, спостережливі, інтелектуальні, щоб не образити іншу людину і не потрапити в неприємну ситуацію. Шлях до щастя складний, але сильним і розумним завжди щастить.

КУТОЧОК ПОЕЗІЇ

Не запливай далеко в океан,
хоч хвиля, лоскотна й манлива,
торкнулася серця і пополнила.
В обіймах хвиль обіймів прагнеш ти...
Забудь про них, бо не побачиш берега ніколи.
Валентин Собчук

ПОСМІХНІТЬСЯ!

— Дівчино, як вас звати? Ви заміжня? Ви мені так подобається, що заради вас я готовий забути все на світі!
— Тоді, будь ласка, забудьте мене.

ФОТОКОНКУРС

Сторінку підготував **Олег ГУМЕНЮК**

ВІДГУКНІТЬСЯ, РІДНІ!

Виховувалася я в дитячому будинку. З дитячих спогадів пам'ятаю, що везли мене по великій воді — по Дніпру в Ржищів Київської області. Тоді було якесь свято, запам'яталися дівчата в національних костюмах, втікали від дощу. Було це влітку 1937 року. Потім мене відправили в Богуславський дитбудинок, де я почала навчатися в першому класі. Там же мені виписали свідоцтво про народження на ім'я Олексієнка Каті 20/XI 1928 року народження.

Про нас говорили, що ми діти вояків народу. У дитбудинок мною клопоталася Оксана Солоденко, яка була в старшій групі. Вона шила для мене ляльки, м'ячики з клаптиків, а також малювала.

У 1941 р. німці дитбудинок розігнали, а нас, дітлахів, порозбирали селяни по селах служити. На той час

я закінчила 4 класи. Коли до Німеччини забирали нашу молодь, то мені записали більше років і віддали замість дівчини, у якої були батьки...

У німецького господаря я працювала нарівні з дорослими. Після повернення по війні мене не прийняли в дитбудинок, через те, що я була в Німеччині. Не прийняли і в Києві до ФЗУ з тієї ж причини. Тоді я зрозуміла, що про роки, проведені в Німеччині, розповідати не можна. І я мовчала. Коли одержувала паспорт, то сама вигадала всі дані про себе: місце народження, походження, по батькові, національність — українка. Але понад усе я хочу дізнатися, хто я, якої національності, хто були і де проживали мої рідні, і за що мене позбавили дитинства? Хочу, щоб мої діти й онуки знали, як і всі, свій родовід.

Я писала в архіви, у Червоний Хрест у Москву, їздила до Бориса Олійника, та все марно. У мене на правому коліні є шрам, який був і до дитбудинок. Думаю, що шукати потрібно в архівах КДБ СРСР.

Гірко мені було жити з такою таємницею, по чужих квартирах з дітьми. Я все життя шукаю рідних. Не хочу, щоб діти пережили те, що довелося пережити мені. Сподіваюся, що є хтось у світі, кому щось відоме про мене, що вони, ці люди, озвуться...

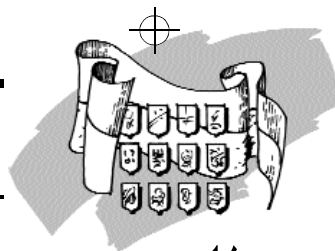
07.03.2002 р.

З повагою,

Катерина ХОЛЕВАН,

м. Богуслав Київської обл.

Усе найкраще в чоловіках — від дружин, усе найгірше — від їх відсутності. Ярослава МЕЖЖЕРІ-

ЗАЛІЗНИХ СПРАВ МАЙСТЕР

Залізо може бути брамою, зброєю, прикрасою чи мереживом. Залізо не визнає статевої дискримінації — колись в Україні не бракувало жінок-ковалів, а сьогодні на кафедрі Боньковського разом з хлопцями навчаються і студентки. Залізо «живе» дуже довго, виробами з нього можуть користуватися покоління — нещодавно коваль зробив собі двоспальне ліжко, надихнули сусіди, що купили собі страшенно дорогий італійський меблевий гарнітур, а через рік меблі поламалися. Ковалевому ліжку це не загрожує.

Нарешті, залізом «хворіють» раз і назавжди — перед тим, як захопитися металом, Олег Боньковський займався живописом і працював зі склом, але найбільше і найдовше його знають саме як художника-ковала.

Його попередники з минулих століть були творцями надто скромними і не залишали на своїх виробках власного тавра чи бодай ініціалів. Боньковський теж цього не робить — і тому, що його роботи записані в історії перемогами і відповідними дипломами на численних європейських фестивалях ковальського мистецтва. Особливо пам'ят-

Як і справжні рукописи, ці твори теж не горять, вічні вони і в цілком прямому розумінні. Хто не вірить, хай спитає в художника-ковалю Олега Боньковського, чий речі можна побачити і в Європі, і який, до того ж, очолює єдину в Україні кафедру художнього металу у Львівській академії мистецтв.

ний Гран-прі з Австрії. Учасникам задали композицію на тему води. Хтось викопував рибок чи русалок, Боньковський створив «Краплю» (див. фото) і переміг.

«Крапля»

— Я вивчав способи ремесла в Україні, — розповідає Олег Васильович, — і був здивований, наскільки вимогливими були до себе ковалі. Навіть у дрібницях не дозволяли собі сфальшивити, здається, підсвідомо відчували, що їхні твори переживуть віки. Залізо — це дуже реально. Береш метал до рук і куєш, і ні від кого не залежиш, а за годину маєш свічник чи підкову.

Залізо не підвладне ідеології — за радянських часів персональну виставку

художника Боньковського критики «рознесли» за націоналізм — на картинах були хати під стріхами і розвалені церкви. Тим часом треба було годувати сім'ю. Саме тоді доля звела опального художника зі старим ковалем.

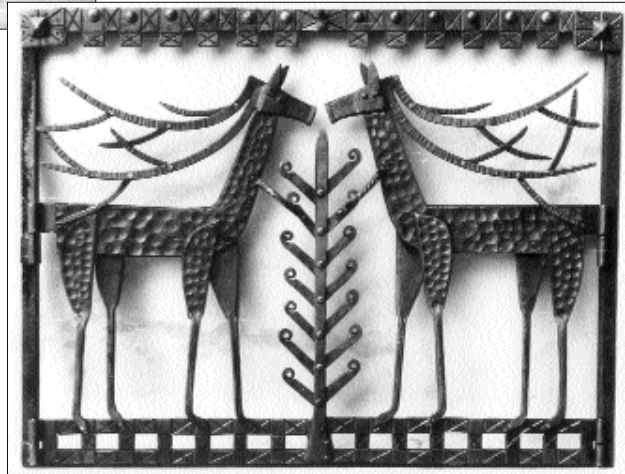
— Спостерігати за його роботою було цікаво. Тоді я зрозумів, що ковальство зачаровує, а якщо зроблю, наприклад, стілець, націоналізм до цього ніяк не припишеш.

Так радянська влада мимоволі подбала про збереження українських ковальських традицій.

Вітчизняній промисловості не до них — у нас практично не випускають пластичного металу, придатного для ковальства. Тому доводиться працювати з тим, що є, на подив закордонним колегам: «Олег, хіба з цього щось можна викувати?».

Можна, та ще й як — наприклад, «старовинну» зброю для «Гамлета» на львівській сцені.

— Але це дуже велика відповідальність — колись

Решітка для каміну «Олені Карпат»

Коваль і учениця

же крицеве залізо робили без хімічних домішок. Врешті, щоб робити добру зброю, цьому треба присвятити усе життя. А мене це не притягує — не зміг би реалізувати себе як художник. У зброї індивідуальності не виявиш.

Зате її можна виявити у каві від Боньковського — він заварює напій, вкидаючи до нього розпечену підкову. Тим, хто спробували, подобається. Коваль вважає цей спосіб приготування кави не зовсім авторським — колись прочитав, як козаки, готуючи куліш, кидали до казана розпечене каміння — щоб швидше зварилося.

— Моя кава — на любителя, але має дуже цікавий смак.

Художній смак Боньковського цінують в Україні, Австрії, Швеції — там теж є його роботи.

— Вони — моя довічна персональна виставка. Раніше, щоб улаштувати експозицію, мусив тимчасово знімати брами, люстри тощо, які викопував замовникам. Але це важко. Тому всім, хто цікавиться, раджу, наприклад, піти до каплиці біля Високого замку у Львові — там є мій кований іконостас. Цей, мабуть, третій у світі — один кований іконостас є у Ватикані, другий — в Австралії.

Але кафедра художнього металу — мабуть, єдина в Європі, за кордоном ковальське мистецтво хоч і вивчають серйозно, та переважно на рівні профтехучилищ.

Недавно про Боньковського дізналися в Америці — з Вашингтона надіслали запрошення приїхати, прочитати студентам лекції. Бо залізо — це серйозна наука.

МИСТЕЦТВО ПИТИ КАВУ ПО-ЛЬВІВСЬКИ

Львів не схожий на Відень — вулиці австрійської столиці не прикрашають вибоїни, і там чистіше. Львів таки схожий на Відень — тут так само багато кав'ярень на будь-який смак і гаманець, а процес пиття кави подекуди ще вважається особливим ритуалом.

Власне кавою вас не скрізь почастиють — в симпатичному на перший погляд гонделіку в центрі міста авторів цих рядків подали калашу-темну рідину з незрозумілим смаком. Додайте до цього російсько-естрадний репертуар, яким голосить динамік, і матимете уявлення про сьогоднішнє типове львівське кафе. Сумно.

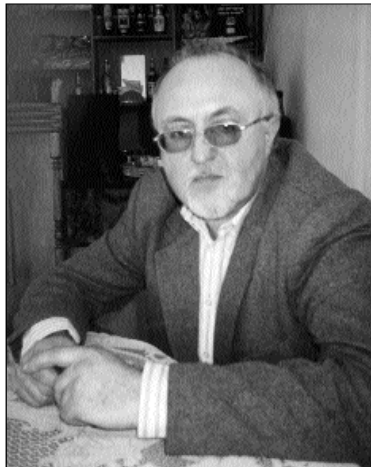
На щастя, є елітні заклади — «Паж», «Галка», «Світ кави» чи «Кав'ярня Юрія Кульчицького», де знають як варити й подавати справжню каву.

Галицьку богему на творчі подвиги кава надихала переважно в минулому. Зараз — інші часи й інші напої. Але каву як явище у місті Лева вже увічнено для історії — Юрій Винничук написав книгу «Таємниці львівської кави». Коли пан Юрій розповідав про цей твір, то пив помаранчевий сік.

Львів'ян навчили смакувати кавою австрійці. До того, як Галичина стала складовою австро-угорської імперії, напій вважали своїм хіба що у вищих колах, іноді — як лікувальний засіб — його цілком серйозно рекомендували медики. Одне сло-

во, небуденна то була справа — випити філіжанку.

Після «весни народів» 1848 року до Львова подалися чимало втікачів з Австрії, Польщі та Росії, люди переважно інтелігентні, небагаті та богомні. За горнятком кави ця публіка могла просидіти півдня — в кав'ярнях були газети й журнали, які можна було читати

Юрій Винничук

безкоштовно. Деякі господарі навіть рекламували — у нас аж 200 видань до столу!

Іван Франко щодня ходив у «Монополь» на дві години тільки задля періодики, ті, кому був потрібен, знали, де і коли — з 13-ої до 15-ої — знайти поета. У нього був свій столик, за якого ніхто інший не мав права сісти. Власник «Монополя» дуже цим пишався.

У «Шкоцькій» (шотландській — ред.) кав'ярні збиралися представники львівської математичної школи. Теж мали свій стіл — з мармалу, на ньому писали формули, які потім треба було стерти. Господар, дбаючи про майбутнє науки, купив велику книгу для позачасних гостей — щоб мали куди записувати, реліквія збереглася досі. А відомі математики світу зараз б'ються над «кавовими» теоремами.

Молоді літератори збиралися у кав'ярні Шнайдерера чи в тій, що була частиною «Української народної гостиниці» — там, до того ж, можна було дешево перекусити. У «гостиниці» зупинялися і приїжджі священники, для яких вважалося святою справою виставити частування для вічно голодної талановитої молоді. В «Жоржі» зранку збиралися відставні австрійські урядовці, відтак їх змінювали офіцери, надвечір приходили гравці в більярд і в карти. Останні нерідко займалися якимись незаконними об'єктами, підпільно торгували

валютою. Про це знала поліція і періодично заходила до «Жоржі» не лише на каву, а й на облату. Той самий заклад удень був цілком пристойним місцем, а ближче до сутінків перетворювався на притон для злочинців.

Зараз заманювати клієнтів пресою пробують у Ю. Кульчицького. Ще їх спокушають власними рецептами — «царською» або «кавою Франца-Йосифа».

— Франц-Йосиф пив трохи не те, — авторитетно заявляє Ю. Винничук. — Він вживав звичайний класичний напій з молоком.

Як у Японії досі вважається, що з дівчиною можна одружуватися лише після того, як вона опанує чайну церемонію, так колись у Львові шляхетна панна з доброго дому мала знати як спекти декілька видів тістечок до кави і як її подавати. У XIX столітті грошовита родина навіть наймала особливу служницю — «каварку», яка знала секрети приготування «панського напою». Вона передавала свої знання дівчатам на виданні.

— Ще в 60–70-ті роки я застав львівські салони, де порядкували старші пані. Вони жахалися, коли бачили як каву подають у чайних горнятках — для них то була найбільша трагедія. Зараз я не чув, щоб таким дрібницям надавали вагу — переважно людям байдуже, з якого посуду пити каву.

Російські, а відтак радянські «визволителі» кавоманськими тра-

диціями Львова були дуже здивовані. Про це свідчать ще офіцерські щоденники 1915-го року — львівський стиль життя для них був абсолютно дивовижним і чужим. Їхні наступники в 1939-му змінили звичай зуміли доволі швидко — вже незабаром замість кави подавали ерзац.

— Після війни каву варили хіба що приватно, в себе вдома, у кнайпах цього не робили. Поприїжджали якісь «буфетчиці» зі Сходу...

Сьогодні найпопулярніший у Львові сорт кави — арабіка, але ті, хто на ній знається, кажуть, що найкраще смакує суміш кількох сортів. Є магазин, де вибагливому покупцеві приготують потрібний коктейль на замовлення.

А запрошення «ходімо на каву» втрачає свій колись романтичний відтінок — раніше воно могло бути прелюдією до роману, тепер її частіше запрошують на пиво. Часи змінюються. Втім, шляхетніша публіка все ще насолоджується саме кавою — звареною не нашвидкуруч, поданою у маленьких горнятках у порядному закладі, де одна філіжанка може коштувати до 20 гривень. І не кажіть, що це така вже велика втрата для гаманця. Бо пити каву — то теж мистецтво.

Львівську каву готувала Людмила ПУСТЕЛЬНИК

СЛОВО Просвіти

Засновник Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка.

Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Головний редактор Любов Голота.
Шеф-редактор Павло Мовчан.
Редколегія: Л. Голота, Я. Гоян, П. Мовчан, А. Погрібний, О. Пономарів, І. Ючук.
Комп'ютерна верстка: Ірина Шевчук та Олег Бесський.

Адреса редакції: 01001, Київ-1, завулок Музейний, 8.
Тел./факс 228-01-30. Е-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://www.prosvita.org.ua
Передплатний індекс 30617.
Видруковано з готових фотоформ на комбінаті

Редакція листується з читачами тільки на сторінках газети і надіслані рукописи та світлини не повертає. Залишає за собою право редагування та скорочення текстів.

РЯДКИ З ЛИСТІВ

ЧИ ПОТРІБНА
ТАКА СТАТТЯ?

“З нетерпінням щотижня чекаємо чергового номера шанованої нами газети “Слово Просвіти”. Але прикро, коли деякі автори дозволяють собі в такій поважній газеті підносити дикунські звички до рівня національних традицій, як це читасмо в статті “Упродовж десяти років співаємо не той гімн”.

Зі словами цього Гімну йшли на бій і вмирили сотні героїв, у тому числі герої Базару, герої Крут, воїни Української Повстанської Армії.

Текст цього Гімну є символом єдності українського народу, бо слова до нього написав наддніпрянець, а на музику ці слова поклав представник Західної України.

Прикро, що у нас не переводяться бузини. Автор статті розпочинає непотрібну дискусію, наводячи такі самі аргументи, які вже висували антидержавники, і робить цим ще більшу шкоду, сіючи між нами розбрат.”

Гнат БІЖИК,
м. Нова Каховка

“Дякую редакції за те, що серед наших численних побутових негараздів не забуваєте зазірнути і в корінь. Тільки, може, не треба великої роботи, а просто взяти за Гімн України чудовий Гімн до Бога: “Боже, великий, єдиний, нам Україну храни...” ? Величнійшій пісні на сьогодні у нас немає.”

Олександр БИВШЕВ,
м. Краматорськ

“Для нас із дружиною (а моя дружина — росіянка) найкращою піснею, яка викликає справді сильні почуття національної гідності, громадянського достоїнства, давно стала пісня Тараса Петриненка “Україна, Україна...” Ця пісня має велику силу єднання і патріотичного натхнення. Їй треба було б узяти за Гімн.”

Віктор САХНЕНКО,
підприємець-будівельник

“Дійсно, гімн повинен возвеличувати народ і захищати Україну. З цього погляду, можливо, й не все в нашому історичному гімні передано так, як нам хотілося”.

Проф. Євген Регушевський, заст. голови Всеукраїнського товариства “Просвіта”

До листа пан професор додав свій варіант тексту, де знаходимо такі слова:

Хай ліси, степи широкі
і надра, і води
Служать вічно, служать щедро
для всього народу.
В праці будемо зростати,
в праці для України,
Щоб у щасті та достатку
жила наша зміна.

“Коли йдеться про національний гімн, то плюралізм (перепрошую) — зовсім зайвий і недоречний. Це називається неперемінливістю.”

Володимир Хоменко,
м. Звенигородка
Черкаської обл.

ГІМН УКРАЇНИ ЩЕ ТРЕБА СТВОРИТИ

Щиро зраділи, коли отримали велику кількість полум'яних відгуків на публікації в ч. 2 (119) від 11 січня ц. р. “Упродовж десяти років співаємо не той гімн” та “Україна без гімну”. Багата палітра думок у листах читачів підтвердила слушність нашого наміру — звернути увагу громадянської на необхідність відповідальнішого ставлення до Національних Символів. Дякуємо всім, хто надіслав на адресу редакції свої варіанти тексту і міркування, фрагменти яких наводимо.

Тільки **Нація** здатна побудувати Національну Державу. У фундамент цієї будови, окрім економічної, соціальної і моральної основ, закладаються також Національні Символи — Гімн, Герб і Прапор — що мають виконувати важливі **функції орієнтирів національної свідомості громадян, національної політики держави і Знаків Гідності Нації**.

З відомих історичних причин, Україна і український народ знаходяться нині на перших етапах розвитку національної свідомості громадян, тому політика держави ще не стала національною, а Національні Символи ще не набули для широкого загалу вагомості Знаків Національної Гідності.

Та що вже там говорити про Символи, коли навіть **мова — ця органічна суть і засіб існування Нації** — ще не стала невід'ємним елементом життя кожної особи і всієї спільноти.

Українська Політична Нація зараз перебуває у підлітковому віці. А що має велике історичне і, навіть, праісторичне минуле, якого ніхто не віднімає, то це на сьогодні не має вирішального значення, бо для позитивного оновлення країни потрібні дії, а не лише спомини.

Самі по собі посилання на великих наших попередників та заклики пишатися героїчною іс-

торією (у якій, між іншим, українці впродовж останніх 380 років не спромоглися побудувати власної держави і дотепер ще тільки стоять на початку її будівництва), не дуже сприяють формуванню умов для підного життя сьогодня, а нерідко навіть створюють враження тимчасовості і нелогічності нинішнього нещасливого і нічемного життя, яке ось-ось, само собою, має перейти в щасливе.

Не перейде. Не перейде само собою, не перейде без боротьби. Біда тільки в тому, що не дуже є кому боротися. Щоправда, вже є кому сперечатися, але полеміка — це ще не боротьба.

Політичну Націю треба творити. **Творити спільноту однодумців.** Треба вчитися думати,

мислити ширше і, не відкидаючи величчю історичного минулого та традицій, зближуватися між собою на **спільному розумінні складного комплексу проблем сьогодення і конкретних ефективних методів їх практичного розв'язання**.

Ніхто не повірить гарячим запевненням політичних крикунів про те, що держава вже доросла і самостійна, якщо її народ не здатний скинути із себе цілком конкретне злочинне ядро антиукраїнської влади і якщо Нація, в її нинішньому стані, не здатна нагодувати навіть своїх дітей!

Бо “вороженьки” України самостійної, Державної, Національної **не випаруються самі собою**, не “згинуть...”, як роса ...”

СИНИ НЕБА І ЗЕМЛІ

Почнемо з прапора, символу державного суверенітету, символу честі, доблесті і слави. Відповідно до цього підбиралися кольори, їх взаєморозташування. Іноді додаткові символи, як правило, національні тотеми.

Чому наші далекі предки використали в прапорі ці два кольори — жовтий і блакитний? Що мало означати таке поєднання? Тлумачення: пшеничний лан на тлі блакитного неба — суто народне. Але ж поєднання цих двох кольорів ми зустрічаємо і на гербах: блакитний щит із золотим символом (лев, сонце, стріли та інше). Виходить, що ці кольори є символами не матеріальними, а духовними, божественними.

Отож: блакитний колір. Як правило, ми його часто пов'язуємо з блакитним небом. Коли ми дивимося із Землі в Космос, то бачимо над собою блакитний купол. А якщо подивитися з Космосу на Землю, то побачимо, що вона теж блакитна. А чи знали про це наші древні предки? Звичайно, знали, але далеко не всі, тому що такі знання належали до таємних, відомих вузькому колу людей і передавалися через посвячення. Ці знання дійшли і до наших днів.

Наведу цитату з Лідбітера, яку він знайшов у Буддійських писаннях: “Наш владика Будда сказав: “Віддалене од нас багатьма тисячами сонячних систем, існує помешкання блаженства, що називається Сукхаватті. Люди, народжені в цій благословенній сфері, істинно щасливі. Вони перейшли золотий міст і досягли семи золотих гір; для них після цього немає ні печалей, ні горя”.

Дослідники-теософи трактують “сім золотих гір” як сім підрозділів ментального плану, тобто небесного. Я думаю, цього достатньо, аби пересвідчитися, що два кольори нашого прапора є аурою Неба і Землі.

Отож два кольори — золотий і блакитний — Небо і Земля.

Поєднання їх на прапорі мало означати: “З

нами воїни Батька Неба і Матері Землі — ми непереможні”. Звернемося до Велесової книги:

*Се Перунець прийшов і повідав нам
Ото скільки праху на землі,
стільки і воїв небесних.
То вони будуть у поміч.
Раті ідуть од хмар до землі
І се дід наш Дажбог на чолі їх.*

Державний прапор потрібно шанувати як святиню і називати його “жовто-блакитним” безглуздо. Назва прапора теж повинна бути стан-

дартною — **золото-блакитний**. Форма символу є джерелом вібрацій. І для того, щоб символ діяв згідно із завданням, необхідно надати йому стандартної форми і правильно розмістити в просторі.

Щодо герба князя Володимира, то тут усі дослідники, а їх було близько сорока, погодилися, що пояснення “тризуба” зводяться до шести груп:

1. Знак, як символ державної влади.
2. Знак, як церковно-християнська емблема.
3. Знак, як світсько-військова емблема.
4. Знак, як геральдично-нумізматична фігу-

КОРИННЯ

ра.

5. Знак, як монограма.

6. Знак, як геометричний орнамент.

О. Пастернак, досліджуючи Тризуб, чомусь не звернув увагу на тотожний символ у руках Посейдона, Амфітрита та Прозерпіни як магічний жезл впливу на матеріальний світ. Правда, в руках Посейдона він трансформувався в острогу, що вказує на те, що в Греції цей символ запозичений і не до кінця усвідомлений.

С. Наливайко у своїй праці “Велесова книга” — індійські паралелі, досліджуючи слов'янську та індійську міфологію, описує тризуб. Один з верховних божеств індійського пантеону Шіва іконографічно зображується з Тризубом. У ньому він уособлює середнє вістря, тоді як Вішну — ліве, а Брахма — праве.

С. Плачинда в Словнику давньоукраїнської міфології дає пояснення “Берегині”: “Берегиня (оберега) — найстаріша богиня добра і захисту людини від усякого зла. Традиційний малюнок Берегині — символічна постать жінки із застержено піднятими руками. Схематичне зображення Берегині трансформувалося в Тризуб, що довгі століття вшановувався і використовувався як оберег, а згодом у боспорських царів — українців та київських князів України-Русі стає Національним Гербом”.

Зображення Тризуба можна побачити тільки в руках богів. Верховний бог наділявся цим знаком на довгій ручці — другорядні — з короткими. Це дає змогу ототожнювати його з магічним божественним жезлом, скіпетром управління гуннами матеріальним світом.

Тризуб використовувався як магічний символ, як символ Триєдиного Бога. Тому і князь Володимир вибрав своїм гербом символ, що перекликається з його іменем — володар мирів.

Оскільки Тризуб є божественним символом, то й повинен бути золотого кольору.

Анатолій ВАСИЛЬЧУК

Хмельницька область

«І ПОКАЖЕМ, ЩО МИ, БРАТТЯ, КОЗАЦЬКОГО РОДУ»

Восени цього року минає 140 років відтоді, коли був написаний вірш П. Чубинського «Ще не вмерла...» Нині, коли кожен громадянин нашої держави прагне глибше сприйняти пісню-гімн, усвідомити її ідейно-духовний потенціал, виробити своє ставлення до неї, виникають певні труднощі. Діапазон особистих оцінок, позицій щодо гімну — нерідко надто широкий: від захоплення і повного схвалення слів та музики, духовного багатства до певних сумнівів, а то й критики, інколи різкої і несправедливої. Причин цьому чимало. На нашу думку, основними з них є: непідготовленість громадян до сприймання й розуміння статусу пісні-гімну в державному, громадському й духовному житті; незнання повного тексту та культурно-історичних умов її створення; брак знань і умінь сприймати її ідейно-духовне багатство, художньо-образний, символічний потенціал та ін.

Історія функціонування пісні «Ще не вмерла...» переконливо свідчить про таке. Після написання П. Чубинським цього вірша у вересні 1862 року і швидкого його поширення (згодом — і як пісні) на теренах етнічних земель українців панівні режими вдарили на сполох. Самодержавно-російські, польсько-шляхетські і русько-боярські власті почали в цьому вірші вбачати крамолу, небезпеку для свого існування. Самого автора було жорстоко покарано і відправлено подалі від України-Батьківщини — до Архангельської губернії.

Вірш Павла Чубинського, покладений на музику композитором М. Вербицьким, став загальнонаціональним гімном у період УНР і в умовах сучасної незалежної України. Пісня на слова П. Чубинського завоювала серця і душі все ширших кіл української інтелігенції, всього народу. Впродовж останніх десятиліть XIX ст. і на початку XX ст. твір «Ще не вмерла...» вже сприймався як загальнонаціональний гімн у всіх регіонах України і навіть за її межами в осередках співвітчизників.

Як прекрасна пісня з високими ідейними, духовними і художніми якістьми, що відповідають нашій ментальності (про це ми ще скажемо), вона подобалася десяткам і сотням тисяч українців, представників інших національностей, які сповідували ідеї волі і свободи, рівноправності всіх народів. Через жорстокі цензурні умови, заборону української мови і культури, переслідування борців за волю і самостійність України текст пісні «Ще не вмерла...» П. Чубинського знали не всі бажано. Тому до нашого часу збереглося чимало варіантів пісні, що свідчить про справді всенародну любов до неї. Звичайно, науковці мають докласти всіх зусиль, щоб виявити першотекст вірша П. Чубинського «Ще не вмерла...», вивчити деякі зміни, які з різних причин вносилися в цей текст, усе це зважити й прийти до науково обґрунтованого висновку.

Дослідники історії написання цієї пісні Л. Білецький, В. Сніжко, Ф. Погребенник, Д. Чередниченко та інші скрупульозно й сумлінно вивчали, а деякі з них — і нині продовжують вивчати умови створення тексту, його варіанти, поширені серед народу. Особливо є корисною книжка, видана Д. Чередниченком (Чубинський П. Сопілка. — К.: Задруга, 2001), у якій наводяться нові наукові факти, зокрема про першотекст вірша П. Чубинського «Ще не вмерла України і слава, і воля». Гармонійно поєднуючи в собі науковий професіоналізм і український патріотизм, Д. Чередниченко висловлює цікаві думки, відновлює автентичний текст пісні-гімну, обґрунтовує на широкому культурно-історичному тлі положення, які допомагають глибше й усебіч-

ніше зрозуміти націєтворчу, державотворчу роль у сучасному житті вірша-пісні «Ще не вмерла...» П. Чубинського — М. Вербицького.

Наші спостереження за функціонуванням Державного Гімну України в сучасному суспільстві, за ставленням до нього молоді, зокрема студентів, і дорослих, представників різних сфер життя, галузей культури переконливо свідчать, що переважна частина громадян високо оцінює ідейні, духовні й художні якості тексту вірша «Ще не вмерла...» П. Чубинського. Деяким громадянам не подобаються окремі слова, положення, наприклад, «Ще не вмерла Україна» (зазначимо, що в першотексті вірша автор написав так: «Ще не вмерла України і слава, і воля», як стверджують останні дослідження). Є громадяни, які вважають, що і перший рядок вірша «Ще не вмерла України і слава, і воля» і деякі інші положення написані, мовляв, за заручбіними зразками. Тому зупинимося на цих та подібних питаннях докладніше.

Науці відомий факт, що поштовхом до написання вірша «Ще не вмерла...» П. Чубинського стала почута ним у 1862 році одна сербська пісня. Але всі пошуки і вітчизняних, і зарубіжних дослідників сербської пісні, на мотив якої міг орієнтуватися П. Чубинський, по сьогодні не увінчалися успіхом. Цей факт (достат-

Павло ЧУБИНСЬКИЙ
СОПІЛКА

ньою мірою все ж не підтвердження), вважаємо, зумовив те, що дослідники недостатньо приділяли уваги вітчизняним джерелам, які міг творчо використати П. Чубинський під час написання цього вірша і його доопрацювання.

Віддамо належне досліднику Д. Чередниченку: у вже згаданій книжці він наводить дуже цікаві й переконливі, неспростовні наукові факти, матеріали, які свідчать про вітчизняне походження і першого речення вірша П. Чубинського «Ще не вмерла України і слава, і воля», і всього твору. Важливо знати, що в козацькому літописі Григорія Граб'янки, закінченого 1710 року, має місце знаменита фраза Богдана Хмельницького: «Та ще не вмерла козацька Мати!»

Як чудовий знавець української культури, зокрема літератури, П. Чубинський, вважаємо, не міг не знати драми «Милість Божія» (авторство якої одні дослідники приписують Ф. Прокоповичу, інші — І. Неруновичу). Її було написано 1728 року й «висловлено в Київській академії з нагоди відновлення гетьманства Данила Апостола» (Д. Чередниченко). Тут є знамениті рядки, слова Богдана Хмельницького, які підносили бойовий дух українців, надихали їх на подвиги в ім'я волі України:

*Коли шабля при нас є,
то ще не змарніла
Знаменита у світі ко-
зацька сила.*

*Доказали ми слави немало чужої,
За ганьбу помстимося,*

*бо сили такої
Не змогли вороги ще
у нас подолати,
Бог живий, і не вмерла
козацька Мати!*
(Виділення Д. Чередниченка).

Близькі і споріднені за лексикою і духом до виділеного положення творчо переосмислені крилаті слова Т. Шевченка «Наша пісня, наша дума Не вмере, не загине!»

Пантелеймон Куліш у відомому посланні «З того світу», адресованому Варфоломееві Шевченку, від імені свого великого побратима — Тараса пише:

*Годі, браття, сумувати:
Ще не вмерла наша Мати!*

Таким чином, крилаті висловлювання «Ще не вмерла наша Мати!», «Бог живий, і не вмерла козацька Мати!» та подібні їм (за браком місця ми їх не наводимо) упродовж століть утверджувалися в культурі і свідомості українського народу. Це був дуже поширений поетичний прийом, символічна метафора, яка набувала ознак присяги Україні, впевненості в перемозі над її численними ворогами.

Відомо, що початок польського гімну «Ще Польща не загинула (не зникла), Якщо ми живемо!» майже такий самий, як і в українського гімну. Твір Юзефа Вибицького «Мазурка Домбровського», який став національним гімном Польщі, написаний 1797 року. Вище ми навели наукові факти, що неспростовно свідчать: крилаті висловлювання «Та ще не вмерла козацька Мати!», «Не вмерла козацька Мати!», «Бог живий, і не вмерла козацька Мати!» та подібні їм за змістом і духом тотожні висловлюванням «Ще не вмерла Україна», «Ще не вмерла України...» і були поширені серед наших предків значно раніше (фіксовані у вітчизняних писемних пам'ятках з 1710 року, пошуки будуть продовжені). Так що глибоко помилялися ті, хто вважав, що висловлювання «Ще не вмерла...» вперше виникли в польській літературі.

Щоб глибше зрозуміти ідейно-духовне, морально-естетичне багатство вірша «Ще не вмерла України...», згадаймо таке. Текст цього вірша вперше був надрукований у четвертому числі журналу «Мета», що вийшов у грудні 1863 року, разом із творами «Мені однаково...», «М. Костомарову», «Заповіт» Т. Шевченка. Видавці, не маючи точної інформації про вірш «Ще не вмерла...», щиросердно вважали, що автором його є Т. Шевченко, настільки вони були високої думки про ідейний і художній рівень цього твору. У цьому останньому вони, безумовно, не помилилися.

Справді, П. Чубинський глибоко любив і знав безсмертні твори геніального Кобзаря України. Дослідники ще не давали ґрунтовної порівняльної характеристики, за окремими винятками, змісту, лексичного складу, художніх образів і символів, архітектоніки вірша П. Чубинського «Ще не вмерла» і окремих творів Т. Шевченка. Наведемо деякі штрихи до цієї багатообіцяючої проблеми. Отже, «Тарасова ніч» Т. Шевченка і «Ще не вмерла...» П. Чубинського. Великий Кобзар у своєму творі з любов'ю пише про керманців національно-визвольних змагань — Наливайка, Павлюка, Тараса Трясила. Їх же уявляє і П. Чубинський. В обох творах іде мова про гетьманів. Якщо Т. Шевченко вживає висловлювання «доля-воля», то П. Чубинський їх римує в перших двох рядках. У «Тарасовій ночі» тричі вжито підсилювальне і закличне слово «нехай», у «Ще не

ТОЧКА ЗОРУ

вмерла...» — двічі слово «хай». Крім цього, спільними для лексичного складу обох величин за змістом і духом творів є слова Україна, гетьман, воля, слава, доля, брати (браття), козак, козацтво, вернути, зброя (гармата), панувати, святий, гинути, москаль, поганий, могила. Отже, майже всі опорні, ідейно і духовно навантажені слова вірша «Ще не вмерла...» є і в творі «Тарасова ніч». Тут Т. Шевченко прославляє велику перемогу козацько-селянського війська, яке вщент розбило 22 травня 1630 року під Переяславом польсько-шляхетську загарбницьку армію Конецпольського. П. Чубинський теж проводить думку про історичний Переяслав, коли пише:

*Гей Богдане, Богдане,
славний наш гетьмане,
Нащо віддає Україну
москалям поганим?*

Багатоаспектна близькість і спорідненість (змістова, ідейна, моральна, духовна і художньо-естетична) двох титанів Українського духу — Тараса Шевченка і Павла Чубинського, їхніх творів «Тарасова ніч» і «Ще не вмерла України і слава, і воля» переконливо свідчать про те, що в Державному Гімні України відображені вершини національної вартості. І вони забезпечують вічність, безсмертя цієї скарбниці Українського духу.

Стисло згадані в цій статті ідейно-духовні зв'язки Державного Гімну України з літературою Козацької доби, творчістю Т. Шевченка, П. Куліша, інших діячів української науки і культури сприяють збереженню і поглибленню наступності та спадковості поколінь, вихованню молоді в національно-гуманістичному дусі, розвитку духовності, державності українського народу. Закарбований в історичній пам'яті Нації, в її багатогранній культурі, Гімн України став могутньою ланкою в історичному розвої рідного народу.

Ми глибоко переконані в тому, що спроби принизити окремі положення Гімну України, а то й весь текст його є цюнайменше безвідповідальними, не спрямованими на зміцнення незалежної України.

Глибоко переконані в тому, що стаття Є. Голибарда «Упродовж десяти років співаємо не той гімн» — украй суб'єктивна, суперечлива і упереджена. Статтю-відповідь «Велич Національного Гімну» відомого вченого О. Пономаріва вважаємо науково виваженою, обґрунтованою.

На нашу думку, Державний Гімн України (віримо, що в майбутньому весь текст вірша «Ще не вмерла України і слава, і воля» буде цією Національною Святиною, як це і було в історії) має мобілізуючий, наступально-бойовий, по-лицарському шляхетний характер. Він відповідає національному характеру, ментальності рідного народу.

Мета нашої нації, шляхи і засоби боротьби за волю і свободу, незалежність Української Держави в пісні-гімні чітко художньо вирізьблені і навечно записані на скрижалях історії.

Юрій РУДЕНКО,
професор Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова,
Юрій ЄЛІСОВЕНКО,
професор Київського гуманітарного інституту,
Іван ЮЩУК,
професор Міжнародного інституту лінгвістики і права, заслужений діяч науки і техніки України

РЯДКИ З ЛИСТІВ

Знайшовся у читацькій пошті й такий зразок, сказати б, досить саркастичної реакції на підняте питання:

*Гине наша Україна,
і слава, і воля.
Та коли ж нам усміхнеться
ось ця клята доля?
Вороги нас не бояться,
не гинуть на сонці,
Скрізь панують вороженьки
у нашій сторонці,
Хто ж положить душу й тіло
за нашу свободу?
Президенти, депутати —
обранці народу?
Ми чекаєм порятунку
від Сяну до Дону —
Може, з'явиться Месія нам
на допомогу.
А поки нема Месії,
будемо чекати
Та безладдям українським
світ весь дивувати.
Хто ж положить душу
й тіло за нашу свободу,
Може, знайдуться герої
іншого народу?*

Оксана Румянцева,
м. Севастополь

«Ніхто не звинувачує Павла Чубинського. Він швиденько виклав на папері почуття, які його переповнювали, і поділився з однодумцями. Він не мав часу відшліфувати текст. До того ж, сказати «Ще не вмерла...» на той час, коли Вкраїна лежала пошматована, роздerta, — вже багато важило.

Нині нам цього замало. Зараз оте «Ще не вмерла...» викликає нязковість, щоб не сказати — сором, але аж ніяк не повагу до гімну чи самих себе.

Нам потрібний гімн, який був би суголосний сучасним проблемам, який би об'єднував і надихав».

Галина Сагатюк,
член «Просвіти», м. Іллічівськ
Одеської обл.

Із зацікавленням читав виступ у вашій газеті Євгена Голибарда щодо змісту Національного Гімну України і — майже повністю — поділяю думки автора. А через якийсь час до мене, неначе з небес Господніх, прийшли рядки і, за кілька хвилин, я записав їх. Хтось скаже: «За кілька хвилин!?» Так. Та ще плюс усе життя:

*Наша слава, наша доля —
Наша Україна.
Її вистраждана воля
Вистойть, не згине.
І від заходу до сходу —
Вільна і єдина,
Захистить свою свободу
Завжди Україна...
І чужинці та забродили
Мають пам'ятати:
У козацького є роду
Сила їх здолати.
Доки з Божої блакиті
Боже сяєво лине,
Україна буде жити.
Слава Україні!*

Анатолій КРАВЧЕНКО,
м. Донецьк

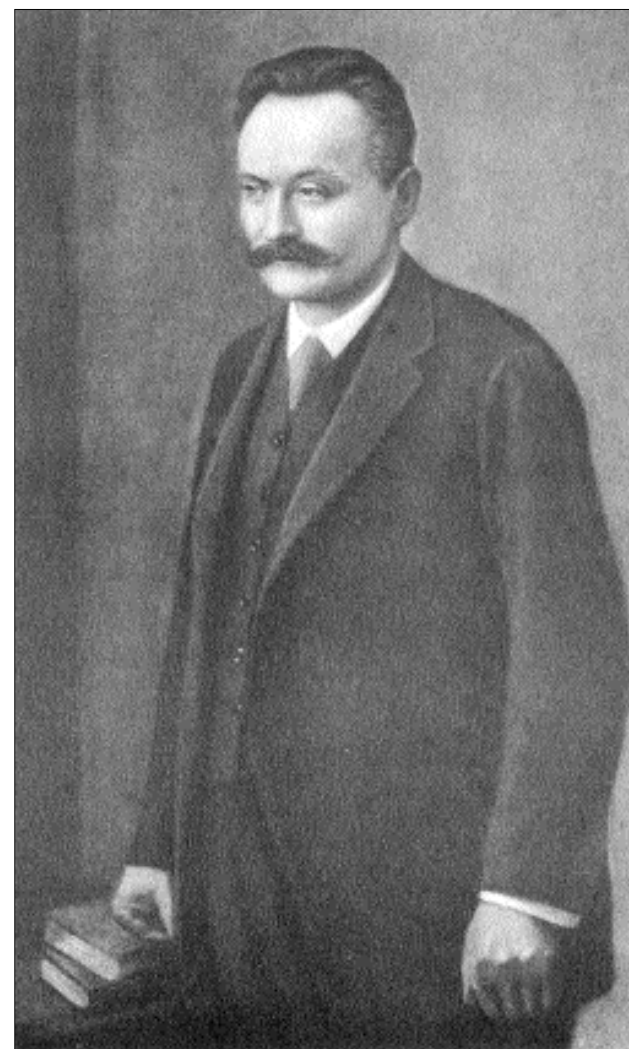
ДЖЕРЕЛО СТРАЖДАНЬ УЯРМЛЕНОЇ ДУШІ

КНИЖКА МАЛОВІДОМИХ ТВОРІВ ІВАНА ФРАНКА

“Бували часи мертвіші і глухіші, та нинішній час тим, власне, сумний і скандальний, що в ньому переважну рухову силу виявляє назадництво, погорда до власного народу і його думок та ідеалів, лакейське прислужництво, що без сорому в масці політичного bon sens-a, політичної практичності, або бліда безхарактерність, що, мов соняшник до сонця, тягнеться до посад і авансів. Само собою все те не було би ще таке страшне, якби з усіх боків не роблено рівночасно заходів, щоб у народі здушити решту

почуття морального, затруїти сумління підростаючих поколінь, зломити все, що могло б бути на перешкоді темним силам, угрунтувати — бачиться, на віки вічні — панування облуди і кривди людської” (Франко Іван, “Мозаїка”, Львів, “Каменярь”, 2001, с. 221)

Так напрочуд злободенно писав видатний письменник, вчений і громадський діяч Іван Франко 105 років тому у майже невідомій для широкого читачького загалу статті “Між своїми”.

Іван Франко. Художник З. Павлюх. Пастель. 1893

Вагомі і визначальні його твори (вірші, поетичні переклади, літературно-критичні та публіцистичні статті, що не увійшли до 50-томного академічного видання) надруковані у книжці Івана Франка “Мозаїка”. У цьому однотомнику знайшли місце далеко не всі твори, що не потрапили до 50-томника (а таких, за попередніми підрахунками, назбирується більш як на 10 томів, якщо не брати до уваги п’ятитомник “Апокрифів і легенд” і шестикнижжя “Галицько-руських народних приповідок”), а лише ті, які своєю тематикою, ідейно-політичним спрямуванням не вписувалися в попередню епоху нищення українства.

У “Мозаїці” представлено чотири тематичні цикли творчості Івана Франка, хоч стосуються вони різних його стилів (художньої творчості, чи інакше, белетристики, літературознавства, публіцистики і науки) і жанрів у межах кожного стилю. Насамперед це твори, де порушувалися питання національної виокремленості, а звідси й національного усвідомлення і національного руху як суспільно-політичної сили. Потім це єврейська тематика у широкому комплексі її аспектів: від поезії і перекладів до статей — “Семітизм і антисемітизм у Галичині”, “Жидівська держава”, “Мої знайомі жиди”. Затим літературно-критичні статті зі своєрідним кутом бачення, як це “Із лектури наших предків”, “Причинки до оцінення поезій Тараса Шевченка”, “Поет зради” (Адам Міцкевич) тощо. І нарешті статті, спрямовані проти ілюзій і явно хибних доктрин марксистських, тобто прокомуністичних, соціал-демократичних партій: “Соціалізм і соціал-демократизм”, “До історії соціалістичного руху”.

Вірш, який став популярною піснею “Не пора”, виражав державні ідеали українського народу й тому не міг бути надрукований у застійні часи як і поезія “Розвивайся ти, високий дубе”. Поема “Великі роковини” мала в своєму змісті ту думку, що Україна “Ще не вмерла і не вмере”, а вірш “Ляхам” трактував ідею українського самостійництва в національному плані. До “Мозаїки” ввійшли також вірш “Хрест” і по-

езії із циклу “Жидівські мелодії”.

Національні питання тут порушено в низці публіцистичних статей, що й нині не втратили своєї злободенності: “Теперішня хвиля а русини”, “Ukraina irredenta”, “З кінцем року”, “Як не по конях, так по оглоблях”, “Між своїми”, “Український і галицький радикалізм”, “Двоязичність і дволичність”.

Питання москвофільства, полонізації для Івана Франка було вельми болючим, що, як він пише в праці “Двоязичність і дволичність”, “з питання політичного робиться питанням етичним.” Зокрема, він розбирає й аналізує конкретні випадки, характерні як для Галичини, так і для Великої, за його ж означенням, України.

Питання мови для нього — також “глибоко психологічна проблема, якої коріння сягає мало досліджених досі тайників — зв’язку людської психіки з тими нібито конвенціональними, а проте так дивно органічними системами звуків, що називаємо **рідною мовою**” (виділено І.

можеш покинути, так як не можеш замінитися з ким іншим своєю шкірою”. І чим вища, тонша, субтельніша організація чоловіка, тим тяжче дається і страшніше карається йому така переміна” (там же, с. 265).

Великий Каменярь наводить для прикладу двох геніальних українців — Миколу Гоголя і Тараса Шевченка. У Гоголя обставини, серед яких він творив, були безмірно корисніші, ніж ті, серед яких пройшло бурлацьке та невиліницьке життя Шевченка! А що ж бачимо в їхній духовній діяльності? Франко пише: “У Гоголя прудкий хід на недосяжні височини артистизму, та на тих височинах заворот голови, внутрішнє роздвоєння, чорні сумніви і упадок у дебри містицизму; а у Шевченка рівну, ясну дорогу все вгору та вгору, все на вищі, світліші височини, до таких гармонійних акордів гуманної євангелії, як “Марія”. Які були причини такого кінця Гоголевої кар’єри, різні різно пояснюють, та все-таки серед тих причин важне місце займають відчуження геніального українця від рідної мови та його болюча внутрішня трагедія” (там же, с. 266).

Таке роздвоєння, заміна рідної мови на чужу, зазначає Каменярь, наводячи конкретний приклад діяльності москвофіла Івана Наумовича, паралізує не лише духовну діяльність, втрачається “живе чуття до живих потреб рідного народу і вимог сучасності”. Без сумніву, талановитий, енергійний і невтомно працюючий чоловік, але з малою освітою, при тім сильно вразливий Іван Наумович був жертвою найрізніших сугестій і скавав з однієї суперечності в іншу.

“Одиноким якорем рятунку для такого чоловіка, обик основної освіти, — підкреслює Іван Франко, — могла бути гаряча і непохитна любов до рідної мови і до рідного народу. Вона давала б його хиткому човну той доконче потрібний баласт, без якого нема рівного і певного курсу. Що відірвання від рідного ґрунту, поперед усього від рідної мови, мало фатальні наслідки на весь психічний устрій і на всю літературну працю Наумовича, на се маємо класичне свідчення його самого” (там же).

Причини цього явища —

винародовлення, відступ від рідної української мови, культури тощо — розкриває великий вчений зі світовим ім’ям, психолінгвіст Олександр Потебня, зроблений ним у великій за обсягом рецензії (опублікована 1880 року) на збірник “Народні пісні Галицької й Угорської Русі” одного з членів “Руської трійці” Якова Головацького. За це глибоко наукове дослідження славетний мовознавець нагороджений золотою медаллю Академії наук.

Потебнею ґрунтовно доведено, що “взагалі винародовлення зводиться на дурне виховання, на моральну хворобу: на неповне користування наявними засобами сприйняття, засвоєння, впливу, на ослаблення енергії думки; на мерзотність здичавіння на місці витіснених, але нічим не замінених форм свідомості; на ослаблення зв’язку підростаючих поколінь із дорослими, що замінюється лише слабким зв’язком із чужими; на дезорганізацію суспільства, антиморальність, зпідлення... Денаціоналізація все-таки призводить до економічної і розумової залежності і слугує джерелом страждань”.

За Франком, тотальне нищення українства йде як від східного сусіда, так, зокрема, і західного. Хоч він писав у статті “Між своїми”, що запанувало “по цей бік Збруча москвофільство... а по той бік Збруча омосковлення, з одного, і безпардонне народодовольство та революційне якобинство, з другого”.

Знесення всіляких привілеїв, всякого поневолення і визиску зароджувалося в мислителів давно, але виокремлювалося та сформувалося все це як наука пізніше. Зокрема, пригадується із вивченого, що марксизм як наука постав із трьох складових частин. Це: праці французьких утопістів-соціалістів Фур’є та Сен-Сімона, англійців політкоекономістів, зокрема, Роберта Оуена, німецьких філософів Гегеля, Канта, Фесрбаха й багатьох інших мислителів. А Франко-дослідник пише, що ідейна будова соціалізму постанала “завдяки працям двох німецьких жидів Карла Маркса і Фрідріха Енгельса і головне заходами третього німецького жиди Фердинанда Ляссаля” (там же, с. 401).

Соціал-демократичний рух же оформився на теоретичних працях відомих діячів комуністичного руху, агітаційної діяльності соціалістів-

революціонерів. Іван Франко пише, що прокламований зразу як філантропія, як постулат християнської любові і справедливості супроти бідних та покривджених, соціалістичний рух у XIX столітті робиться світоглядом цілих поколінь учених, релігією мільйонів мас, могутнім двигачем політичного та соціального розвою, окликом боротьби, для одних — найвищим ідеалом, метою поступу, з якої осягненням кінчиться властиво історія, а для інших — грізною небезпекою, синонімом перевороту та перемоги варварства й нового деспотизму, найбільшим ворогом індивідуальної свободи та загального поступу (с. 400). Тут Каменярь особливо застерігає, що соціалізм і соціалістичні організації, як взагалі весь марксизм, заслуговують на пильну увагу кожного освіченого українця, який цікавиться громадськими справами і не хотів би блудити навпомаки в сутолоці нових фактів та суперечних змагань і теорій.

Цьому підтвердження є також у праці Івана Франка “Із історії робітничого руху в Австрії”, де він ще раз наголошує, що “програма — основана на доктринах Маркса та Енгельса, в якій, незважаючи на її мниму свободололюбність, у основі лежить ідея деспотизму та поневолення не тільки тіл, але ще більше душ і думок людських” (с. 355). До речі, у статті “Соціалізм і соціал-демократизм” Іван Франко глибоко і всебічно простежує та аналізує названі ідеї, а в праці “До історії соці-

лістичного руху” пише про те, що “більша часть думок “Комуністичного маніфесту” (1848 р. — М. В.) Маркса й Енгельса запозичена без подання джерела... навіть перепсована та баламутно передана з іншого маніфесту, написаного 1843 р. ученим фур’єристом Віктором Консідераном” (там же, с. 407).

Відомі теоретики марксизму черпали не лише зміст свого маніфесту з маніфесту В. Консідерана, але навіть форму, титули розділів. 33 паралелі, що засвідчують плагіат Маркса і Енгельса, нарахував В. Черкезов. А Іван Франко вже порівнює обидва маніфести, та подає свої невтішні для послідовників марксизму, соціалізму та всієї соціал-демократії висновки.

Мислитель-Франко сміливо стверджує: взявши на озброєння пізніші програми, вироблені на підставі Марксових доктрин, оброблена соціал-демократами програма державного соціалізму аж надто часто пахне державним деспотизмом та уніформізмом, що проведений справді в життя цей принцип “міг би статися великим гальмом розвою або джерелом нових революцій” (там же, с. 422). “Та й загалом всевладність комуністичної держави, — підсумовує Іван Франко, — в практичній переведенню означала би триумф нової бюрократії над суспільністю, над усім її матеріальним і духовним життям”.

М. В.

Не так уже й багато українців, чиї імена відомі усьому світові. Один із них — Микола Васильович Гоголь. Це до нього наш великий пророк Т. Г. Шевченко звертався: "Ти смієшся, а я плачу, мій великий друже..."

Народився М. В. Гоголь у селі Великі Сорочинці, на Полтавщині, в сім'ї, що мала давні козацькі традиції. Його батько, Василь Панасович, був українським письменником, організатором домашнього театру Д. П. Трошинського, мецената, нащадка старовинного козацького роду, далекого родича Гоголів-Яновських. Для цього театру В. П. Гоголь написав дві п'єси з тогочасного українського побуту. Свій родовід Гоголі (Яновські) вели від Остапа Гоголя, одного з оточення Богдана Хмельницького, що пізніше, уже після смерті засновника Козацької держави, певний час був гетьманом на Правобережжі України. Микола Васильович гордився своїми славними предками, і саме полковник Остап, як його часто називає Самійло Величко в своєму "Літописі", став прообразом величної постаті Тараса Бульби в однойменній повісті великого письменника. Старший син Тараса Бульби, Остап, не випадково одержав це ім'я від автора.

Дитинство майбутнього геніального письменника пройшло в селі Василівці, недалеко від Миргорода. В 1818-19 рр. малий Микола навчався в Полтавському повітовому училищі, а в 1821—28 рр. — у Ніжинській гімназії вищих наук. Одночасно з ним у гімназії навчалися такі видатні діячі культури, як Н. В. Кукольник (1809—68; автор драматичних творів та повістей, на слова якого М. Глінка написав ряд музичних творів, у тому числі музику до драми "Князь хованський"), Е. П. Гребінка, В. М. Забіла, поезії якого "Не щебечи, соловейку" та "Гуде вітер вельми в полі", покладені на музику тим же М. Глінкою, стали українськими народними піснями, художник А. М. Мокрицький та інші.

Ще в роки навчання збирав ук-

жинської гімназії вищих наук в 1828 році, і уже переконавшись у своєму літературному покликанні, він в одному з листів до матері писав: "...Маменька, буду писати на іноземному мові, коли рідна була упосліджена і практично заборонена? Отже закономірно, що творчість М. В. Гоголя вивчається в наших школах як творчість класика української літератури, що писав російською мовою.

З малих літ під впливом сімейних переказів та легенд мав глибокий інтерес до історії своєї батьківщини. Це захоплення переросло в бажання написати велику працю з історії України. Цей задум Микола Васильович пов'язував з переїздом до Києва, де мріяв посісти кафедру історії в Університеті Святого Володимира. Ці плани не здійснилися також, однак 1834 року він став ад'юнкт-професором кафедри загальної історії Санкт-Петербурзького університету.

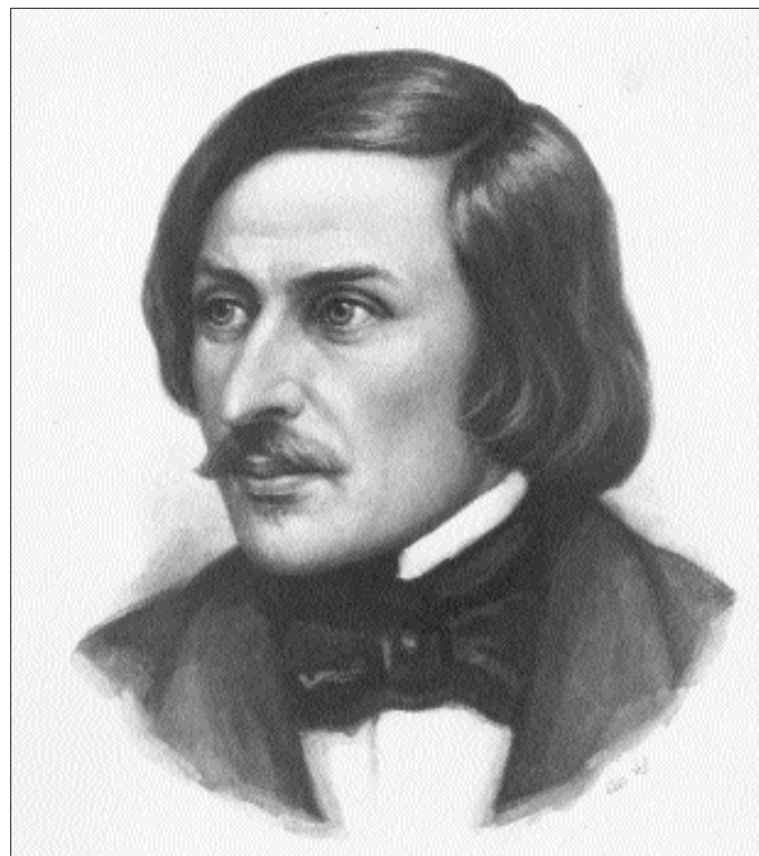
Доля тісно пов'язала М. В. Гоголя з Чернігівщиною. Тут, у стінах Ніжинської гімназії вищих наук, яка задумувалася її засновниками братами Безбородьками як універси-

його інтересі до вітчизняної історії, знайшов тут, крім гостинного прийому, багатющі колекції українських старожитностей, що пізніше стали основою Київського і Чернігівського історичних музеїв. Саме тут він уперше читав для друзів і гостинних хазяїв свою комедію "Одруження".

Очевидно, не випадково є і та обставина, що перший в Росії пам'ятник великому письменнику було споруджено саме в Ніжині ще 1880 року. Цей пам'ятник споруджували на громадські кошти під орудою спеціального комітету, до складу якого входили, крім місцевих діячів, відомий історик, один із засновників Кирило-Мефодіївського товариства М. Костомаров, письменники Л. Глібов, Д. Григорович, І. Тургенев, драматург О. Островський, а також студенти Ніжинського історико-філологічного інституту, художники-передвижники на чолі з М. М. Ге.

Автором проекту був уродженець Чернігівщини, академік П. П. Забіла.

Іменем М. В. Гоголя названо вулиці, театри та інші об'єкти культури як на Чернігівщині, так і в ба-

М. В. ГОГОЛЬ І ЧЕРНІГІВЩИНА

(До 150-річчя від дня смерті письменника)

тет, сформувався в основному його світогляд, тут він одержав вищу освіту в галузі фізико-математичних, природничих і гуманітарних наук, тут укріпився його патріотизм. І пізніше письменник неодноразово відвідував її міста і села. В 1829 році М. В. Гоголь перебував у Чер-

гатах інших регіонах країни та за її межами.

Творчість М. В. Гоголя справила величезний вплив на літератури багатьох народів світу, стала справді всепланетарним явищем. Його люблять і поважають сучасники, не менший вплив справляла вона і на наступні покоління.

Т. Г. Шевченко називав його творчість безсмертною, а самого письменника — другом і братом. На його твори писали музику, знімали кінофільми, їх переробляли для сцени. Героїко-патріотична опера М. Лисенка "Тарас Бульба" відома кожному. Однак однойменний кінофільм було знято за океаном ще в 60-ті роки ХХ століття, а в Радянському Союзі, а тепер і в Україні, екранізувати знамениту

повість не наважились, побоюючись, очевидно, негативної реакції з боку поляків. А шкода. Он польський режисер Єжи Гофман екранізував яскраво виражений антиукраїнський роман Г. Сенкевича "Вогнем і мечем" і фільм цей із задоволенням дивилися і поляки, і українці. Суть проблеми, очевидно, не в тому, що екранізувати, а як це робити. Будемо сподіватися, що українське кіно, яке потроху відроджується, а може, й телебачення нарешті екранізують цей геніальний і високопатріотичний

твір.

І. С. Тургенев залишив у своїх спогадах про М. В. Гоголя колоритний словесний портрет великого письменника: "Его белокурые волосы, которые от висков падали прямо, как обыкновенно у казаков, сохранили еще цвет молодости, но уже заметно поредели, от его покатого гладкого, белого лба по прежнему так и веяло умом... Говорил на о, других для русского уха менее любезных особенностей малороссийского говора я не заметил".

Сучасники залишили про М. В. Гоголя спогади, що з різних сторін характеризують цю геніальну людину, але, думаю, тут достатньо і цих свідчень.

1952 року світ відзначав 100-річчя від дня смерті великого письменника. Поштові відомства ряду країн вшанували його пам'ять випуском поштових марок. Так, пошта СРСР випустила серію багатокірних поштових мініатюр, що складалася з трьох марок. На марці номіналом 40 копійок представлено портрет письменника роботи Ф. Меллера поряд з літературними персонажами з "Тараса Бульби". На марці в 60 копійок подано репродукцію малюнку Б. Лебедева "Гоголь і Белінський". Заключна марка серії, номіналом в 1 карбованець, представляє Миколу Васильовича в товаристві кобзаря на тлі сільського краєвиду. 1959 року радянська пошта повторно звернулася до образу М. В. Гоголя і випустила марку номіналом у 40 копійок з портретом письменника та сценою з його геніальної комедії "Мертві душі".

Того ж 1952 року в Румунії було видано дві марки, присвячені цій же пам'ятній даті. На марці в 55 банів ми бачимо портрет письменника і сцену з повісті "Тарас Бульба", яку, до речі, такий всесвітньвідомий каталог, як "Міхель", називає

головним твором письменника. На марці в 1,75 лей зображено портрет письменника і розкриті книги. Польська пошта емітувала того ж 1952 року марку номіналом 25 грошів з портретом письменника.

Вшанувала пам'ять великого українця і пошта Німецької Демократичної Республіки. Тут також було видано марку з портретом М. В. Гоголя. Звичайно, в усіх цих випадках вшановували пам'ять "великого російського письменника", про Україну там ніхто і не згадував. Крім поштових марок, звичайно ж, випускалися конверти першого дня, штемпелі спецпогашень тощо.

Українська пошта марок, присвячених цьому великому сину України, ще не випускала. І хоча в березні 2002 року минуло 150 років від дня його смерті, однак у плані видань дирекції "Марка України" — імені Миколи Васильовича не видно. Говорять, що зроблено це з тієї причини, що Укрпошта взяла собі за правило не відзначати дати смерті видатних діячів. Традиції інших поштових адміністрацій світу для них, як бачимо, не указ. Думаю однак, що це саме той виняток, який є в кожному правилі. М. В. Гоголь — постать такого масштабу, яку варто вшанувати, і то якнайшвидше, незалежно від тієї чи іншої дати. І ця подія працюватиме на імідж України. Це тим більше можливо, що в зазначеному документі передбачено видання незапланованих марок.

Втім, заради істини, слід сказати, що українська пошта, незважаючи на згадане самообмеження, все-таки пам'ятає про Миколу Васильовича і видала в 2000 році дві поштові марковані листівки, присвячені Сорочинському ярмарку. На одній із них бачимо молодого Гоголя в товаристві своїх літературних персонажів, автором малюнка є художник Володимир Лемзяков.

Говорячи про вшанування письменника засобами художньої мініатюри, якою є поштова марка, хотілось би побажати, щоб в основу одного з сюжетів було взято портрет М. В. Гоголя роботи іншого великого сина України — І. Ю. Рєпіна.

Б. КИРИЧОК,
історик, член Асоціації
філателістів України

Ніжин. Будинок колишньої гімназії, де вчився М. В. Гоголь

раїнські народні пісні та думи, а також матеріали до українсько-російського словника, частково використані пізніше в передмові до "Вечорів на хуторі близ Диканьки" в словнику, що складався з 74 позицій, так обґрунтувавши цю публікацію: "...на всякий випадок, щоб не спом'янули мене недобрим словом, випишу сюди в азбучному порядку ті слова, які в книжці цій не всякому зрозуміло".

Переїхавши до Санкт-Петербурга, тодішньої столиці імперії, що сталося після закінчення ним Ні-

жнів, проживаючи в готелі "Царград". Пам'ятаю, як в 1943 році, потрапивши в щойно визволене місто, я побачив на обгорілих стінах готелю чудом уцілілі меморіальні дошки з іменами М. В. Гоголя, Т. Г. Шевченка, О. С. Пушкіна, що в різний час тут мешкали. Разом на цьому місці Будинку ювелірних виробів, а де меморіальна дошка? А в Качанівці, в гостях у відомих меценатів Тарновських, він був частим і бажаним гостем (1835, 1837, 1848, 1850 рр.) Та й не дивно, адже Микола Васильович, при

ДАЙ, ВЕСНО, ПЕРВОРОДНУ НАСОЛОДУ!

Сергій БУРЛАКОВ

* * *

Балко Горлиць, острове Орлів,
Кута громом скеле Щукувата,
Вже, можливо, час ваш пролетів.

Що ж тепер?
Сидить і жалкувати?

Ще воркують горлиці... орли ж
Гордощі свої відклекотили.

До крайсвіту борозни лягли,
Задиміли труби міцнотілі.

Острове, так де твої орли,
Орлани,
орлиці,
орленята?

Щонайвищу хмару розтяли
Вигроми —
То міць гримить крилата.

І згадала змерхла височінь,
Як хилилась чисто в зелен-руту,
Як широку розпластали тінь,
Орлій клекіт лився на Славуту.

* * *

З пам'яті ніколи не зітру:
В березі крутому
З відрами й коромислом сестру...

Рокотання грому.

А вона ж босенька — боже мій! —
По стежинці поспіша додому.

Бризки з відер.
Дощик-самосій
З ніг змиває пилюгу і втому.

Винесла на гору,
Мокра вся.
Занесла джерелицю до хати,
Все обличчя радістю сія:
Хай тепер порадується мати!

Скатеркою столик застеля...
Висушивши платтячко дівоче, —
Слухає, як дощик розмовля,
Як громами світ увесь гуркоче.

ЦЕ НЕ ГРА

Крин.
Криниця.
Кричники і криця.

Крила вкрили.

Молодик іскриться.

Луг.
Лугар.
Луговка.
Залугів'я.

Це не гра.
Не витяг із прислів'я.

Корінь.
Звук.
Промовиста монада.

Квіття — з лук.
Це стиглості принада.

Гнізда слів.
Густий заміс.
Зачаття.

Грім і гнів
В однім ляду,
Як браття.

ЩЕ СОНЦЕ СВІТИТЬ ВИСОКО

Дощем заплакати,
засміятись лугом,
Задуматись деревами дібров,

Байдужжя дух ще душу не зборов,
Ще сонце світить високо
над пругом.

З-за річки хмари насувають
цугом...
Жаго говорить, —
гони гарячу кров!
Ще юності порив не охолов,
Ще келих слави
недопито з другом.

Дай, весно, первородну насолоду,
Усій істоті неув'ядну вроду —
До молодой пісні донести!

Дай для любові і для висоти,
Щоб той прозрів,
хто заважа народу...
Не захлиниш від розпачу і мсти!

НЕ УЯВЛЯЮ МОЛОДІСТЬ СУМНОЮ

Не уявляю молодість сумною,
Хоч зрідка огорта її печаль,
Якщо хтось вдарив зрадою лихою,
Чи на зізнання щире промовчав.

Не уявляю молодість сумною.
В обіймах цвіту,
в паморозь, і в сніг,
Вона ж бо зачаровує красою
І розсила кризь добрі жарти сміх.

Вона, іще довірлива і чиста,
Як перша квітка в гарному гаю.
В ній вимрійка,
в ній вигадка іскриста,
Прийдешнього в ній поклик пізнаю.

Квітуюте, дні! Органьте, океани,
Робото, попросись до юних рук!
Вони всесильні —
не юрба, не клани...
В них вічних весен чути перегук.

Не уявляю молодість сумною.
І там, де вітер грає з-під крила,
Вона зорею зводиться ясною,
Незнані грані серцю розкрива.

МЕЛОДІЯ ВЕСНИ

Зчорнілий сніг з лугів зника —
У тиші забриніла ніжно
Гінка мелодія струмка,
З гори скотившись
До підніжжя.
А ти, любов'ю молода,
Моїм очам розкрила вроду,
Неначе радісна вода,
Що в простір вирвалась
з-під льоду.
Гучні проломи поміж хмар...
У свіжу прохолодь зазим'я
Згойднув світи весни дзвонар,
Вслухаймось:
Бій чи перемир'я?

* * *

Отак ідем: хто з лісу, а хто в ліс —
Першоджерела людності шукати...

А хтось обрав провидцем індуїзм
—
У нього свій і погляд, і примати.

Сакраментально світиться
Санскрит,
Ховаючи і наших днів начала...

І як усе болюче нам
Розкрити?

Чого ж так довго наша суть
мовчала?

* * *

І знову переконуєшся всоте,
Де б не прийшлося летіти чи іти,
Вчорашньої відради чисті соти
Уже ховають присмак гіркоти.
І думаєш: а, може, на контрастах

Судилося нам вік земний прожити.
Ось тільки ж день силнув у доли
рястом,
А вже, дивись,
потьмарилась блакість.
А вже в тобі нові озвались тембри,
І помисли, і ритми, і слова.
Тож не журись:
на грозянім і темнім
Ще яскравіше сонце виплива.

* * *

Весна... Весна...
Йй ні кінця, ні краю.
Яких ще див
В цім дійстві виглядаю?
Якого щастя жду
На віковому зломі,
Де йдуть в однім ладу
Здорова міць і втома?
Ударили в ярки
Розкотисті потоки,
Розкущились думки,
В гіллі заграли соки.
Летить, бринить, співа —
Все в одному пориві,
Аж кругом голова —
На безкінечній ниві.
Весна... Весна...
Йй ні кінця, ні краю.
Яких ще див
В цім дійстві виглядаю?

* * *

Знання втомилось від методик,
Від блокування і структур,
Його живить раптовий дотик
До таємничих партитур.
Нам хизуватися ще рано
На острівці, бо днів екран
З усіх кінців несе незнане,
Як гуркітливий океан.
Знання, бунтуючи в системах,
Бува, такий вступне кульбіт,
Що не знаходиш смислу в схемах,
Не можеш знане зрозуміть.
Інформаційний біг вібрацій
До дна прониже все єство...
І ми втікаємо від праці
У підсвідомість, як в житло.

* * *

Легке тепло — і м'яко тане сніг,
Важким Дніпром пливе
остання крига,
І на карнизи дзвінко промінь ліг,
І таїна небес
гулку глибінь розкрила.
Ковзкі позамовкали ковзани,
Так синьо-синьо цінкають синиці,
Струмок озвався на згірку,
а за ним

Вже весняні підводяться зірничі.
Сприймаю все. Душею увіллуюсь
В цей плин, в цей гул,
в ці чисті передзвони,
На споконвічне диво задивлюсь,
Втягнуся у веселі перегони.
І думкою в далеке полечу,
Безмежжя переміряю очима,
В цей день і неможливе
по плечу —
Прозоро проступає грань незрима.
А вже осонням ходить чистотіл,
Бо він морозу зовсім не боїться.
Іскристий шпак
до двору прилетів —
Затріпотіли
від натхнення крильця.

«ДОЛОНІ В КРАПЕЛЬКАХ РОСИ»

*Ми єдиного поля жито...
...і вкупі нам
в Україні жити...*

Така провідна думка поетичної збірки віршів "Долоні в крапельках роси" Нестора Чира з Надвірної, що на Івано-Франківщині, виданої цього року видавничо-поліграфічним товариством "Вік" у Коломийській друкарні імені Шухевича.

Як написано на титулі, Нестор Чир присвятив книжку своїй дружині за любов і терпіння. Любов для автора — всеохоплююче почуття. Ця тема пронизує майже кожен твір у збірці, де образно перекликаються авторське болісне сприйняття дійсності і переживання його ліричного героя.

Ще змалку над родиною Івана Чира, Несторова батька, як і всіх українців Засяння (тепер польські землі), нависла загроза або фізичного знищення, або негайного виселення з рідних осель. За довоєнним злісним договором Молотова-Ріббентропа в листопаді 1945 року підрозділи польської армії вигнали українців зі своїх хат, споконвічних українських земель. Ішов ганебний торг сталінського режиму з режимом польського комуністичного уряду за поділ територій, незважаючи на людські долі, їхні життя. Тоді родина Чирів ледве вижила, як і багато інших наших співвітчизників.

Другого удару вже сам Нестор зазнав 1969 року, маючи власну дружину і родину. Підступна пухлина спинного мозку паралізувала ноги, загрожувала його життю. Хоча до цього він вів здоровий спосіб життя, активно займався спортом, мав певні успіхи.

Можливо, усвідомлення трагізму людського існування, драматизм і боротьба за власне виживання, любов і допомога дружини й друзів, любов до рідної країни зробили його поетом. Звичайно, без іскри Божої цього б, напевно, й не було. Але оте напосння любов'ю, як він сам пише, мабуть, зробило з нього активно-но-політичному плані (він утретє обирається депутатом обласної ради), і в особистому. Любов до людей праці, до волі свого народу — це теж, здається, причина його поетичного погляду на світ.

Несторова творчість виросла з віри у сумлінну людину на рідній землі. Про це, наприклад, йдеться у таких віршах, як: "До України", "Не в пустелі мовчання", "Весняна рілля" тощо. Поет стверджує думку ліричного героя, що любить землю віч-

ною жагою, тому й пізнає її щасливу мить, хоча рідний край живе в ньому і страждає щодень. І хай там що, а він любить край свій і кохану, як і "цілющі вечори Карпат". Він розуміє, що немічні серцями зачіпають скверну, але очищуються, одвіється зайве...

Якщо перший розділ книжки "Вірою і молитвою" ненав'язливо в художній образній формі окреслює громадянську позицію автора, то другий "Поклич мене, любове" заклічно і пристрасно вводить читача у коло вічної теми — любові:

*Каравани хмар
небом туляться,
Над Карпатами —
зорепад.
А моя любов
щемно журиться,
Що уже прийшов
листопад.*

Тут, зазначає автор, лежить "шлях під поглядом богів", "ненаситна душа захотіла, щоб від любові твоєї згоряв". Про це ж у віршах "Дума про тебе", "Чому гортаєш сум, неначе книжку", "За сірим тлом холодного вікна", "Я тебе непогасну, як вічність..."

Третій і завершальний розділ книжки "Амплітуда серця" складають сонети, де автор ідейно, в художній формі поєднує громадянські мотиви і почуття особистої любові, вічності і скороминущості людського життя. Напевне, сама форма класичного античного вірша найдужче схиляє Нестора Чира до осмислення життя чи то однієї людини, чи всього покоління.

*Несхожі ми: хто альфа,
хто — омега,
Хто гліду плід,
а хто — його лоза,
Хто монумент,
а хто запал бенте-
га,
Один, як віск,
а другий — як гроза.*

Всім же нам, нині сущим, жити й творити на рідній землі, якщо ми її справжні сини і дочки — так стверджує поет. Ми з одного поля — українського. Нам нема чого шматувати волю і незалежність нашої держави. Але осягаймо істину. Хто через власні болі й сумніви, хто завдяки праці на рідній землі. Та повіримо авторові Нестору Чирі, що лише з любові "плід зросте любові".

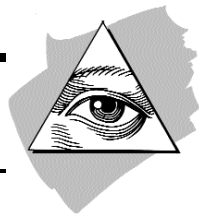
Михайло ВАСИЛЕНКО

ЗНАЙОМІ НЕЗНАЙОМЦІ З «БАГАТОБАРВНОГО ЛІТА»

Нещодавно побачила світ доволі цікава книжка "Багатобарвне літо", присвячена 95-річчю Київського національного економічного університету, що складається з творів студентів та викладачів навчального закладу. Укладачі надзвичайно вдало розмістили вірші, взявши до уваги тематику творів, а не прізвища чи вік авторів. Звичайно, зустрічаються й досить шаблонні тексти, недосконалі рима, занадто пафосні рядки. Певно, таке трапляється через поспішність, чи недостатню роботу зі словником. Але всі пое-

зі в книжці безперечно щирі — від серця. "Весна з-під брів Твоїх сміється над листопадом", "тримають зорі небеса", "А верби — віти запашні купали в ночах солов'їних", "Піском гарячим побіжу за обрій долі". "І щастя в Світ приходить жити, В той Світ, де є кого любить". Від кохання байдужості, від дружби до заздрощів і брехні. Клейдоскоп емоцій юності, "багатобарвне літо".

Тетяна ТКАЧЕНКО

ДУША ВСЕ Ж ПРАГНЕ ЗБАГНУТИ

Про трипільську культуру сьогодні багато мовиться серед археологів і культурологів, істориків і філософів, ідеологів і політиків, у колі фахівців і аматорів, у студентських аудиторіях і широкому загальному шанувальників її. Видатна цивілізація часом стає вигідними козирями для політичних маніпуляцій ідеологів та культурологів — на шпальтах газет на цю тему друкується чимало дискусійного матеріалу, що потребує об'єктивної оцінки фахівців.

Етнічна приналежність трипільської культури є проблемою походження європейських народів і нерідко подається у перекручуваннях. Як ось у виданому нещодавно Інститутом археології НАНУ тритомнику "Стародавня історія України". Керівник авторського колективу академік П. Толочко заявив у пресі: "...ми впали в небезпечну крайність, підгрибаючи все, що погано лежить, і миттєво проголошуючи це українською історією. Нею вже стала трипільська культура..." І маніфестує спільні зусилля науковців академічного видання: "Ми намагаємося поставити все на свої місця... Головна мета вченого — її величність істина". Керованим авторами (у погоні за омріяною "істиною") вважають, що трипільська культура за своїм походженням чужорідна Україні, бо трипільське населення прийшло — у скульптурній пластиці образів трипільців відтворено обличчя людей Близького Сходу з великим горбати носами і т. п.

Та чи не напускають науковці на чолі з головним офіційним істориком непроглядного туману такими "істинами" на своїх співвітчизників? Щодо "горбатих носів", то в гончарній пластиці народних майстрів Полтавщини, Чернігівщини, Слобожанщини, Київщини, Уманщини, Поділля (обидва боки Славути) з минулих століть і аж по сьогодні саме ці горбаті носи і є виразними й, мабуть, улюбленими деталями їхнього натхненого образотворення. Тоді, виходить, і вони, наші традиційні гончарі, також прийшли? Досі у більшості археологів, дослідників енеоліту, починаючи від В. Хвойки, який її відкрив, зв'язок трипільської культури з українською історією не викликав сумнівів. Пошлемося на академіка Б. Рибаків (одного з учителів академіка П. Толочка), якого дуже важко запідозрити в українському "патріотизмі" та "міфотворчості", але саме він ствердив ("Новітня концепція", 1990): "Я обстоюю позицію, що українці живуть автохтонно, тобто споконвічно на корінній слов'янській землі. При цьому я спираюся на трьох китів історичної науки: Нідерле, який створив "Слов'янську енциклопедію", академіка Грекова, історика держави і права Юшкова". І раніше, в 1965 р. ("Археология СССР", №1—2) він підкреслював: "тільки слов'ян можна вважати прямими нащадками трипільців". Питаємо в головного офіційного історика П. Толочка: хто ж і чію історію підгрибає? Трипільську культуру, що "погано лежить" на землях українських?

Цілком унісон академікові, своєму патроніві, доктор історичних наук Л. Залізняк у статті "Про трипільців, семітів та незбагненну українську душу" взявся розтлумачувати генезу трипільської культури і заплутався сам... поміж двох сосон. Автор займається вивченням мезоліту (пізнього кам'яного віку) — саме його матеріальною культурою, що не має ознак етніч-

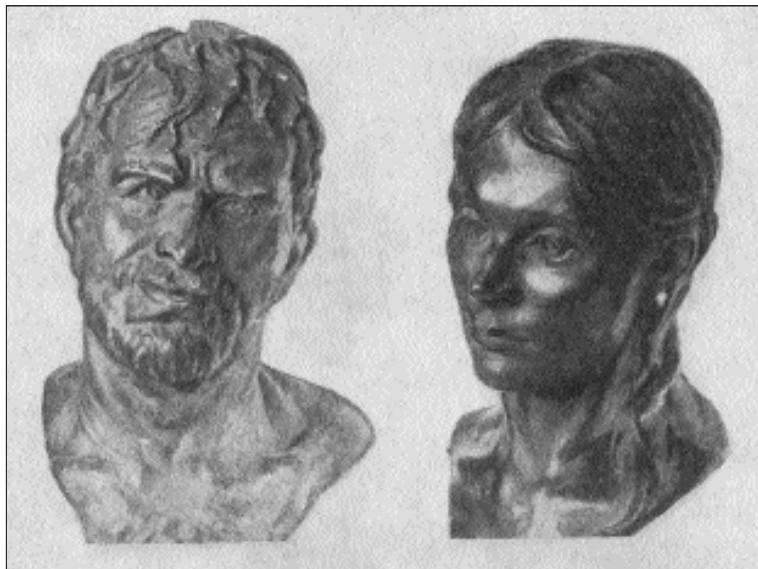
ної приналежності, він намагається переконати, ніби трипільці прибули з Малої Азії: там стався демографічний вибух і надлишки населення розселилися на Балкани, до Індії, Аравії, у Північну Африку. Згодом заселили Молдову та південь і лісостеп України. Проте одне тут неясно: звідки ж у Малій Азії зібралось стільки населення? За територією вона менша за Балкани!

Усе те, що не співвідноситься з точкою зору офіційної археології (хоча академік Б. Рибаків і академік П. Толочко зі своїм колективом видання "Стародавня історія України" — чинники офіційної науки, а які полярні думки стосовно трипільця!) Л. Залізняк іменує аматорством або "міфотворчістю". Однак шановний професор не звинувачує у "міфічності" самоозначень "богообраного" народу і не піддає глумові "Мифы русского народа", а надміри патріотизму в їхніх ідеологіях не наважується (як це б мало впливати з його логіки) віднести до розряду національного безглуздя. Подаючи трипільців як малоазійців, він вказує, що "ці люди належали до східносередземноморського антропологічного типу, ...невисоким зростом, темною пігментацією, скошеним чолом і великим носом своєрідної форми". (Певно, принциповий історик власними очима тепер (!) побачив цих людей з темною пігментацією? Але ж не особливо прихильний до трипільської культури доктор історичних наук Д. Телегін в "Археології України" (Київ, 1994) пише, що населення на території України було одного й того ж антропологічно-

ри Європи і Азії, ще раніше ("Неолит Украины", 1969, "Энеолит Украины", 1974) довів: "Релігійно-космічні уявлення племен бугодністровської культури і генетично пов'язане з нею трипільля були, безсумнівно, індоєвропейськими, що має підтвердження в індоіранській і, особливо, у давньогрецькій міфології й символіці". Сама бугодністровська культура генетично входить у мезоліт, "а разом з тим, як своєрідний етнокультурний міст між неолітом Східної і Західної Європи".

Упродовж XIX—XX століть офіційними чинниками історія українського народу систематично спотворювалася. Ця практика продиктована тенденціями ідеологічного спрямування. Знані класики Маркс і Енгельс визначали, що є народи "історичні" (вважайте, читачу, панівні — цебто завойовницькі), великі, а є "неісторичні", тобто малі, що мають лягти погноєм задля могуття "історичних". Такими безперспективними народами вони назвали й слов'ян. Цілковито за такою указкою професор гарвардського університету О. Пріцак уперто переінакшує історію України-Руси (М. Грушевський своєю багатотомною фундаментальною працею не переконав його), приписуючи заснування Київської Русі хозарами, що були тюрками ("Хозарська держава — попередниця Київської Русі", "Віче", 1992).

Геть не спровокований українським буржуазним (!) націоналізмом, а задля історичної правди поляк М. Красуський 1880 р. на свої кошти видруковує "Древность малороссийского языка", де з допо-

Зовнішній вигляд людей епохи неоліту та енеоліту з Надпоріжжя. Реконструкція М. М. Герасимова

го типу з часів мезоліту, потім неоліту і в добу трипільську. (Для пояснення пропонуємо фото з реконструкції людей цих епох).

Трипільська цивілізація, сформувавшись саме між Дністром і Дніпром, досягла найвищого розквіту й проіснувала як цілість майже 2 тисячі років, а нині закономірно постає велетенською духовною цитаделлю, навколо якої схиляються списи речників ідеї глобалізму. Тож і не дивно, що вона, за умоглядними версіями певної категорії археологів (теорія міграції культур), неначе той циганський табір, мусила блукати по широтах і меридіанах — то була на Близькому Сході, то опинялася на Балканах, увесь час зазнаючи (за чимись міркуваннями!) "ін'єкцій" сусідніх племен, етносів чи етнічних масивів. А між тим доктор археології В. Даниленко, глибинно дослідивши давні археологічні культу-

мою порівняльного аналізу європейських мов обґрунтовує власну тезу: "Займаючись тривалий час порівнянням арійських мов, я дійшов переконання, що малоросійська мова не тільки старіша від усіх слов'янських... а й санскритської, грецької, латинської та інших арійських". (Його висновків ніхто, до речі, не спростував). То чому ж не дослуховуються до цих визначень ті, хто береться написати правдиву історію українців?

У роки панування комуно-більшовицької влади право визначати істину мав всесильний ідеологічний відділ ЦК КПРС, який нічого не вивчав, але вершив долю науки. Традиція таких суддів склалася і в Інституті археології України. Очевидно, що за своїми науковими потугами наші археологи не спроможні аргументувати: з чого ми, українці, постали? де наші прародителі? І чи переривається зв'язок по-

ИНВЕКТИВА З ПРИВОДУ

колінь? Та спадковість культур археологічних? То, може, ставаймо до роботи очищати од завалів нашу історію, не рвучи пуповину нашого первородства? Але прислухаймося і до висновків, не заангажованих ідеологічними постулатами, найавторитетніших зарубіжних істориків.

Англійські вчені Кларк і Пігот ("Передісторичні суспільства") визначають: "Між Карпатами й Кавказом місце групи індоєвропейських народів. Вони — предки кімерійців і скитів". І додають: "Середній Схід, Індія, Пакистан, Месопотамія, Близький Схід, колонізовані людьми з території України". Австралійський історик Г. Чайльд ("Досвіток Європейської цивілізації") зазначає: "Міграція з причорноморських степів не тільки на Південний Схід — Месопотамію та Іран, але й на Південний Захід — на Балкани, до Трої. З причорноморських степів у найранішій цивілізації розвивалася індоєвропейська мова". Англієць Сір Леонард Вуллі ("Початки цивілізації. Історія мови") дослідив, що племена аріїв вийшли з українських земель і були творцями нових держав і їхньої культури, де вони поселилися, зокрема і в Месопотамії. Чеський лінгвіст Нідерле довів, що мова трипільців — праслов'янська мова, і вважає коліскою індоєвропейців територію на південь од Прип'яті.

Запитуємо у "знавців": де ж насправді був отой демографічний вибух, що зумовив розселення індоєвропейської спільності? де з'явилися найдавніші хлібороби з огляду на міркування світової історичної науки?

Трипільська цивілізація відкривається нам, нинішнім і майбутнім нащадкам, як найунікальніша оаза духовного буття наших попередників на Євразійському материкі, якщо до вислідження її комплексно доклавуть зусиль історики і мистецтвознавці, археологи і мовознавці, астрономи й етнографи, релігієзнавці й архітектори, астрономи і художники, фольклористи і міфологи, естетики і епіграфологи. Ми, сьогочасні, не лише зацікавлені минулим і уважні співпереживачі того прекрасного, що було на нашій землі, не тільки спадкоємці величезного побутування і вершинних злетів космовідань наших прапредків, ми, насамперед, є покликані Вищим Розумом уберігати світоносі ідеали нашого перводуху та примножувати плин космопланетарної енергії образотворення. І знаймо: ні хозаромислий О. Пріцак, ні імперієць М. Погодін, ані наш усезнаючий академік Толочко, ні новітній "...знавець" М. Попович, не кажучи вже про різної масті "німців" чи "доброжелателів", не віднайдуть нам правди нашої історії. Ось тому не уярмлена чужими догмами українська душа постійно прагнутиме досягнути давню історію рідної землі і її людності в істинності, а не в кривотлумаченнях.

Олександр ФИСУН,
художник, член НСХУ,
історик мистецтва;

Вадим МИЦИК,

- директор Тальнівського музею історії хліборобства, археолог, лауреат премії ім. В. Хвойки

ДІАГНОСТИКА — СІЛЬ НАШОГО БУТТЯ

вважає діагност Володимир ГОТЛІБ

ФАС І ПРОФІЛЬ

Вологість повітря, чергування ночі й дня, недружелюбність серцево-дихальних органів досить відчутно позначаються на життєдіяльності. Частіше люди не відають, що зміна місця роботи, проживання серйозно позначаються на їхньому здоров'ї, зате організм, усі його нервові центри вже чимдуж сигналізують про небезпеку, що наближається. Хто зуміє почути застереження, той убезпечить себе від лиха. Але в буденній завірюсі щастить, ясна річ, далеко не кожному. Тому й потрібна кваліфікована порада.

Майже півтора десятиліття літ ультразвукових досліджень утвердили Володимира Готліба в лікарській еліті столиці як авторитетного діагноста. Траплялося, коли той чи той лікар, дізнавшись, що пацієнт проходить УЗО у Готліба, відмовлявся від власного висновку про перебіг недуги — його діагнозом вірять без застережень. Що ж, Київський міський онкоцентр (поліклінічне відділення), де утверджувався авторитет Готліба, інституція відповідальна сама по собі. Помилка тут обходиться надто дорого... Правду кажучи, Володимир Готліб усе частіше почуватися відповідальним і за чужі помилки. Така натура... Чим тут зарадиш?

Але чому взагалі хворіє людина? Що їй бракує в цьому світі для того, аби жити вічно? Саме така допитливість хлопчини з мальовничого села Велика Тур'я, що на Івано-Франківщині, і привела його в медінститут. І фах лікаря-терапевта здобувся ним не тільки теоретичними й практичними заняттями в лабораторіях і клініках, але й напруженим пошуком відповідей на щойнайскоревенніше — задля чого створена людина? Що лягає в основу її фізичних недуг? Як пов'язані вони зі стражданнями моральними? Так ось і народжувалось переконання, що людина — дитя Землі, належне Космосу. А Святі Заповіді — її Конституція.

ція.

Чи суперечить це переконання науці? Аж ніяк, вважає Володимир Готліб. Адже, розглядаючи будову Всесвіту — від ДНК до Галактики — наука спостерігає ту саму еволюційну закономірність. І найзатятішим скептикам Володимир Андрійович радить прислухатися хоча б до зауваження Б. Паскаля щодо слухності підкидання монети задля з'ясування буття Бога: "Давайте зважимо наш можливий виграш чи програш, якщо Ви поставите на Герб, себто на Бога. Вигравши, ви здобуваєте все, а програвши, нічого не втрачаєте... Таким чином, якщо не грати не можна, ліпше відмовитися від розумування в ім'я життя, доцільніше ризикнути ним в ім'я незмірно значнішого виграшу, настільки ж можливого, наскільки можливе й небуття".

Діагностичні методики лікаря Готліба ґрунтуються на неподільності діяльності внутрішніх і зовнішніх чинників. Люди надзвичайно різні, але найбільше розрізняє їх ставлення до ближнього. Заходять ось пацієнт — кипить, мов реторта на повільному вогні, вважаючи, що "камінці" в жовчному міхурі не його ж вина, а триклятих обставин. То хіба допоможе такому хірургічне втручання? Процеси самоотруєння організму, спровоковані способом життя, триватимуть після операції ще інтенсивніше. Лікувати потрібно причину, а не її наслідки. У цьому й полягає роль діагноста-цілителя.

До речі, порівняння людського організму з ретортою зовсім не довільне. І річ не тільки в тому, що 80% його — вода, отже, певні енергетичні припливи й відпливи в організмі, спричинені місяцевими фазами, цілком закономірні. Найголовніше ж те, що й космічні вібрації (промені, енергії) беруть таку ж активну участь у його діяльності, як і всі доступні нам енергетичні чинники. Тому мають цілковиту слушність усі, хто намагається споживання їжі, наприклад, виокремити в якійсь мірою незалежний від довілля цикл. У цьому разі бодай причин для виникнення шкідливих решток в

організмі явно поменшає. Адже навіть елементарне спостереження, так само, як і мислення, підтверджують: кожного конкретного моменту в організмі відбуваються абсолютно відмінні реакції. Біохімічний аналіз слюни чи сліз радісної та розлюченої людини видають різочий спектр змін, які відбуваються з організмом — упродовж усього життя. Спосіб і якість нашого мислення визначальні в такому разі.

Як Ви вже здогадалися, читачу, Володимир Готліб — активний прихильник медичної астрології в діагностичній практиці. Він спирається на цілком конкретні здобутки сучасної астрології, котра, як і астрологія, підтверджує взаємозалежність усіх складових нашої Сонячної системи. З усіма належними висновками. Власне, саме сукупність усіх надбаних знань і надала змогу сорокарічному діагносту не тільки ствердити себе в медичному світі, але й завоювати визнання й щирі любові пацієнтів.

Зовсім не просто відстоювати свої погляди таким цільним натуром — життя постійно вимагає компромісів. З чорнобильською катастрофою ця відмінність зробилася ще разючішою — надто багато між нами людей, здатних не тільки жити за чужий кошт, але й почуватися при цьому щасливими. Отож довелося йому відкласти кандидатську про віддалені наслідки черепних травм під натиском віддалених наслідків катастрофи, якому призначено було стати межею меж епохами. З усього видно, стверджує В. Готліб, що саме п'ятнадцятиріччя по виходу на ЧАЕС поставило перед українським суспільством нові запитання, на котрі слід буде обов'язково відповісти кожному — від конкретного громадянина до держави. Медична діагностика відіграє наразі роль глибокої розвідки, об'єктивно констатуючи згубність наявного стану речей не тільки у радіоактивно опроміненому середовищі, але й у людській психіці... Отож публікації "Слова

Просвіти" про ці проблеми — дуже вчасні, вважає лікар.

Не зайве буде зазначити, наприклад, що вже після перших місяців діяльності колишнього прем'єра Лазаренка діагност Володимир Готліб зауважив у колі своїх колег: "Цей чиновник скінчить за ґратами". На жаль, медичні діагнози не завжди впливають на оздоровлення суспільства...

Та спектр зацікавлень Володимира Андрійовича Готліба залишився б неповним, якщо не згадати тут про таку його пристрасть, як історія. Слідом за доктором історичних наук Миколою Чмиховим він має сміливість обстоювати гіпотезу, що з ХХVІІІ ст. до н.е. українці створили дев'ять повноцінних держав. І лише в ХVІ–ХХ ст. це державотворення зазнало істотних змін. А те, що нація — випадок капіталістичного способу життя, Готліб вважає псевдомарксистським вульгарним стереотипом, який перекидав етнічні категорії в соціально-економічні. Адже категорія нації виникла ще в античному світі! Римляни вже ніяк не плутали поняття gens, populus, natio, що відповідають сучасним визначенням "плем'я", "народ", "нація". У своїх розвідках медик засвідчує: українців називали нацією в політико-юридичному значенні навіть у ХІV–ХVІ ст. — після розпаду галицько-волинської державності (Natio Ruthena). І в наші дні Україна витворює нову політичну націю — поряд з етнічними українцями в цьому процесі беруть участь усі справжні патріоти, які люблять і поважають її культуру, історію, вважаючи своєю Батьківщиною.

...Щоранку спостерігаючи зелену аuru сосон, веселу метушню птаства, він вгадує погоду на день наступний. Ці настроєні сони зовсім не схожі на сиві карпатські смирени, але видається лікарєві, що вони перемовляються між собою — сонцем, вітрами, птахами. Адже все у нашому житті пов'язане найтоншими струмами, сповито у часі й просторі в досить прозорий летючий кокон планети, де кожна причина породжує певний наслідок. Але від аварійних викидів Калуського хімікомбінату страждає не так людина, як високотоксичний Тур'я, що зовсім поряд, як великої Тур'ї, що зовсім поряд, як високогірний Турківський район, що в сусідній області. І так — у всьому. Аж до нашої буденної поведінки... Лікар лише ставить діагноз. А вже сам хворий мусить подумати, як і що змінювати, як жити далі.

● Остан СВІТЛИК

ДОБРІ СПРАВИ

«КАРІТАС» — ДЕСЯТЬ РОКІВ ДОПОМОГИ ЗНЕДОЛЕНИМ

Сьогодні "Карітас" — це реальна допомога Церкви тим, хто її потребує.

"Прийдіть, благословенні Отця мого, візьміть у спадщину Царство, що було приготівлене вам від сотворення світу. Бо я голодував — і ви мені дали їсти, мав спрагу — і ви мене напоїли, чужинцем був — і ви мене прийняли, нагий — і ви мене оділи, хворий — і ви навідалися до мене, у тюрмі був — і ви прийшли до мене"... Саме ця ідея лежить в основі діяльності харитативної місії "Карітас", яка ось уже десять років працює в нашій області, — сказав на прес-конференції 12 січня 2002 р., підводячи підсумок праці служби "Карітас" за 10 років і 2002 рік, її керівник, отець-декан настоятель Свято-Воскресінського собору УГКЦ Микола Сімкало. В шести деканатах діють шість благодійних ідалей, у яких харчується щоденно понад 500 дорослих і дітей. Працює благодійний фонд — за минулий рік видано грошової допомоги на суму майже 4 тисячі гривень. Здійснюється домашня опіка над літніми одинокими громадянами. На постійному обліку перебуває 186 чоловік. Безкоштовні ліки видано із благодійної аптеки 5519 малозабезпеченим особам.

За підтримкою "Карітасу" будинок-інтернат для престарілих та інвалідів, лікарня "Госпіс", інфекційна лікарня, обласна клінічна дитяча та міська клінічна лікарня № 1, притулок для неповнолітніх, а також громадян-інвалідів і групи отримали: постійної близьини — 96 мішків, лікарняні ліжка — 32 шт., матраси — 150 шт., інвалідні візки — 21 шт. Чотири рази на місяць надаються безкоштовні перукарські послуги, всього обслужено 543 чоловік.

Успішно завершено щорічний різдвяну акцію "Святий Миколай іде до сиріт". У ній разом з Малицькою службою зібрано понад 33 тис. гривень, на які закуплено подарунки для шести сирітських закладів, у яких проживає 704 дитини. (Спеціальна школа-інтернат с. Микуличин — 120 дітей; Залучанський будинок-інтернат для дітей з фізичними і розумовими вадами — 130 дітей; Долинський дитячий будинок — 102 дитини; Угорницька школа-інтернат — 225 дітей; Перепінська школа-інтернат — 105 дітей; Івано-Франківський притулок для неповнолітніх — 32 дитини. Кожен дитини із цих закладів св. Миколай вручить гігієнічні і фруктові набори, подарунки за дитячими листами до св. Миколая. Сотні жителів міста і області долучились до цієї акції, готуючи подарунки за листами. Майже сотня організацій, підприємств, церков виділили кошти, що склали 33 тисячі гривень, на які закуплено ковдри, покривала, спідню білизну для дітей, покривала на ліжечка, інвентар. Майже щорічно "Карітас" допомагає громадянам, матеріально потерпілим від стихії як в області, так і в інших регіонах. Своїм сусідам, Мукачівському і Рахівському районам Закарпатської області, потерпілим від повені в 1999 р., організовано допомогу на суму понад 242 тис. гривень.

При "Карітасі" діють соціальний підрозділ, реабілітаційний центр у с. Вістові Калуського району для uzалежених від алкоголю і наркотиків, споруджується регіональний центр "Карітас" в с. Крихівцях Івано-Франківської міськради. Кілька років працює служба анонімної допомоги наркомаман і алкоголікам, а також благодійний фонд допомоги молодим жінкам і матерям "Скарб життя", діє програма для молоді "Фарватер", яка має вести боротьбу з одинокістю молодих людей і ні в якому разі не допускати самотності (які, на жаль, збільшилися по всій Україні). "Карітас" має допомогти бідним, повернути багатьом віру в життя, щоб вони стали справжніми громадянами своєї України.

Степан БОЙКО
м. Івано-Франківськ

ХІБА ЦЕ З НАМИ СТАНЕТЬСЯ?

У багатьох місцях Києва з першого тижня квітня красувалося дуже експресивне оголошення: фото зляканої молодої жінки на фоні страшної старої увінчувалося запитанням "Хіба це з нами станеться?" Так виглядало запрошення на семінар, де мова йшла про старість (6-го квітня, увечері, у приміщенні Миського Центру Здоров'я). Промова молодій ведучій починалася з роздумів про старість. Складалося враження, що відвідувачів хотіли мало не залаяти безвихідно старості. Теорія увінчувалася постулатом, що людина не є тілом і що інформація, яку ви знаєте про себе, не є істиною. "Щоб усвідомити для себе, що ви не тіло, релігій не треба. Якщо ви визнаєте, хто ви є, то смерть перестане існувати" — повідомила. І це, певне, є, серед іншого мовленого, ключовим. Цікавим був момент, коли ведуча, після слів "з допомогою мудрості ми переступимо смерть", витягла "буквар" кришнітів Бгаґават-Гіту і почала зачитувати звідти цитати. І то було не

РЕПЛІКА З ПРИВОДУ

одне змістове протиріччя. Доречніше було б сказати, що протиріччя виникали для тих, хто залишав захід. Для тих, хто залишився, усе вимовлене було найлогічнішим, найістиннішим (якщо брати до уваги мімічні реакції слухачів). Судіть самі: "Матеріальні речі щезають... У тілі знаходиться неприродно... Як ми купуємо нову машину, так і душа бере нове тіло... Той факт, що ми шукаємо у собі досконалу особистість, свідчить про те, що така особистість є, і це є Бог..." Перед прасатом (солодким частунком) була, як то водиться у кришнаїтів, мантра-медитація (на звуки). З позиції досвідченого психолога та, почасти, здорового глузду зібрання те мало б бути скоріш за все класифіковане як типове промовання мізків. Багато людей після подібних зібрань стають адептами подібних "навколоріччя вірувань" — на довгі, бува, роки.

фото Олега Гуменюка

Прогулянка корисна і старому, і малому

Не раз і не два розпитував у людей, як іти далі — від села до села, хутора, церкви, монастиря, вітряка, лісництва й т. д. Пам'ятаючи їхні настанови, звертав за кладками, за деревами, за крайніми хатами — на нові путівці, й давно вже знаю, що без доброї поради у дорозі не обійдешся, і завжди та порада буде найдоброзичливішою, а щодо подробиць, усі, кого зустрічав, здається, намагалися перевершити один одного і згадати кожну прикмету розпитуваного шляху, аби той невідомий їм по дорожній не заблукав та прийшов, куди йому треба, й напевне, й найшвидше.

...Шанують наші люди (і скрізь по Україні) подорожніх, люблять погостити про дорожку — і далеку, і близьку, і навіть ті, що у житті вважаються небалакучими, на цю тему відгукуються радо, що вже мовити про тих, хто має відкрити вдачу і до слова охочіший.

Людина, в якій запитуєш про дорогу, мовби перебирає почуття відповідальності за твоє, подорожнього, майбутнє, в яке ти вирушаєш, розпрощавшись із нею, і вже сам-один, безборонний у невідомості, де стільки перехрестів та поворотів, оманливих стежок і примарних прикмет, що можуть і завести не туди, куди треба.

Рідко коли відчуєш стільки турбот про себе, як у хвилини розпитування дороги!.. Надто ж, коли розмовляєш не з одним стрічним, а одразу з кількома людьми. Обов'язково у таких випадках спалахне суперечка між тлумачами шляху: як треба йти, а як не треба, і, звісно ж, про шлях, що найкоротший і найпростіший. Кожен із співбесідників не лише вражає турботою про тебе, а й заявляє власне право на краще знання краю, всіх отих орієнтирів, що мають обов'язково впасти в око мандрівників, і які лише він один годен змалювати найточніше. Отже, чим більше людей зустрінеш, тим складнішим у їхній інтерпретації виявиться потрібний тобі шлях, навіть найпряміший, де жодного разу звертати не треба.

Люблю я розпитувати дорогу і навіть тоді, коли добре її знаю, все одно часом запиту: — Не скажете, як пройти?.. За цим запитанням може й інша балачка постати, і людина стрічна запам'ятається, і де зустрів її, не забудеш.

От, приміром, багато літ проминуло, а пам'ятаю, як застав нас із братом дощ у Думанцях. Доїхали сюди автобусом із Черкас, а далі — до Чубівки, Онуфріївського монастиря, треба йти пішки, а дощ... Нудилися під

ВЕЧІРНЯ ЗОРЯ, СВІТЛА ЗОРЯ...

деревом, у центрі села, нарікали на те, що день пропав, а який мав бути день!..

Один за одним почали з'являтися під нашим деревом люди, теж перейняті на своїх путівцях дощем: бабуся підійшла, чоловік з велосипедом зупинився, ще один завернув — із вудилищем під рукою, дві жіночки з торбинами, видно, до магазину зібралися, а він навпроти нас, та зачинений. Люди одного села, всі вони знали один одного, але допитливо поглядали на нас, нетутешніх, а під дощем, то ще й наче неприкаяних. Отже, на їхню допитливість та співчуття треба було першими озватися. Сказали, що на Чубівку ідемо, воно й недалеко, знаємо, та що поробиш із цим дощем.

— Я ж казав, що літо буде дощове, — мовив чоловік із вудками, звертаючись до нас із пафосом таким, мовбито він саме нам про це казав, а ми сумнівалися.

— А зірки ж ви знали?

— По прикметах. Якщо береза розпус-

титься раніше вільхи — жди дощів. А коли вільха розпуститься, а береза ще ні — буде суша. Раніше старі люди все знали, не те, що зараз, і час по зірках угадували.

— Вечірня зоря, світла зоря... — мовила бабуся, і так її слова задушевно прозвучали, наче щось далеке й незабутнє у них озвалося, може, пам'ять про батька-матір, може, молодість і любов, може, увесь той далекий час, коли люди все знали і про життя, і про щастя, і про ті ж далекі, невідомі нам, зірки.

— Мій дід, було, вийде вночі на вулицю і по Стожарах визначить врем'я, три то чи п'ять часов, — значимо додав чоловік з велосипедом.

— А зараз ті прогнози, що скажуть, те й збрешуть, — розгортає думку одна з жінок.

Зі статечною певністю призвідця усієї розмови — рибалка — продовжив:

— Он я скільки посилав запитань, чого сонце літом ходить посередині неба, а місяць — тільки стороною пройде? А як зима,

навіки, сонце тільки по небу черкне, а місяць — всю ніч у вишині. Думаєте, знають?!

— А куди ж ви запроси посилали?

— Забув адреса, бо давно вже посилав, років з двадцять назад. А ви думаєте, що тепер знають? — звертається до мене, просто-таки підкреслюючи іронічне ставлення до всіх отих, хто мав би знати і про сонце, і про місяць.

— А відповіли вам?

— Писали, що розберуться, та й досі розбираються, — сказав уїдливо і вийшов з-під дерева дивитися на небо.

— Видно їх, тих, що про погоду кажуть, змалку марою не лякали і дідків вони ніяких не бачили, — узагальнив чоловік з велосипеда.

Тим часом рибалка повернувся під дерево, до нас, але повідомити нічого утішного не міг.

— Ото, мати, хмара пішла на Чигирин, а, може, й на Кам'янку. Хіба його розбереш, як воно крутиться та й годі.

Дощ нарешті перестав і всі ми полегше-но зітхнули, кожен подумавши про свої шляхи й клопоти, яким зашкодила мимовільна облога.

Шлях нам не треба було розпитувати, знайомий шлях, але ж усі, з ким звів нас дощ під старим деревом, один з-перед одного заговорили про те, як такі найкраще йти до Чубівки.

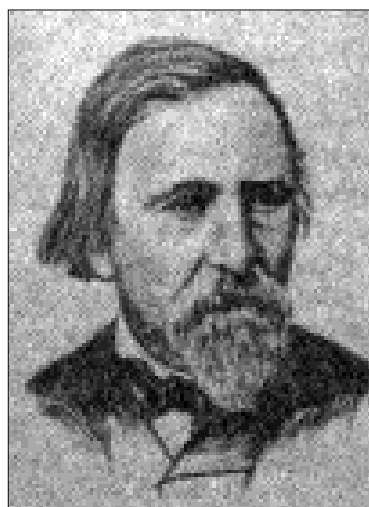
Вже й пішли, а навздогінці долинали поради, де треба нам повернути і що повернути треба ліворуч, а не праворуч, і не біля коляз, а коло старої груші, отої, що їй, мабуть, сто років, самі побачите!..

Побачили ми стару грушу, і повернули, де треба, і в Чубівку, звісно, прийшли, але знову опиняючись на знайомому шляху, я дорогу перепитую, і, здається, кожного разу оповідають мені про неї все докладніше. Тільки от печаль — ні разу я вже більше не зустрічав отої бабусі, що в розмові перед дощем згадала:

— Вечірня зоря, світла зоря!..

Ні слова більше, зосередившись на своєму, далекому, не мовила. Що ж в її душі пригадало тій озвалося?.. — згадаю інколи і з сумом подумаю, що вже ніколи про це не дізнаюся. А було, було ж, мабуть, у тих словах щось важливе і про життя, і про щастя?.. Те, що і нам час би знати.

Анатолій СКРИПНИК
Фото автора

Наполеон Орда

Трапляються в цьому житті, дорогий читачу, особистості, котрі служать немов унікальним ферментом для своєї епохи, — брав уроки у Шопена, вдосконалюючи свою майстерність гри на фортепіано, малярську освіту здобував у славетній студії п. Жерара в Парижі, де в середині 1840-х років був директором Італійської опери. Написав і в 1873 році видав "Граматику музики", надзвичайно високо поціновану С. Монюшом. Та що казати — лишень про його безкорисливу дружбу з А. Міцкевичем написати можна блискучий роман! А ще ж цей чудовий композитор — добре відомий сучасникам — піаніст, педагог, ху-

ЕПОХА, ВІДТВОРЕНА ОРДОЮ

дожник жив у Австрії, Швейцарії, Італії, з 1833 — у Франції... І скрізь лунала добра слава про нього — безкорисливого, людяного.

Малодосліджена сторінка його життя припадає на Віленський університет — юнака виключили звідти за участь у таємному студентському товаристві "Зоряне". Виключення лишень прискорило подальший розвиток подій: участь у збройному повстанні 1803—31 рр., поранення, втеча за кордон після придушення народного невдоволення, змужніння й становлення особистості. Отож лише про цей період можна створити прекрасний бойовик.

Ім'я й прізвище цього митця таке ж рідкісне, як і його доля — Наполеон Орда. Народившись у с. Вороцевичі Пінського повіту Мінської волості (тепер Іванівський район) у родині інженера-фортифікатора 11 лютого 1807 року, назавше пов'язав творче своє життя з Україною, хоча вірно любив Литву, Білорусь, Польщу, які платили йому такими ж вірними друзями.

Його романси й пісні на слова С. Вітницького й А. Плуґа співала вся Європа, а Ліст і Шопен захоплювалися мазурками, полонезами й вальсами композитора. До речі, гроші, виручені від продажу виданого ним "Альбому творів польських композиторів", маестро Наполеон роздав менше влаштованим друзям — умів допомагати всім, вважаючи щедрість душі

найвищим благом, яке дається людині.

Як художник, Орда найбільше відомий своїми замальовками архітектурних пам'яток, місцевостей, пов'язаних із життям і діяльністю видатних людей тієї епохи, — на теренах України, Білорусі, Литви й Польщі. Для того, щоб їх зафіксувати, сховавши усю Волинь та Берестейщину. Архітектурні

замальовки художника виділяються точністю й документальністю, що має неочінене значення, власне, для історії архітектури. А взагалі й нині замальовані Ордою пам'ятки, що не збереглися до наших днів — замки в Ольшанах, Крєві, Пінську, Камінецька вежа, садиби і палаци в Бугановичах, Молодові, Ружанах, монастирі, серед яких особливо виділяється картезіанський — у Березі Картузькій та багато інших, мають неабияку історичну цінність.

Плідний період у мalarстві Наполеона Орди припадає на Волинь, батьківщину матері, де він працював домашнім учителем у нащадків гетьмана К. Острозького. Доля багатьох картин цієї пори — 60-ті роки XIX ст. — невідома. На диво врівноважений, бадьорий, мужній, він завжди був зразком душевності й витримки. Помер у Варшаві 26 квітня 1883 р., поїхавши провідати хворого друга.

Нашадки волинських вихованців Орди могли б і відгукнутися — нещодавно минуло 195 років з дня його народження.

Картезіанський монастир в Березі Картузькій. З малюнка Н. Орди, XIX ст.

Остап СВІТЛИК

СИЛУЕТИ УКРАЇНСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ (творчість Сави Божка)

Сава Божко — це письменник із суто українською художньою ментальністю: його цікавили національна культура, фольклор, колорит народного побуту, характер родинних і сімейних стосунків, доля й світовідчуття народу, проблеми села й міста, зростання самосвідомості нації, життя й розвиток регіонів, історичний та сучасний колорит степів, степової України, визвольний рух та його ватажки, складність і протиріччя національного духу, колізії української історії, сучасні мистецькі (літературні, театральні) тенденції.

Сава Захарович Божко народився за старим стилем 11 квітня, за новим — 24 квітня 1901 року на Донеччині на хуторі Крутоярівці (зараз це — село Межівського району Дніпропетровської області) у сім'ї селянина. Навчався: спочатку

цюючи у вузі, він "протягував націоналістичні ухили, боротьбу з Хвиловим розцінював як боротьбу за наркомівське місце". За прояв націоналістичного ухилу Божка виключили з партії, членом якої він був з 1920 року.

25 червня 1938 року органами НКВС було зроблено висновок, що письменник є "одним з активних

"В степах" — це унікальний в українській літературі твір, у якому знайдено й розгорнуто особливу концепцію бачення української дійсності, що й нині надає йому рис самобутнього, яскравого й актуального явища в національній художній культурі.

Роман Сави Божка ще у період своєї публікації став резонансною літературною подією, був поміченим у всеукраїнській пресі чималою низкою загалом досить прихильних рецензій. А. Ковтуненко відзначає, що їх було близько двадцяти й що вони з'явилися у таких помітних виданнях, як "Літературна газета", часописи "Червоний шлях", "Життя й революція", "Молодняк" тощо.

"В степах" — це роман про соціальні й психологічні реформи, про форсований, надзвичайно динамічний період у розвитку суспільства в Україні на межі XIX–XX століть; це роман про усталене й нове життя, про особистісну й громадську психологію під час реформувань, про конфлікти й зіткнення, інколи дуже гострі, болючі, що неминуче стаються у процесі великої реформації, про той період у житті суспільства, народу, нації, коли все навколо підлягає змінам і замінам.

У творі змальовано чабанське життя, його традиції та специфіку, зображено українське село за часів панщини та у пореформений період, розвиток шахтарської справи, урбанізації, революційного процесу, виділено різні характери, психології, долі.

"В степах" — твір епопейного ґатунку. Одна з характерних його ознак — поліперсонажність.

Дійові особи Сави Божка є експресивними, рельєфними, імпульсивними натурами, які виразно передають вагому сутність національного характеру.

У романі, як зазначалося, дві частини — "Чабанський вік" та "Сполохи". Проте концептуально й проблемно не вони розділяють твір, а шостий розділ "Чабанського віку", наприкінці якого у дію вводиться образ молодого німця Генріха Наймана, який приїжджає до Зачепилівки для проведення господарських перетворень і з яким пов'язано розв'язку мотиву духовно-соціальних реформ.

Поява Генріха Наймана є тим рубіконом, що розділяє два світи у романі "В степах". Перший світ — одвічно природний, селянський, традиційно плінний, розмірено безсюжетний, це світ Зачепилівки та її споконвічного існування. Другий — це світ ділової напруги, змін і новацій, економічних та соціально-духовних перетворень, зовнішніх та внутрішніх реформ. Перший світ — статичний і незмінний, другий — динамічний і непередбачуваний.

З цього розділу суттєво змінюється колорит і тональність роману "В степах". Натомість ліричних інтонацій, відступів, сюжетів уводяться цифри, економічні показники, факти виробничої дійсності, масштабні міркування економічного ґатунку. Змінюється й масштаб мислення. У мові персонажів з'являються нові географічні й мислительні категорії,

ритм стає напруженішим, це раціональний і прагматичний господар. Він відзначається неабиякою енергійністю, дієвістю, наполегливістю, сам постійно працює й підтримує вправну роботу інших.

Молодий німець дивиться на Україну як на перспективний і дуже багатий край, але: "Мені здається, що ваші поміщики просто не вміють господарювати", — узагальнює він власні спостереження щодо української дійсності Івану Петровичу Рудану. Розвиваючи свою тезу, Генріх Найман з відчутним сарказмом говорить про українських господарів своєму братові, Густавові, так: "Вони не вміють використовувати навіть того, що в них є".

Важливим моментом у другій частині роману є така деталь, як наростання у Генріха Наймана розчарування навколишньою дійсністю: "Все розкладається... Все грабується, пане Зільберовський... Уся ця проклята азійська держава росла на грабунках. Грабують всі".

Він усе глибше починає усвідомлювати нездійсненність своїх планів на поступове окультурення української реальності. З'являються нові пріоритети в його свідомості: він прагне жити за тими жорсткими канонами, що навколо панують.

Генріх Найман, як і Сапрон Джермеля, — концептуальні персонажі роману "В степах". Це не лише антиподи, але й символи різних духовно-психологічних тенденцій, епох.

Історія писалася живцем...

Сапрон Джермеля — це символ одвічного чабанського й селянського життя, степового буття, де все є розміреним, заздалегідь визначеним, внутрішньо статичним. Генріх Найман уособлює собою невпинність і неминучість радикальних змін у людському житті, способі мислення, це образ невпинного реформатора. У романі "В степах" змальовано, як проходить час Сапрона Джермелі й настає доба Генріха Наймана.

У своєму романі С. Божко змалював кінець "чабанського віку", його останні десятиліття, роки й дні, перехід України від "чабанського віку" до підприємницької доби.

У романі виділяється такий важ-

ливий аспект, як українці та Україна в контексті європейської ментальності. Україна у зображенні С. Божка постає як ментальність романтиків, як реальність з виразними романтичними доміантантами (навіть у своїх концентровано негативних виявах). Європейці, насамперед Генріх та Густав Наймани, — суцільні прагматики, люди раціональної психології.

У романі є ще один важливий образ, на розвитку якого й побудована, власне, романна дія. Це — степ. Розвиваючи цю тезу, варто її уточнити: у романі дві узагальнені дійові особи — степова природа й людина.

Протягом усієї романної дії С. Божко розглядає проблеми "природи й вічності", "степова природа й цивілізація", "роль людини у житті степу".

Природа у романі "В степах" — цілісна та велична, людина — складна та непередбачувана. Природне у творі є віковичним, людське — мінливим. Природа у С. Божка — це організм матерії та духу, сенс єдності живого й неживого, людина у письменника — носій і творець історичних векторів цивілізації, ускладненої та суперечливої свідомості. Природа у творі — це завершеність краси, людина — частка природи, що прагне (на рівні підсвідомості, поривань, різноманітних перетворень) рухатися до цієї завершеності в красі.

Романіст синтезує категорії природи й людини в ще одній важливій проблемі — "природа людини" й показує, що вона (природа людини) значно драматичніша за навколишню степову дійсність.

Сава Божко часто змальовує степ — у розгорнутих пейзажах, картинах, історичних екскурсах — це незамінна константа його світорозуміння.

"В степах" містить чимало вставних історій. Вони є ретроспекціями (цілком сучасна риса романної композиції) й посилюють поліфонічне

звучання життєвої стихії на просторах українського степу, зображеної в романі.

Роман "В степах" обґрунтовано можна характеризувати як епічну розповідь у зчеплених життєвих історій, або як епопею панорами життєвих мікросюжетів і перипетій. Це роман векторів соціокультурної та духовно-психологічної історії, що розгорталася в степах сходу та півдня України.

С. Божко — помітний письменник в українській літературі XX століття, зі своєю концептуально-проблемною та інтонаційно-стильовою "нішею". Він був з тієї когорти митців, завдяки яким визрівало й формувалося явище, що його було визначено "національним художнім Відродженням".

Твори й творчість Сави Божка відзначаються культурною багатогранністю. У них сфокусовано ментальність української історії, поетику національної свідомості, епічність реформенної доби.

● **Ярослав ГОЛОБОРОДЬКО**, завідувач кафедри української літератури Херсонського державного педагогічного університету, завідувач кафедри українознавства Південноукраїнського регіонального інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів, доктор філологічних наук, професор

У шпиталі. 1929 р.

в сільській школі, згодом у Павлоградській учительській семінарії, а 1923 року, вже будучи автором кількох книжок, закінчив у Харкові Комуністичний університет ім. Артема.

Писати він розпочав у межах 1917 року. Значною мірою це сталося під впливом поширення національного руху та національних ідей в Україні. 1921 року публікує вірш "Плуг і молот".

Наступного, 1922-го року С. Божко випускає одразу три невеличкі історико-публіцистичні книжки — "Козаччина", "Хмельниччина" й "Гетьманщина".

1925 року письменник публікує свою нову художню роботу — історичну повість "Над колицкою Запоріжжя".

У 1927 році виходить друком книжка "Чабанський вік" — перша частина майбутнього роману "В степах".

1928 – 1929-й роки — друкуються "Сполохи", що незабаром стають другою частиною роману "В степах". Протягом цих же років фрагменти роману "В степах" з'являються в часописах "Службовець", "Селянка України", "Всесвіт", а також у "Літературній газеті".

Апогеєм творчої діяльності С. Божка став 1930 рік, коли окремим виданням вийшов роман "В степах" та побачила світ історико-публіцистична повість "Українська Шампань".

На межі 20 – 30-х років XX століття для Сави Божка настали важкі часи.

Під час мешкання письменника у Харкові на нього почали здійснювати тиск, внаслідок якого 1932 року він залишив столицю й переїхав до Херсона.

Трагічні події розпочалися для Сави Божка з 1935 року. У збірці історико-документальних нарисів та матеріалів "З порога смерті" (1991) повідомляється, що "бюро Херсонського міського партії 14 листопада 1935 р. розглянуло його персональну справу й виявило, що, пра-

учасників антирадянської націоналістичної організації, за завданням якої веде підривну контрреволюційну роботу". У книжці "З порога смерті" зазначається: "Після трусу на квартирі 27 червня 1938 р. Божка заарештували".

Слідство (у фіктивній справі) тривало дуже довго — понад 10 місяців. Строк утримання письменника продовжували вісім разів. На першому ж допиті він визнав себе винним. Проте на судовому процесі, що відбувся 29–30 травня 1939 року (варто зауважити: судили швидко, поспішали), С. Божко відмовився од своїх показань: "До мене слідчий застосовував методи фізичного впливу, і я змушений був давати вигадані показання. Тепер, на суді, від даних мною показань відмовляюся".

Особливою нарадою при НКВС СРСР Саву Божка було засуджено на 5 років ув'язнення у виправно-трудовому таборі. Покарання письменник відбував у м. Ухті до 1942 року.

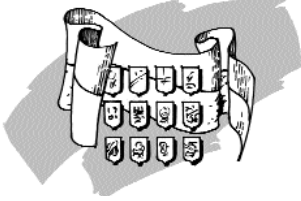
Під час війни він добровільно став рядовим і проходив військову службу в дивізійній та фронтовій газеті. Після війни певний час письменник працював у херсонській обласній газеті "Наддніпрянська правда".

Помер С. Божко у 46 років. Це трапилося 27 квітня 1947 року. Поховано його на "малій батьківщині", у селі Крутоярівці.

Лише через тринадцять років, 24 серпня 1960 року, рішенням Президії Херсонського обласного суду вироку Особливої наради при НКВС СРСР було скасовано, а справу письменника припинено з однозначним формулюванням: "за відсутністю складу злочину".

Саву Божка без перебільшення можна назвати потужною величиною в українському літературному русі 20-х років XX століття.

Центральним у його різноаспектній творчості став роман "У степах", тому що С. Божко й писав роман як, можливо, головний або, принаймні, етапний для себе твір.

Це відомі слова Лесі Українки. Отже, стосуються вони й Вінниччини. Не раз мандрувала її шляхами — і щоразу душа тішилася від рідкісної краси цієї землі.

Цього разу дорога проспалася від Тульчина на південний захід — і то були нові враження, від яких замирало серце. Та все по порядку. Отже, Тульчин, перші згадки про який — від 1607 року. Цікаво, що в документі Львівського магістрату 1648 р. містечко згадується під назвою Нестервар. Історики досі не можуть дійти спільної думки про такі незвичну тодішню назву, яка згодом змінилася на Тульчин — теж загадкового походження.

У війні 1648–54 рр. Тульчин було визволено від шляхетського війська повстанцями під керівництвом М. Кривоноса та І. Ганжі. Та врешті за Андрусівським договором місто залишилося під Річчю Посполитою, а невдовзі його загарбала Туреччина — до 1699 року. З другої половини XVIII ст. Тульчин належав польським магнатам Потоцьким. Про це нагадує яскрава пам'ятка, що нині є власністю нашого народу: величний палац, поруч якого був розкішний парк "Хороше" з водограями, альтанками, ставками, мармуровими і бронзовими статуями. Саме місце його розташу-

лася ліпнина та мармурове облицювання стін. У палаці Антополя — психоневрологічна лікарня (між іншим, до людей з особливими потребами тут ставляться з усією відповідальністю). Що нині в палаці Комаргорода — до речі, досить нетипова споруда — не зрозуміло. І там, і там — здичавілі парки, за якими ніхто не доглядає: звичне явище у наших широтах. Саме там уперше побачила величезні ясени, котрі могутньою, ще зеленою, кроною підкреслювали глибину неба. І хоч які краєвиди на неповторному рельєфі Вінниччини відкривалися очам — наприклад, у Бронниці, понад Дністром, на високій горі — але попереду було справ-

...раму, точніше, до Буш-1884 р. відкрив ук-Антонович. Отже, на-...вип'яну, вирізь-...люди-...авколішки, ...у, оленя з ...й стоїть за ...на рамка з ...

На археологічному з'їзді в Одесі того-таки 1884 р. цей рельєф класифікували як рідкісну пам'ятку монументальної скульптури часів язичництва слов'ян. Щодо часу його створення, то думки істориків розійшлися майже на півтори тисячі років — від початку нової ери й аж до XVI століття! Мистецтвознавець Д. Степовик у книзі "Скарби України" наголошує: цей рельєф — унікальний, подібного немає ніде, його ні з чим порівняти. Упродовж XX ст. про нього згадують у всіх дослідженнях з історії культури східних слов'ян. Чітке зображення оленя, півня й дерева прочитується як символи, що прикрашали язичницький храм. Храм мав наземну та підземні частини, які сполучалися печерами.

Д. Степовик нагадує: 1961 р. український археолог В. Даниленко, який очолював експедицію, що розкопувала територію поблизу рельєфу, спробував розшифрувати текст у рамці. "Аз єсмь Миробог жрец Ольгов" — такий був напис глаголицею. Експедиція виявила і прочитала на рештках кам'яних стін інші написи. Там зустрічаються імена язичницьких ідолів Перуна і Хорса, князів Олега та Ігоря. Отже, часові рамки створення рельєфу — період князювання Олега (882—912)? Скульптурний Миробог — найдавніший відомий нам портрет у східнослов'янському мистецтві? Хоч як є, вібруюча аура таємничості оповиває це зображення просто неба. Добре, що місце доглянуте, є частиною Бушанського заповідника. Уявляється: деінде цей рельєф став би місцем паломництва туристів, які з усього світу намагалися б потрапити до унікального місця. Та — не в нас... Воно має особливо охоронятися — від руйнівних сил стихії та й від рук сучасних варварів, які скрізь люблять фіксувати: "Тут був я"...

Південно-західна частина Вінниччини понад Дністром — місце поселень ще з часів палеоліту. Саме біля сіл Лядови, Нагорян, Озаринців існували стоянки первісних мисливців за пізнього палеоліту — 40–13 тисяч років тому. Отже, благословенна земля обжита з давніх-давен.

Людмила ТАРАН

●

РОДОСЛОВ

ШЛЯХ ЛЕМКІВСЬКИХ ЦЕРКОВ

Лінія Керзона розділила нас, лемків, каже історик Андрій Шляхтовський, у двадцять років умовно на польських і словацьких. Операція "Вісла" — депортувала нас у Крим, Запорізьку область. Але кліматичні умови, навколишнє середовище не дали змоги більшості з нас адаптуватися там, і другою батьківщиною нам стала Галичина. Тут вирости наші діти, внуки, збереглась наша культура, звичаї. Кожні два роки охочі їдуть до столиці Лемківщини — містечка Криниці. В лісі (недалеко від містечка) маємо культурний центр, де проводимо фестивали, "лемківські ватри", відвідуємо села наших дідів-батьків, записуємо фольклор, бо небагато тут лемків, їх більше в Словаччині та Україні.

Цього року в середині літа на зафрахтованому автобусі ми здійснили давню омріяну експерсію "Відвідини лемківських церков". Майже в лісах, у невеличких містечках стоять дерев'яні старовинні церкви, дуже гармонійні у цьому гірському пейзажі. Більшість давно вже стали костьолами, однак зберегли, на наше відчуття, душу українського храму. Через півстоліття після операції "Вісла" ці храми ремонтуються, реставруються, кілька з них повернули греко-католикам. В Криниці недавно у співпраці з українським архітектором-лемком Григорієм Лібовичем з Тернополя збудовано православну церкву за кошти, які виділяє Європейський союз. Україна не вклала туди ні копійки, хоча щорічно на рівні прем'єр-міністрів Польщі і України в цьому курортному містечку проходять економічні форуми і, звісно, гостей знайомлять з дуже маленькою лемківською громадою, яка доживає віку і з великими потугами утримує музей "Лемківщина" та кілька українських шкіл. Адже це ж не Богом забута земля, а географічне місце гілки українського роду, якого знає цивілізований світ Європи.

Погляньмо, каже п. Андрій, поляки лише на теренах Галичини відремонтували понад сотню костьолів, недільних шкіл, своїм коштом в Івано-Франківському університеті ім. В. Стефаника відкрили на факультеті "українська філологія" польську філологію, а також польські класи в школі № 14. Зараз поляки старанно відбудовують костьоли в центральній (Лівобережній) Україні, впевнено просуваючись на схід. Є села в Галичині, де проживає 15—20, іноді змішаних, родин, і це дає підставу полякам відреставрувати костьоли. На Лемківщині приблизно така ж ситуація з українцями, але ніхто їм не допомагає.

Варто усвідомити, що реставрація і відновлення церков Лемківщини — не менш важливе завдання, ніж реставрація їх в Галичині чи Києві. Це також наші корені, частка української цивілізації. І дуже важливо, як вона демонструватиме Європі нашу культуру, зрештою, це імідж України. На етнічному фестивалі в нашому місті очікується делегація лемків з Криниці, де вони радо зустрінуться зі своїми братами, а хор "Лемківщина" готує розширену програму, аби разом з гостями показати свою Лемківщину минулого і сьогоdnішнього дня. Успіхів вам, дорогі лемки.

Степан БОЙКО

P. S. У містечку Шаргороді на Вінниччині в 1999 році на реставрацію польської катедри св. Магдалини витрачено 500 тис. злотих, і стільки ж на костьол в м. Вінниця. В обох костьолах є органи, бібліотеки, а служби ведуться польською і українською мовами.

«КРАСА УКРАЇНИ — ПОДІЛЯ...»

вання та масштаби вражають і тепер, хоча споруда, якщо й не втрачена остаточно, то заслуговує на куди кращу долю. Звісно, всі ці зайшли експлуататори добряче визискували наш народ, але нині те, що він створив, може стати предметом його власної гордості, чи не так?

Історія Тульчина багата на яскраві факти, пов'язані з постатями інших культур. Цілий рік тут жив російський полководець Суворов, тут написав свою "Науку перемагати". З 1806 по 1807 рік перебував І. Котляревський. Тульчин посідав значне місце в історії декабристського руху. Бував тут і Ю. Словацький, і О. Пушкін, і наш художник І. Сошенко. Гонти й Залізняка саме в Тульчині провели трагічні останні дні, чекаючи на страту...

Про визначного композитора М. Леонтовича (хто не знає бодай його обробок народних пісень, зокрема "Щедрика" й "Дударика"?), нагадує пам'ятник. Родом він — із цих країв, а загинув за таємничих обставин у домі своїх батьків.

Є в Тульчині красназнавчий музей, є й ентузіаст-красназнавці, як-от В. Святелик, котрий вибирав по архівах матеріали й, по суті, власними силами спромагається видавати брошури з історії міста. Гарно написав він в одній із них: "Як у краплі води відбивається увесь світ, так в історії Тульчина віддзеркалюється історія всієї Європи". Хоч як крути, а все це завдяки магнатам Потоцьким...

Зізнаюся: нічого не знала про уцілілі садиби та палаци у Антополі й Комаргороді. Власниками двох перших сіл були польські графи — відповідно Четвертинський і Комар. Коли шляхтянка Косаківська, що володіла маєтком у Мурованих Курилівцях, відмовилася присягнути на вірність Катерині II, її власність було конфісковано й передано тому-таки Комарові (й такі сюжети траплялися серед польської знаті). Нині в пам'ятці архітектури XVIII ст. у Мурованих Курилівцях — школа-інтернат. Палац, звісно, перебудований, але розпочато роботи з відновлення інтер'єру в окремих приміщеннях, де зберег-

жне диво. І воно відкрилося знову-таки на горі, і знову над Дністром — побіля скельного монастиря с. Лядова.

Співав вітер, "горовий і п'яний" (М. Зеров), ще буйне різнотрав'я горнулося до ніг, а перед зором величний Дністер вигинався могутнім луком, грав плесом проти сонця. Внизу, по той бік, — уже Молдова, і там, і тут, куди сягне зір, — поважні, величні гори із білими вапняковими складками, які нагадують про колишнє праозеро. Подумалося: земля творить мовчазну молитву до неба, й собі праглося помовчати, вслухаючись у вічність. Гори поросли кизилом, що якраз дозрів і обсипався на землю, скумпією з яскравим листям, бруслиною: їм тут привільно й затишно. І скрізь — шматочки кремнію, який так чудово очищає воду.

А що ж сам скельний монастир? Заснований він, за окремими свідченнями, Антонієм Печерським, існує донині. У 1939 році храм, відовбаний у скелі, було зруйновано совітами. Зараз є невелика скельна церква, будується нова. Дістатися туди на прощу — справа непростя. Але дорога до храму не зростає.

Інший, сказати б, прахрам, абсолютно таємниче свідчення людського генія, не дає спокою своєю загадковістю. Маю на увазі святилище в знаменитій Буші на Ямпільщині. Так, це місце переважно асоціюється з яскравою сторінкою в історії визвольної боротьби українського народу проти польських поневолювачів. Саме тут, у місті-фортеці Брацлавського полку, героїчно тримали оборону проти польської шляхти. У лютому та березні 1654 р. вороги намагалися оволодіти Бушею, але це їм не вдалося. У листопаді цього-таки року 60-тисячне військо знову оточило фортецю. Козаки та місцеве населення мужньо оборонялися. Коли більшість захисників загинули, дружина сотника Завісного Мар'яна, щоб не потрапити в полон, висадила в повітря пороховий льох. М. Старицький увічнив ці героїчні події в драмі "Оборона Буші"

У церкві, розписаній у Катеринославі 1911 року “українським Чурльонісом” — Юхимом Михайловим, — й досі спортзал... Кілька виступів преси у цій справі не мали жодного ефекту.

Про уродженця Таврії українського художника Юхима Михайлова (1885—1935) вже розповідалося на сторінках преси. Та все ж нас турбує доля творинь “українського Чурльоніса” — саме так назвав свою статтю про нього 1986 року в “Літературній Україні” палкий пропагандист спадщини художника Юрій Васильович П’ядик із Києва. Торік влітку мені пощастило ознайомитися з роботами Михайлова у приватній колекції Юрія Васильовича. Вразило, що роботи в цій колекції зовсім маленькі. Але ж не розмірами визначається мистецька вартість твору...

Основну спадщину митця його дружина, рятуючи картини, вивезла за кордон — спершу до Німеччини, а потім до США. Там відбувалися виставки його робіт 1989—1990 років. Кореспондент Асошіейтед Прес, інші американські мистецтвознавці вітали сонячний український талант (власник колекції, зять художника Юрій Чапленко надіслав мені ксерокопії статей). Той же Юрій Чапленко разом із дружиною, донькою художника Тетяною підготував і видав 1988 року у США розкішний альбом, присвячений життю і творчості Юхима Михайлова. Талант, який зродився в таврійських Олешках, але був засланий у непривітний північний Котлас (ось вам антитеза: південь-північ, сонце-хмарі...), відкрився світові!

До речі, порівнюють його з литовським художником Чурльонісом неспроста: у творчості обох дивовижно поєдналися живопис і музика, а завдяки метафоричності їх вважали символістами. Окрім того, обидва спиралися на традиції національного фольклору.

Ось що згадувала вдова митця

Ганна Олексіївна Михайлова (1890—1979), корінна москвичка, яка всім серцем полюбила Україну і її народ. За спогадами Ганни Олексіївни, того року чоловіка послали в касарні (казарми) Катеринослава. “Полкове начальство, дізнавшись, що має художника, взяло його до бригади, що розмальовувала полкову церкву. Нелегко було це робити, бо стелю треба було малювати, лежачи на спині, на дошках. Спина терпла, фарба крапала на обличчя. Але це вже було справді тримісячне свято: без догляду начальників, улюблена робота за фахом!...” (цитую за збірником: “Юхим Михайлів. Його життя і творчість”, виданим

про цю прикметну споруду майбутні архітектори і будівельники? Навряд...

Колишній храм страшенно стиснутий зусбіч різними господарськими будівлями, ангарами, гаражами тощо. Його навіть сфотографувати до ладу важко! Це — зовні, а всередині? Стеля і стіни храму забілені в ті часи, коли нас оберігали від релігійного опіуму. Юні гімнасти охоче позують під бадьорим плакатом “Привет участникам соревнований!” Директор спорткомплексу повідомив, що вже були тут представники церкви (чи церковної громади) і порушували питання про повернення храму віруючим...

Колись, на початку століття, ця церква стояла на просторій Абрамівській площі. 1930 року, у розпал індустріалізації, площу віддали під будівництво нинішньої Придніпровської академії будівництва та

полку, яка збереглася дотепер всередині подвір’я будівельного інституту (зараз у ній спортивний зал). У цій церкві в 1918 р. мене хрестили, а всередині церковної огорожі була похована моя бабуся — Марія Костянтинівна (померла десь в 1923—1925 рр.)

Я докладно цитую різні доступні джерела, щоб переконати і себе, і читачів, що йдеться саме про церкву, яку розписував Юхим Михайлів. На старих фотографіях збе-

ПРИ БИТІЙ ДОРОЗІ ІСТОРІЇ

1988 року в США).

Де ж та церква? Чи збереглася вона? Чи не втрачена у руйнівних хвилях войовничого більшовицького безвірництва? Такі питання виринали, коли ми з краєзнавцем Валентином Старостіним у грудні 1997 року вирушили на пошуки цього храму. На нас чекала невеличка сенсація, якою хочеться поділитися із зацікавленими читачами — церква частково вціліла. Стоїть вона, щоправда, без куполів-бань і використовується зовсім не як культова споруда. В ній нині спортзал Придніпровської державної академії будівництва та архітектури. Подумалося: чи знають

архітектури (якийсь час цей заклад називався Інженерно-будівельним інститутом і лише віднедавна дістав нинішню назву). Мій знайомий, нині покійний, викладач Дніпровського гірничого інституту Віктор Максимович у рукописній праці “Моє місто” (1984) згадує, що до революції його дід мешкав саме навпроти, у цьому куточку старого Катеринослава:

“У той час місце перед його будинком являло собою майже порожню т. зв. Абрамівську площу (вона зараз уся зайнята будівлями інженерно-будівельного інституту). Якраз навпроти будинку розташовувалася церква 228 піхотного запасного

реглюся зображення цієї Хрестовоздвиженської військової (ще казали — офіцерської, а директор спорткомплексу каже — гусарської) церкви, збудованої в характерному і досить типовому для того часу неоросійському стилі. Її спорудження завершилося 1911 року, що збігається з появою в місті Юхима Михайлова. Отже, практично немає сумніву в тому, що він розписував саме цю, а не якусь іншу церкву. Є також відомості, що куратором або консультантом при будівництві був відомий у місті фахівець, любитель церковної старовини, дослідник архітектури Володимир Машуков, який під час Першої світової війни

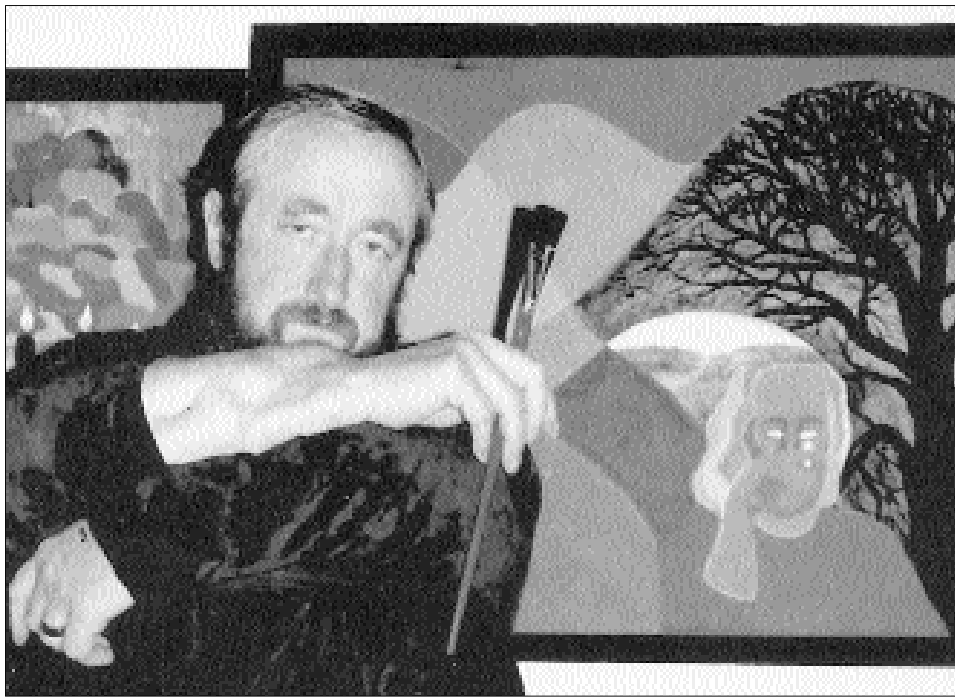
фотографував у Галичині тамтешні церкви. Цікаво й те, що з Катеринослава Михайлова перевели служити у Крим — до Севастополя... Та це — окрема й малодосліджена сторінка його біографії.

Підсумок: храм, розписаний Михайловим, стоїть давнім символом агресивного безбожництва. Несомненно згадується ще один улюблений символ художника Михайлова, символ України-чайки: “Ой горе тій чайці, чаєчці-небозі, що вивела чаєняток при битій дорозі”. Скільки ж можна залишатися нам при битій дорозі Історії?

●

Микола ЧАБАН,

БАРВА І ХАРАКТЕР —

Стефан-Арпад Мадяр за роботою

З нагоди 385-ї річниці друкарні Києво-Печерської лаври, в приміщенні якої нині розташований Музей книги і друкарства України, фонд останнього поповнився торік унікальними експонатами. Серед них і лаврське видання “Тріоді пісної” 1640 р., що побачило світ у той час, коли на чолі книговидавничої справи тут стояв визначний релігійний і культурно-освітній діяч, засновник Києво-Могилянської

академії митрополит Петро Могила. Видання “Тріоді” цікаве саме вміщеними у ній “синаксарами” — короткими оповідями про життя святих, переклад яких із грецької на українську мову зробив Тарасій Земка. Цінність великоформатної книги доповнюється ще й майстерним художнім оформленням, багатим на барокові гравюри.

Музейну колекцію поповнили книжки, ви-

дані XVIII ст. у Києві та Чернігові, а також мініатюрний “Псалтир” 1-ї половини XIX ст. До зібрання книг XX ст. належить рідкісне видання “Прикрас рукописів Галицької України”, що здійснене 1922 р. у Жовкві (Львівська обл.). Усі ці книги — щедрі дар талановитого київського художника, відомого видавця й мецената Стефана-Арпада Мадяра, що багато років підтримує тісні зв’язки з Музеєм книги і друкарства України.

Визначальна риса характеру С.-А. Мадяра — залюбленість у рідний край, його своєрідне мистецтво. Народився Стефан-Арпад на мальовничій землі Закарпаття у небагатій родині угорця Йосипа та словачки Марії. Як найдорожчу реліквію сім’я зберігала картину відомого закарпатського художника першої половини минулого століття Адальберта Ерделі, — зображений ним літній сад став першим художнім досвідом хлопчини, який ще в дитячі роки захопився малюванням, особливо берегів Латориці. А здобувши фахову освіту на графічному факультеті Українського поліграфічного інституту імені Івана Федорова, став неабияким живописцем та графіком, що засвідчили його виставки “Варіанти безконечності”, “Колір енергії, енергія кольору”, котрі з великим успіхом експонувалися в Австрії, Німеччині, Угорщині, Швейцарії.

Отож Стефан-Арпад Мадяр по праву вважається одним із провідних фахівців України в галузі історії мистецтва, іконографії. А ще в його доробку — робота у видавництвах як художника-графіка, ілюстратора книг, причому багато з них на престижних книжкових вернісажах були удостоєні найвищих нагород. Він також один із тих, хто відроджував сучасне книгодрукування релігійної літератури в Україні.

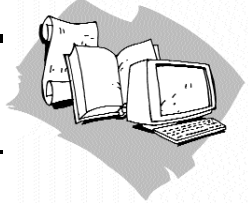
Багато діячів культури, співробітників музеїв, мистецьких установ із вдячністю говорять про спонсорську діяльність митця — активного члена благодійної міжнародної організації “Тріумф серця”. Окрасою зібрання Музею стали придбані за його допомогою і такі книги, як “Євангеліє” (1733 р.) з ілюстраціями Аверкія Козачківського, знаменитий “Києво-Печерський патерик”, виданий лаврською друкарнею у 1859 році, “История графа Рымникого князя Итальяского Суворова” (1853 р.) з багатьма чудовими ілюстраціями Тараса Шевченка, широко знані Гоголівські “Вечера на хуторі близ Диканьки” (видання 1874—1876 рр.) з літографіями видатних художників Костянтина Трутовського, Івана Крамського, Іллі Рєпіна.

Плідна діяльність С.-А. Мадяра — художника і вченого у теоретичній та практичній дослідницькій роботі в галузі кольорознавства, впливу кольору на сприйняття людини. Він творець унікальної теорії, яка обґрунтовує зв’язок внутрішнього кольорового біорезонансу людини з навколишнім середовищем. До речі, ця теорія дедалі більше знаходить різнобічне практичне застосування.

Отож ця мудра і щедра на добро людина робить усе, що може, для піднесення духовності і культури в Україні. Мистецтво його посправжньому служить красі — спільному нашому благу.

Микола ГЛАМАЗДА,
мистецтвознавець

●

Коли заходить питання про мову, наші уявлення про цей дивовижний дар природи, як правило, зупиняються на одній із її функціональних особливостей — засобі спілкування. А між тим, ще понад сто років тому видатний український вчений Олександр Потебня в численних своїх працях висвітлював і досить переконливо ствердив думку про те, що людська мова — це не тільки засіб спілкування, але водночас і один із засобів пізнання. Власне, як він зазначає, людська діяльність, що спрямована на всебічне пізнання світу. Виявляється ця діяльність у формі одночасного розкладання всього, що ми чуємо й бачимо, на окремі елементи та приведення розкладеного до чіткої математичної системи символів. Останній яскравий приклад дають змогу людині, на основі образних уявлень, створювати безмежну кількість словесних комбінацій. Подібне, на його думку, ми чинимо й з числами. Чисел всього десять. А комбінація — безмір. Справді-бо, весь набір звуків, що ними користується людина для висловлювання своїх почувань і думок, також можна звести до восьми засадничих. З голосних звуків основним уважається “А”, який навіть на ґрунті однієї мови у своїх діалектних формах має завершений цикл видозмін в тому ж слові: кінь, кинь, кунь, конь, кень, каняка. Серед приголосних основними вважаються: Б, В, Г, Д, З, М, Р, які, багаторазово відтворюючись, веларизуючись та палаталізуючись, також мають завершений цикл видозмін: бвін, дзвін, звін; гвізда, звїзда тощо. І кожний із усього переліку живих звуків вміщує в собі свою неповторну барву чи ознаку. Отак, як дощочка краплина, переломлюючи в собі під різним кутом сонячний промінь.

Однак, на відміну од системи чисел, що ґрунтується на мертвому знакові, який не має в собі жодної чуттєвої та образної видозміни, кожне живе слово найперше постає на основі образно-чуттєвого сприйняття світу. І тоді як число позанаціональне в своїй знаковій умовності, слово завжди безпосередньо пов’язане з родовими особливостями людини. Тому для неї воно не просто певна ознака чи поняття. Для кожної людини те чи інше слово вміщує в собі якесь свої індивідуальні відмінності: свій притаманний лише їй сприйняття образ, свій колір, смак і запах. А також безліч інших відчуттів, що відповідають її характеру, способу світосприйняття й мислення. Тому той самий звук кожна людина вимовляє по-своєму. Своя в кожній людині і манера говорити. Один мовить спокровла, інший — швиденько. По-різному вибудовують люди і мовні звороти та окремі вирази. Скажімо, хтось скаже: хотілося б. Інший — хотіло-б-ся. Ще інший — ся-б-хотіло. Коли ж говорити про мову загалом, то можна стверджувати, що її фонетика завжди співвідноситься з національними особливостями душі народу. А морфологія — відповідає способу його світосприйняття й мислення. Тобто — його ментальності. “Мова народу, — зазначає у своїй праці “Рідне слово” видатний український педагог Костянтин Ушинський, — кращий, що ніколи не в’яне й вічно знову розпускається, цвіт усього його духовного життя, яке починається далеко за межами історії. У мові одухотворюється весь народ і вся його батьківщина; в ній втілюється творчою силою народного духу в думку, в картину і звук небо вітчизни, її повітря, її фізичні явища, її клімат, її поля, гори й долини, її ліси і ріки, її бурі й грози — весь той глибокий, повний думки і почуття, голос рідної природи, який лунає так гучно в любові людини до її іноді суворой батьківщини, який відбивається так виразно в рідній пісні, в рідних мелодіях, в усних народних поетів”... І далі: “Мова є найважливіший, найбагатший і найміцніший зв’язок, що з’єднує віджилі, ті, що живуть та майбутні покоління народу в одне велике, історичне, живе, ціле”. У світлі сьогоденних наукових концепцій, така оцінка мови постає ще більш виразною. Адже кожне живе слово, як символ, як окремий кодовий сигнал, на енергетичному рівні завжди характеризується певним модулем. І цей модуль знову ж таки пов’язаний з родовими особливостями людини, з її акустично-артикулярним паспортом. Ось як про це говорять у своїй книзі “Прелесть тайни” геолог Р. С. Фурдуй та фізик Ю. М. Швайдак: “Що ж стосується акустично-артикулярного “паспорту” людини, то він формується під час внутрішнього розвитку в рідні

материнської плаценти під впливом артикулярно-акустичних “паспортів” предків. Тому істинне пізнання речей відбувається на зоряній мові предків”. Позтому истинное познание вещей происходит на звездном языке предков”. А коли врахувати, що оте “зоряне” слово предків, як символ, наділене ще й силою зворотного впливу на людину та середовище її буття, то стає зрозумілим, чому відлучення од рідної мови обертається наслідками її духовного переродження та виродження як виду. Цим же пояснюється і надзвичайно уважне ставлення предків до кожного слова. Особливо в дні свят, під час обрядодійств, молитов та замовлянь. Тобто, в просторово-часових точках зародження нових течій та напрямків існуючого буття. Звідси — особливе значення мови як одного з найпотужніших виховних засобів, як алгоритму подальшого розвитку буття нації.

Нині, не розуміючи отого давнього змісту багатьох слів та окремих виразів, змісту

та передумовою пізнання видимої течії буття. На цьому рівні сила слова виявляється в його здатності викликати в людині певні поверхневі рефлексії. Воно пробуджує почуття, бажання, думки; створює той чи інший настрій; викликає конкретні уявлення. Засобом понятійної сутності слова в суспільстві людей відбувається поширення певних знань, чуток, настроїв; створюється відповідне інформаційне середовище. Для прикладу візьмемо слово “зерно”. Як понятійна сутність на рівні суспільно-побутового сприйняття, зі словом “зерно” ми уявляємо конкретний рослинний продукт: жито, пшеницю, овес, просо, ячмінь тощо. Воно викликає у нас певні почуття, бажання й думки, що пов’язані з конкретною трудовою діяльністю людини та її харчуванням: сіяти, збирати, переробляти, запасати, зрештою — споживати.

Друга сутність слова — образна. Вона виявляє себе на рівні філософського та мистецького сприйняття. На цьому рівні,

створило плід сторицею”.

Тут, як бачимо, слово “зерно” постає уже зовсім в іншому сприйнятті. Так само як і інші слова притчі: сіяч, птиці небесні, терня, камінь. Їх значення Ісус пояснював своїм учням.

Третя сутність живого слова — семіотична (знакова). Вона виявляє себе на рівні фольклорно-містичного сприйняття. На цьому рівні слово, як символ, ніби поєднує в собі понятійне й переносне значення, фокусуючи й спрямовуючи їх зміст у позареальність. Слово, вжите в символічному значенні, стає модулятивним чинником, що впливає на об’єкти, суб’єкти, явища та процеси, які відбуваються з ними. І тому воно стає передумовою створення нових та реформування існуючих видимих і невидимих течій і напрямків розвитку буття. На цьому рівні сила слова виявляється в його здатності викликати надглибокі рефлексії. Воно впливає на підсвідомість людини, обумовлюючи напрямок її психологічної діяльності. Засобом знакової сутності слова, на тверде переконання

семіотичної сутності слова обумовлюється певними періодами циклічності, в межах яких, на переконання пращурів, відбувається зародження та формування окремих стихій і течій існуючого буття. Тобто, в межах просторово-часових змін. Тут слово ніби втрачає свою понятійну й образну суть і виконує функцію надтонкого модулятивного сигналу. Дана сутність слова пов’язана з вірою людини в його силу. Для прикладу знову беремо слово “зерно”. На рівні фольклорно-містичного сприйняття зерно, як символ, асоціюється з явищем оновлення існуючого буття; зародженням всього живого, як наслідку проявлення родової сили в безмежному розмаїтті образів. Звідси — космогонічний характер символу. Зерном ми посіваємо на Новий рік, аби все зароджувалося, плодилося й множилося — жито, пшениця, вівці, курчата, гусята, голівне ж — діти, що приносять радість кожній родині:

Сійся, родися, зерно крилате!

Родися, радість, у кожній хаті!

Зерном ми посіваємо й молодят, аби здобувалися на господарство та продовжували рід. У природі чоловіча стать посіває на життя: Сонце посіває, а Земля приймає й родить; чоловік посіває, а жінка приймає й родить. Тому на Новий рік, звичаєво, має посівати лише чоловік — хлопчик. Жінка ж посіває на смерть. Тому покійника, звичаєво, посіває жінка — кухарка. Молодят посіває жінка-мати — вона віддає свою родову силу молодій, бо сама відтепер переходить до стану бабусі. І вже родити — не її справа. Раніше вважалося негостим, коли одночасно народжувала мати й донька або невістка. Відповідно до давнього народного звичаю, батьки, які оженили сина чи віддали заміж доньку, мають відійти од родового життя. Усвідомлюючи сутність символу зерна, для ритуального посіву завжди беруть добірне зерно, стежачи, аби там не було жодного розбитого чи зіпсутого. Бо це ж принесє несподівані збитки, каліцтва та хвороби. Що вже казати, коли нині, не розуміючи значення символу, на Новий рік часто посівають дівчатка й жінки. Та ще й не зерном, а крупкою! Чи то можна сподіватися на добро?! — сказали б наші предки.

Отже, як бачимо, слово одне, але залежно від рівня його сприйняття, значення й сила цього слова зовсім різні. Проте, як зазначає Олександр Потебня: “Кожного разу, коли ми вживаємо слово, воно постає тільки в одному значенні. Слово, як акт думки, неодмінно має лише одне значення”. Таким чином, людина володіє силою живого слова. Та коли вона не розуміє його сутності, то тоді вона може повернути силу слова в геть небажаному для себе напрямку.

Микола ТКАЧ

ТАЇНА РІДНОГО СЛОВА

Кожний звук — знак голосу. А слово — то уже співзвуччя. Цілий світ. І життя, мов папороті цвіт, має таємницю за основою. Пізнавали, важили й копали... Та дарма збагнути до пуття ніч коротку в переддень Купала, у яку немає вороття. І любов, що землю обіймає. І душа, що вічна — як вода, — в зародку первинності дрімає світло непорочного труда. Але, як відлуння таємниці, нам дано співзвуччя, ті слова, у яких законами криниці невмируща сила оживає. І на тлі безмежного й малого, в кожному дереві з кореня до віт, все, що народилося у слові, — то чітке уявлення про Світ.

народних символів, ми воістину почасти говоримо й чинимо не відаючи що. Особливо в царині народної звичаєвості та обрядовості, що до певного часу складали цілісну систему інформаційного взаємозв’язку природи й людини, були її міфопоетичною основою світобачення. Інколи це нерозуміння виглядає доволі курйозно. Ну, скажімо, сьогодні на рівні пересічного міщанина досить часто можна почути такий вираз: “розбираєця, як свиня в апельсінах”. По суті це — абсурд. А виник цей абсурдний вираз внаслідок спотворення на російський штиб давньої української приказки: “Тямить, як свиня в опальцінах”. Тут давнє українське слово “опальчини” — перли. Порівняйте: перст — перстень, палець — опальщина. Інший варіант цієї приказки добре відомий з Євангелія: “Не кидай свиням перла”. Отже, “апельсіни” виникли на ґрунті невіддаленого перекладу приказки російською мовою. Минув час, суть слова втратилась. І ось уже спотворену приказку депутат Верховної Ради Смірнов перекладає на українську мову, озвучуючи від мікрофону на всю Україну: “Тямить, як свиня в помаранчак”. Отак опальщина стала помаранчею. І подібні приклади, на жаль, не поодинокі. Як бачимо, навіть на рівні звичайного, понятійного значення живого слова.

Проте, СЛОВО, як образ думки, як вияв почуттів, як один із основних засобів інформаційного зв’язку, завжди має триєдину сутність і триєдину силу.

Перша — понятійна сутність слова. Вона виявляє себе на рівні суспільно-побутового сприйняття. Тут слово постає в своєму прямому вияві, як конкретизуюча ознака окремого об’єкта, суб’єкта, предмета, дії, події, явища існуючого буття. Тому слово, вжите в прямому значенні, є класифікатором живого й неживого світу

на відміну од суспільно-побутового, слово постає уже не в прямому, а в переносно-значенні, як узагальнююча ознака, що проливає світло на зародження й розвиток існуючого буття. Слово класифікує уже не предмети, об’єкти та явища, а процеси, що відбуваються з ними, та їхні стани. І тому воно стає передумовою пізнання невидимої течії буття світу. На цьому рівні сила слова виявляється в його здатності викликати в людині глибинні рефлексії. Воно пробуджує свідомість людини, спонукає до самоаналізу, до осмислення власних дій, до самопізнання; покликає до творчої діяльності та самовдосконалення. Засобом образної сутності слова в суспільстві людей створюються й поширюються певні ідеї, концепції, уподобання, світоглядні та моральні принципи; створюється відповідне моральне середовище та норми людських взаємин. Для прикладу беремо те саме слово “зерно”. Як образну сутність на рівні філософсько-мистецького сприйняття, зі словом “зерно” ми уявляємо узагальнений образ істини, знань, мудрості, рушійної сили буття. Воно викликає у нас узагальнюючі почуття, бажання й думки, що пов’язані з духовним життям людини; її ставленням до себе, інших людей, до цілого світу і Бога. Ось притча про сіяча. Подаю її за Остромировим Євангелієм давньоукраїнською книжною мовою. Реконструкція українською абеткою. Це ще один доказ глибини українського слова.

“Речев Господь притчу сію: “Ізійдеві сіяїї сіяїї сімені своєго. І єгда сіяшев, ово впадео при путі і попрано бистео. І птиці небесїїї позьобашаї іє. А другое впадео на каменї. І, прозяб, усохшео, зане не імеашео влаги. А другое впадео посреди тернїя. І вздраесто тернїє, і подавио іє. А другое впадео на землі добрій. І, прозяб,